

A MAGYAR ÍRÓK EGYESÜLETÉNEK FOLYÓIRATA

LYUKAS LÓDÁ

XXIX. ÉVFOLYAM V.
2020/5. SZÁM

Tőzsdecápák, 1908

Budapesti rejtelmek, 1874

Hernádi és a krimi

Heltai Jenő
regényének
filmplakátja,
a filmet rendezte
Korda Sándor
Országos
Széchényi Könyvtár,
Térkép- Plakát- és
Kisnyomtatványtár,
Plakát- és
kisnyomtatványtári
gyűjtemény

*Fejezetek
a magyar bűnügyi regény
történetéből*

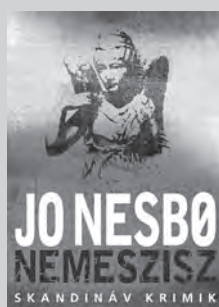
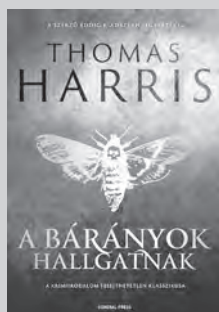
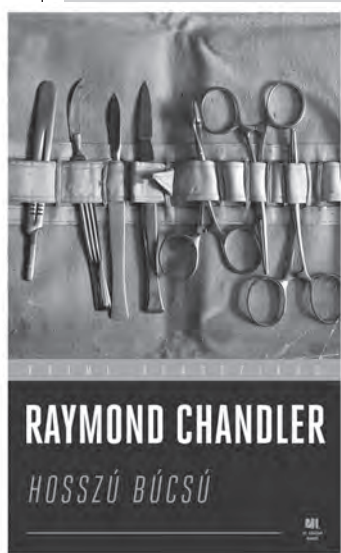
Kriminális helyzet

HELTAI JENŐ REGÉNYE A FILMEN

SÁGHY ILDIKÓ

Tiszta krimi

Öt illusztráció a cikkben szereplő Oidipusz király, Faust, Hamlet, Káin és Ábel és Bűn és bűnhődés klasszikus történelmihez

Mostani különszámunkra nagyon is illik a fenti kiszólás. Igaz, nem egészen abban az értelemben, ahogyan a köznyelvben használni szokták.

Ez év elején, a Lyukasóra első számában tettük fel kissé játékosan a kérdést: irodalom-e a krimi, avagy krimi az irodalomban? Nem véletlenül, hiszen akár szellemes iróniával, humort sem nélkülözve járjuk körül a kérdést, akár a műfaj történetét, lélektani hatásait szemlélve, be kell vallanunk, hogy az irodalmi gondolkodásban a mai napig sem jutott teljesen nyugvópontra a kérdés.

Talán feleslegesnek tűnik, mégis, egyetlen mondat erejéig, induljunk el a kályhától. A *krimi* szó az angol *crime* kifejezésből ered, amelynek jelentése *bűn*. A műfaj alapvető eleme tehát a bűn valamilyen formában való megjelenése.

Az interneten, az egyik diákoknak szóló könyves blogban így elmélkedik az anonim szerző: „Káin és Ábel története a Bibliából, Oidipusz király *Szophoklész*től, *Shakespeare* Hamletje, *Goethe* Faustja, a Bűn és bűnhődés *Dosztojevszkijtől*, vagy, hogy magyar alkotást is említsünk, A gólyakalifa *Babittól* – nem neveznénk őket kriminek, pedig bűneseteket dolgoznak fel. A bűnügyi történet tehát mindig is része volt az irodalomnak. *Márai Sándor* megfogalmazása szerint »ős-irodalmi műfaj«. Ennek ellenére a krimi mint önálló irodalmi kategória csak a XIX. század közepe óta létezik. Eleinte lenézett írások, tipikusan detektívregények tartoztak ebbe a műfajba. A krimi az olcsó, igénytelen ponyva színimája volt. Aztán ahogy a közérdeklődés a történelmi regényektől egyre inkább a zsáner irodalom felé fordult, megjelentek a színvonalas alkotások is: *Edgar Allan Poe*, *Sir Arthur Conan Doyle* és *Eugène Sue* művei. Utóbbi *Szerb Antal* szerint nem kisebb író inspirált, mint magát *Dosztojevszkijt*.”

Edgar Allan Poe nevével álljunk meg egy pillanatra! 1841 áprilisában egy akkor különlegesnek számító novella jelent meg az amerikai

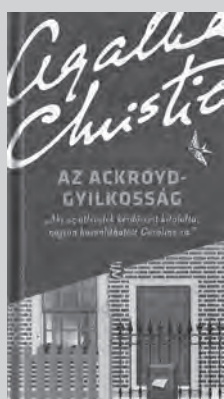
Graham's Magazine-ban. Az *A Morgue utcai kettős gyilkosság* a költő, író, s a lap akkori szerkesztője, *Edgar Allan Poe* írta, és ezzel megszabta a modern bűnügyi történet útját, hiszen az irodalomtörténet ezt a művet tartja az első detektív-történetnek. A novella 1875-ben, *Mikszáth Kálmán* fordításában jelent meg először magyarul *Rejtélyes gyilkosság* címen. A *Mikszáth*-fordítást mostani különszámunkban teljes terjedelmében közreadjuk.

Más aspektusból elemzi a kérdést a *Jelenkor* korábbi számában *Kisantal Tamás* recenziója, melyet *Benyovszky Krisztián* *Bevezetés a krimi olvasásába* című könyvéről írt.

„Hogy miért lett hirtelen ilyen népszerű az irodalomtörténetesek körében (*is*) a műfaj, annak magyarázatát két, egymással összefüggő okra vezethetjük vissza. Az egyik talán abban a kulturális jelenségben keresendő, melynek révén manapság szeretünk a magas és tömegkultúra közti határvonal elmosódásáról beszélni, mi több, sokan hajlának arra, hogy a kettő közti cezúrát megkérdőjelezzék, afféle elitista konstrukciónak tartva azt. Ennek hatása az irodalmi életben nem is abban nyilvánult meg, hogy az irodalmárok lázasan elkezdtek volna krimiket olvasni, belátva, hogy a detektív-történet igenis „komoly” műfaj, inkább elégedetten fellélegeztek, hogy végre nyugodtan írhatnak ilyesmikről, bevallhatják, hogy szívesen olvasnak például krimi, sci-fi, horrort is. Maga az a könyvsorozat, melyben *Benyovszky* munkája napvilágot látott, a *Parazita* könyvek, vállaltan a populáris kultúra bizonyos irodalmi-kulturális jelenségeit igyekszik feltérképezni. Ezzel párhuzamosan (vagy ezt megelőzően) a „magas” irodalom is felfedezte, pontosabban hasznosította ezeket a műfajokat. Hosszan lehetne sorolni azokat az alkotókat, akik a krimi műfajának elemeit használták fel, vagy írták újra (*Borgestől*, *Robbe-Grillet-en* át *Écöig* és *Austerig*, vagy a magyar irodalomban *Lengyel Pétertől*, *Tar Sándoron* át *Darvasiig* és tovább tarthatna a névsor). Persze éppen a krimi ta-

John Dickson Carr
és Agatha Christie

Poirot,
Maigret,
Holmes,
a három
klasszikus
nyomozó

núskodhat legjobban a magas–alacsony kategóriák képlekenységéről, hiszen elég, ha belegondolunk, hogy a műfaj keletkezését egy olyan alkotóhoz, Edgar Allan Poe-hoz szokás kapcsolni, akit egyértelműen a »magas kultúrához« sorolnak.”

Anélkül, hogy a témába merülnénk, térjünk kicsit vissza a diákoknak szóló könyves blog fejtegetésére, amelyben leszögezi, hogy a két világháború közötti időszak a krimi aranykora, sztárjai pedig az anglo-amerikai szerzők. A nyomozók reprezentánsai: *Poirot*, *Maigret*, *Holmes*, a három klasszikus nyomozó. Akikre, jegyzi meg a cikk szerzője, a háború után már ráuntak az olvasók. (Hát, tekintve a jelenlegi televíziós és filmes nézettségi adatokat, ebben azért nem lennének biztos! A cikkíró egyedül Agatha Christie-nek kegyelmezett, róla azt írja: soha nem megy ki a divatból.) Az amerikai hardboiled detective (keményvágású nyomozó) figuráját a vadnyugati sheriff modern változatának tartja, jelezvén, hogy a műfaj maga, a klasszikus westernben gyökerezik. És napjainkban is időszerű az alábbi megállapítása: „Náluk a bűn és a bűnöző nem különlegességnek, hanem a mindennapok részének számított. A rend és a törvényesség uralma nem magától értetődő, az élet szerves része az erőszak.”

Aztán így folytatja: „A kriminek a történelem adott új irányt; a hidegháború kezdetével megszületett a kémregény. John le Carré és *James Bond* megalkotója, Ian Fleming voltak a műfaj máig népszerű élvonalai.”

Ne menjünk most bele a cikkírónak a skandináv krimi legújabb sikertörténetéről írt további fejtegetéseibe, ám nézzük meg, miben látja ő a magyarizációt a krimi újkori népszerűségének: „Abban, hogy napjainkban a krimi ismét virágzik, nagy szerepet játszik korunk műfajokat összemosis posztmodern irodalma. A krimi már nem alacsonyrendű műforma, hanem nagy teherbírású váz, amely képes a legbonyolultabb gondolatokat közvetítésére is. A bűnügyi regény kvázi ugródeszka,

ahogy azt talán Umberto Eco nemzetközi bestsellere, minden idők legeladottabb olasz kötete, *A rózsza neve* mutatja a legjobban. *Eco* történelmi ponyvából kiindulva a filozófia és a filológia mélyére jut el.”

Nos, a népszerűsége kiváló példa az a közelmúltban, március közepén *A krimi evolúciója és valósága* címmel Budapesten tartott rendezvény (Doszpot Péter volt gyilkossági főnyomozó és Miklós Ágnes Kata irodalomtörténész voltak a vendégek), amelyben a krimi mérföldköveiként hét regényt határoztak meg mondván: ezek úttörő jelentőséggel bírnak a bűnügyi irodalomban. (Íme, az érdekesség kedvéért, a hét regény borítójának címlapja!)

Előző számunkban Kenyeres Zoltán irodalomtörténész, szellemesen ironizáló eszme-futtatásában, a Világirodalmi lexikont lapozva jelzi, hogy esetünkben a *Szórakoztató irodalom* fejezethez érkezett. Ernst Fischert idézve: „a szórakoztató és igényes művészet között nincs világos, állandó határ”. Majd később a végső meghatározás: „a szórakoztató irodalom a művészet más formáival egyenértékű”. Kenyeres derűsen folytatja: „Ennél, azt hiszem, általánosságban nem is lehet mást mondani. A jó és rossz esztétikai határa nem a szórakoztató és »komoly« (nem szórakoztató) irodalom között húzódik, hanem bennük és belül van. Közhelyesen fogalmazva: van jó krimi és van rossz krimi, van jó lélektani regény és van rossz lélektani regény...” (Lám, lám, ki hitte volna!)

Tiszta krimi, állítottam jelen különszámunkról, mert hiszen végig erről a műfajról esik szó benne. És ami az egészet különlegessé teszi: végig ennek a magyar vonatkozásairól olvashatunk! *Császtvay Tünde* művelődéstörténész, mostani különszámunk szerkesztője ugyanis érdekes és izgalmas tanulmányban írta meg a magyar bűnügyi regény történetét. Sőt! Különleges dokumentumanyagot, korabeli híryanagot válogatott hozzá, eredeti fotókkal, rajzos illusztrációkkal, karikatúrákkal kiegészítve mindezeket.

Jó szórakozást kívánunk hozzá olvasóinknak! ♡

CSÁSZTVAY TÜNDE

Kriminális helyzet

Fejezetek a magyar bűnügyi regény történetéből

Czingár Jónás János, a „rendörzseni” az 1870-es évek első felében Budapesten, a nem sokkal azelőtt egyesített magyar fővárosban élt. „Hórihorgas vézna alak, hatalmas lábakkal és nem kevésbé felöltő nagyságú kezekkel [...], szabad óráiban Pitavalt tanulmányozza és privát órákat vesz a lélektanból, mire a jó rendőrnek Lavater mellett a legnagyobb szüksége van. Érti az arcisme- és koponyatant. Minden héten kétszer látogatást tesz a városi dologházban, hogy rendőri tanulmányait bővítsé. Észleleteit azután pompás kalligráfiai vonásokkal papírra veti, majd azokból fogja valamikor megírni rendőri memoárjait” – mutatja be őt a napjainkra szinte teljesen elfeledett *Budapesti rejtelmek* regényírója. – [Czingár] „Egy jegyzőkönyvet forgat, melyben nem mindennapi bűneset tárgyalatik; egy gyilkosság forog fenn, mely – hála istennek – annyira rejtélyes, hogy földérite, ha sikerül, páratlanul fog állani a bűnügyi esetek krónikájában. A gyilkosság színhelye a Váci úti régi temető. Október 13-án virradóra egy női hulla találtatott ottan éktelenül elrúttva. [...] Czingár Jónás János úr hagyta feledésbe menni az esetet és csak most, mikor senki sem gondol már rá, kezd behatóbban foglalkozni vele. Nem szól senkinek, legjobb barátjának sem, de titokban alattomban folyvást ezzel foglalkozik, ezt kutatja, még talán éjjel is erről álmodik.”

A szövevényes, sok szálon futó történet, mely végül sajátos várostörténeté és a fiatal főváros városszociológiai és társadalomtörténeti tablójává szélesült, a saját korában, részletekben, külön kis füzetekben jelent meg, és nagyon hamar rendkívül sikeres és szórakoztató regényfolyammá dagadt (a 2007-es újraközölt kiadásban a füzetekben kiadott sorozat terjedelme ezerszáz oldal!). A kalandregényszerű szerkesztésű műben – melynek narrátorra szabad függő beszédben, kihagyásos technikával, azaz egyes cselekményszálakat meg-megszakítva építi a regény cselekményét – a sztori egyik

szála a magyar *fiktív nyomozók* első képviselőinek egyike, azaz Czingár nyomozása körül bonyolódik, aki egy *titok* nyomába veti magát, és egy *gyilkosság rejtélyének felderítésére és megoldására* adja fejét. Mondhatnánk, tiszta *krimi*. A szöveg dölt betűs szavaiból ugyanis összeállítható a *kriminális történetek* alapvető jellemzőinek szinte teljes tára.

Az 1874-es mű szerzője Szentesi Rudolf. Mára azonban a kutatások nyomán megtalált, egyik barátjának írt leveléből tudjuk, hogy az álnév mögött *Kiss József*, a magyar irodalom igényes és elhivatott, a későbbi legendás *Nyugat* folyóirat szerkesztőinek példaképként tisztelt *A Hét* irodalmi szerkesztője, a 19. század utolsó harmadának egyik sikeres költője rejtőzött. Még ha ez nem is dagasztotta oly nagy büszkeséggel a mellét: „A 'Szentesi Rudolf' regényét én írtam és írom ugyan, de nyilván sohasem fogom a magaménak vallani. Szolgáljon mentésemül az, hogy e roppant terhes munkát – mely jelenleg egyedüli keresetforrásomat képezi – csak nagy szükségből vállaltam magamra. Ez a könyv attentatum [azaz merénylet – Cs. T.] művészi törekvésem ellen...” – panaszkodott *Kiss Gáspár Imréné*.

És ezzel azonnal bele is kerültünk abba a kriminális helyzetbe, amely a XIX. század közepétől kezdett kialakulni a magyar irodalomban. Hogy teljesen megértsük a fenti hosszabb szövegrészt, először is muszáj felidézni, hogy a mára már szintén csak kevesek által ismert Pitaval és Lavater név kiket is fed.

A XVIII. század elején François Gayot de Pitaval (1673–1743) neve hamar köznevesült, hiszen a megtörtént, nevezetes és közönséges bűnesetek leírását, a bűncselekmény és az elkövető környezetrajzát, a bűn bizonyítását is tartalmazó esetgyűjteménye után az egész műfajt róla nevezték el. Pitaval munkája nyomán – amit részben jogászokkéligai iránymutató példatárának, részben a borzongást kedvelő

olvasóknak szánt – Európában nem pusztán a hasonló bűnügyi esettörténeti összeállítások lettek keresettek, hanem néhány évtized alatt a sajtóban is hihetetlenül megszorodott, majd mind nagyobb terjedelmet követelve állandósult a megtörtént és a valóságos kriminális bűnesetek leírásának száma. Illetve a füzetes ponyvairodalomnak is kialakult egy olyan, igencsak termékeny ága, amely a *megtörtént* vagy a *fiktív* bűnesetekkel kapcsolatos vagy rejtélyes és szorongáskeltő történeteket, sőt, akár a mai rémregényekhez hasonló borzalmakat választotta témájául. (Magyarul először 1869-ben jelent meg a munka, két kötetben: *Pitaval, az az: Világhírű bűnesetek tára. A Pitaval-féle gyűjtemény legerdekesebb esetei, Pest, Athenaeum*. Pitaval tevékenysége azonban már évtizedekkel korábban ismert volt magyarul is, ugyanis a Pitaval-történetek mintájára készült a valós bűneseteket taglaló kiadványok egyik jellegzetes, korai darabja, melyet tévesen Friedrich Schillernek tulajdonítottak, és akként is fordították magyarra: *Az Európai híres zsványok, útonálló tolvajok, gyilkosok, haramiák, lázadók és pártütők tüköre*, melyet Siller Fridrik írásból fordított Czövek István, Pest, Trattner, 1817.)

A befalazott apáca, avagy a tízkrajcáros füzetek

Révay Mór János, a XIX. század végére óriás kiadóvá erősödő Révai Kiadó vezetője így idézte fel a XIX. század közepi, hirtelen meg-lóduló mennyiségű szórakoztatóipari termékek dömpingjét: „Akkor burjánzott teljes erejében az a 10 krajcáros füzetes irodalom, melyre ma már senki sem emlékszik. A legszenzációsabb címek alatt, a legkalandosabb tartalommal jelentek meg végnélküli folytatásokban ezek az alsóbbrendű néposztály *szenzációhajhászátát, botrányéhségét* és érzékiségét fölkel-tő és kielégítő regénycsinálmányok. Nagyrészt külföldi gyártmányok voltak: de itthon is készült

Modern detektivek.

kemény időszakának puhulásakor – fogott bele a műfaj alapvető jegyeinek elemzésébe, elsősorban európai és észak-amerikai példák alapján. Keszthelyi hosszabban taglalta, hogy valójában nemzetenként, vagy még inkább nyelvenként mennyire eltérő magának a műfajnak a megnevezése is. Csak néhány példával bemutatva: az eredetileg francia roman judiciaire [azaz bírósági regény] Franciaországban lassan roman policier-ként [azaz rendőrségi regény] honosodott meg. A krimi atyjaként tisztelt Edgar Ellen Poe általánosan műfajteremtőnek tartott, 1841-ben megjelent, Párizsban játszódó műve, *A Morgue utcai kettős gyilkosság* című novella műfaji besorolása (a művet egyébként a magyar olvasók először 1875-ben, Mikszáth Kálmán fordításában ismerhették meg *Rejtélyes gyilkosság* címmel a *Mulattató* című újság lapjain), melyben Dupin felügyelő igyekszik rájönni a bezárt szoba rejtélyére, csak később történt meg. Ugyanis 1878-ban nyomtatták először angolul címlapra a „detective story” megnevezést, egy mára már szintén klasszikusnak számító Anna Katherine Green-alkotás borítójára. Innentől angolul ez az elnevezés maradt meg, illetve párhuzamosan kezdték használni a crime story [azaz bűnügyi történet], a police novel [azaz rendőrrégény] és a mystery story [azaz rejtélyes történet] műfajmeghatározó fogalmakat.

Magyar nyelven Keszthelyi szerint a XX. század első feléig leginkább detektívregényként, bűnügyi regényként vagy bűnügyi irodalomként emlegették, s csak az 1950-es évek végének enyhülő történeti fellélegzésétől terjedt el a német mintára átvett Kriminalgeschichte kifejezés lerövidített, *krimi* szóhasználata. (Itt kell azonban Keszthelyit kiigazítani, ugyanis az egyik legnagyobb magyar sajtóadatbázis anyaga alapján a 'detektív' kifejezés magyarul a sajtóban egy Lauka Gusztáv-írásban tűnt fel először, 1873-ban, mint a 'rendőr' szinonimája. A 'krimi' első említése pedig 'kriminalgény'ként már az 1890-es évek első felében megjelent, hiszen például Hevesi Sándor azt írta egy *Magyar Szemle*-beli cikkében: „A ponyva-regényeknek, a banális olvasmányoknak méltó folytatását adják az angol *kriminal-regény*irők, Ohnet György, vagy minálunk Beniczky-Bajza Lenke.” De Thienemann Tivadar, a két világháború közötti szellemtörténeti iskola neves irodalomtörténésze, germanistája a *Margitszigeti napló* című – kétségtelenül visszaemlékező – naplőbejegyzésében is már az említettnél sokkal korábbi időpontra vonatkoztatva azt írta: „Az irodalomtörténet jelentősége az irodalom jelentőségétől függ. Nem volt titok, hogy az irodalom, a »szépirodalom« a mi korunkban nem bírt ugyanazzal a nemzeti jelentőséggel, már nem ugyanaz, ami volt Kazinczy korában. [...] A változott helyzetre jellemző, hogy ajánlanak »vakációs« olvasmányokat, »elalvás előtti«

A Kakas Márton című élclap karikatúrája, 1909

A Csejte hölgyek kiképzése, 1900

olvasmányokat, népszerűek a »bűnügyi regények«, irodalmi »bestseller« reklámozott könyvsikerei, politikai propagandaregények stb. – ez az irodalom már nem nemzeti ügy, hanem kereskedelmi vásári áru. Eszembe jut Hóman Bálint, jó barátom, nagyszerű magyar, kultuszminiszter, róla tudom, hogy csak »krimi«, bűnügyi regényeket szeretett olvasni.»

A fogalmi csuszamlósságokról...

Ez a bizonytalanság és akár adatszintű, akár időbeli, illetve fogalmi csuszamlósság, valamint hiányosság valójában a magyar krimi-szakirodalom alapvető jellemzője. Mint ahogy az is, hogy – immár lassan több mint kétszáz éve – általában még mindig valamiféle igazolási attitűddel közelítünk a kérdéshez, hogy ezzel a műfajjal és témával érvényes és lehet-e foglalkozni (egyések szerint egyenesen hiányzik a magyar krimi), olvasóként szégyen-e kézbe venni, vagy hogy a műfaj eleve az irodalomból való kizáratást jelenti-e. Az érdemi megállapítások azonban nemegyszer csak körbejárnak vagy ismétlődnek, miközben máig nem történt meg sem a XIX. században kezdődő magyar fikciós és valóságalapú bűnügyi- és krimi irodalom szövegeinek, sem az azokhoz valamilyen elemében, jellegzetességéhez szorosabban köthető, egyéb szépirodalmi, illetve tömegirodalmi műveknek és textusoknak alapos, tudományos szintű felkutatása, összegyűjtése.

A magyar gyökerek és a magyar bűnügyi történetek, a krimi irodalom felé vezető szépirodalmi és egyéb szöveganyagok tényleges és szisztematikus felkutatásának azóta is csak néhány szerző fogott neki. A munka megújolhatóan nem lesz egyszerű. Mert ha a kriminális történet nézőpontja felől nézzük, vajon nem olvasható-e kriminek Arany János jó néhány balladája, Mikszáth Kálmán számos novellája vagy Krúdy Gyula fantasztikumba hajló szépirodalmi fabulái? És ha nem, vajon miért nem? Ez az alap kutatás és a magyar specialitásokat is figyelembe vevő fogalmi behatárolás fáradságos munkája tehát még mindig csak az elején tart, és nemegyszer előfordul az is, hogy amit az egyik szakszerző végre „kinyomozott”, megtalált és „beazonosított”, arról a másik egyszerűen megelégedik, vagy teljesen más példákat és súlypontokat jelöl meg a magyar krimi történelem alakulásában. Még kevésbé készült el magyar példákra építve azok monografikus történeti és elméleti áttekintése, összefoglalása és klasszifikációja, és még annál is kevésbé szintetizáló elemzése.

Ráadásul a magyar krimi-szakirodalom a magyar bűnügyi (krimi) irodalom első próbálkozásaihoz képest legalább fél évszázados eltolódással indult el, ugyanis a szórakoztató tömegolvasmányokról a kor mérvadó irodalomkritikusai vagy nem vettek tudomást, vagy a magas irodalom esztétikai mércerendszerére

mutogatva utasították el a népszerű szerzőket. (Gyulai Pál, a XIX. század második felének, de leginkább utolsó harmadának megmondóembere és irodalmi kiskirálya például Jókai Mór is a népszerűsége miatt bírálta lankadatlanul.) Mégis, a XIX. század utolsó harmadában a populáris irodalom ügye szinte központi kérdéssé lett, és sok szállal kapcsolódott a kor általános közéleti és irodalmi problémáihoz, beleértve például az írók egzisztenciális bizonytalanságát és (akár kényszerű) részvételét a tömegirodalmi termelőpiacon. Vagy nézzük az irodalmi műfajoknak az Akadémia (azaz Gyulai) körül csoportosuló írók és irodalomkritikusok által megszabott műfaj-hierarchiáját, amely alapvetően a klasszicista elit irodalmi, műfaj-hierarchikus alapokra támaszkodott, és erősen elzárkózott a szórakoztató irodalom olvasása elől. Valójában ezt a populáris és a magas esztétikai értékeket képviselő irodalom merev szétválasztásának gyakorlatát vették át a *Nyugat*-nemzedék kritikusi is, és sokan tudatosan vagy csak tudat alatt máig hurcolják ezt a rigorózus elkülönített irodalomértelmezésükben.

Elit irodalom és tömegirodalom?

Az Akadémia környékéről kiszoruló-kiszorított XIX. század második felének írói viszont így – jobb híján – a hírlapírásból, korrektorságból vagy a tömegpiaci termelés piacán gyorsan és kényszerből születő munkákból voltak kénytelenek eltartani magukat. A zsurnalizmusból vagy a szerkesztői robotmunkából származó írói, újságírói jövedelmek azonban ritkán és akkor is csak keveseknek nyújtottak tisztességes megélhetést, ami főként az 1860-as, 1870-es években, tehát éppen akkor okozott igazán gondot, amikor az irodalmi közélet és intézményrendszer újjászervezése zajlott az 1867-es kiegyezési rendszerváltás után. Nincs tehát semmi meglepő abban, hogy a korszak legjelentősebb, ma már klasszikusnak számító írói közül jóformán mindenki (Mikszáth Kálmán, Reviczky Gyula, Jókai Mór, Vajda János) – ha más-más okból is – megpróbálkozott a ponyva- vagy a szélesebb olvasóközönségnek szóló, szórakoztató irodalmi művek írásával. Ez ma már kevésbé ismert tény, mivel a korábbi irodalomtörténet-írás nemigen vett róla tudomást, mint ahogy a *Nyugat*-nemzedék íróinak-költőinek (Bíró Lajos, Hunyady Sándor, Földes Jolán, Németh Andor, Tersánszky Józsi Jenő, Moly Tamás, Rejtő Jenő vagy éppen Karinthy Frigyes és Kosztolányi Dezső, akik ketten hosszabb ideig a *Detektív* című szaklap állandó szerzőinek is számítottak) ilyenforma munkásságára is csak mostanában csodálkoznak rá sokan. Varga Bálint szerint populáris munkáikat „alapvetően öt kategóriába lehet sorolni [...]: bűnügyi, vadnyugati, kém-, légiós és kalandregények”.

Az olvasásra és az újdonságokra kiéhezett közönség pedig ugrásra készen állt. A könyv-

kereskedelem egyre szélesebb olvasmánykínálatában kellett eligazodnia, ha csillapítani akarta olvasási szomját. Már az 1860-as évek második felétől, az 1868. évi népiskolai törvénnyel kötelezővé tett elemi népoktatás rövid időn belül nagyságrendekkel növelte az olvasni tudók számarányát. Ráadásul a népnevelés, a népoktatás ügye az elkövetkező évtizedekben mindvégig elsődleges helyet foglalt el a kultusztarca működésében.

A könyvkereskedelem és a könyvkiadás azonban állta a próbát, és viszonylag gyorsan robbanásszerű belső átalakuláson és technikai fejlesztésen esett át. Erre az időszakra tehető, hogy a könyv egyszeriben tömegkulturális termékévé kezd válni, amely óriási üzleti haszonnal járt – ha nem is a szerző, de a kiadó és a kereskedő számára.

Mindez pedig – és ez nem értéktétel – a magyar iparosodást erősítette és élénkítette, valamint az irodalmi modernizációs folyamatokat tágtította, növelte az olvasók számát, és az irodalom és az olvasás liberalizációját is nagyban segítette. De a kriminális irodalom ablakot nyitott a korábbi társadalmi tabukra is, és az új, urbanizációs polgári világ addig sokak által nem ismert árnyoldalait is a figyelem – és alkalmanként az irodalom – terébe terelte. A közélet olyan szereplői és témái jelentek meg lapjain, akikről és amelyekről korábban lehetetlen lett volna olvasni: rendőrök és bűnözők jártak keresztül-kasul a lapokon, bepillanthattak a kiegyezés után felálló, első magyar rendőrség bűnökkel tarkított fundálásaiba és zavaros működésébe, és a polgári világ elrettentő, viszolyogtató, de mégis olyannyira izgalmas visszáját is megismerhették az olvasók. A bűn, a nyomor, a gonosz, sőt, a gyilkosság is utat talált egyes magas esztétikai értékű irodalmi művek irányába (például Mikszáth Kálmán, Ambrus Zoltán, Tömörkény István, Kosztolányi Dezső is témául választott bűneseteket), sőt, akár új, értékteremtő műfajok megalkotásához segédkezett.

Rendőri riporterek, szociofotósok...

Tábori Kornél, a századforduló egyik legajátosabb figurája, az első rendőri riporterek egyike, a magyar bűnügyi riport atyja például tematikusan és oknyomozó módon feltérképezte és megmutatta a modern nagyváros szubkulturális és bűnös világát – benne a különféle bűnözői elkövetők eseteit, szereplőit, módszereit és tevékenységük helyszíneit és fogásait. Szociográfiai látéletei azonban vetekednek a legizgalmasabb bűnügyi sztorikkal, nem mellesleg pedig társával, Székely Vladimírral ők lettek a magyar szociofotó megteremtői.

A modern értelemben vett tömegirodalmi termék, többek között a krimi tehát – bármilyen meglepő is lehet sokak számára – nagyon is történeti-társadalmi jelenség, Magyarországon

mindenképpen. Egyrészt komoly társadalmi-gazdasági-irodalomszociológiai hatást gerjeszhet, másrészt a korjelenségek lenyomatait viseli magán, és meglehetősen hamar képes visszajelezni a közhangulatot foglalkoztató kérdésekre, de az irodalom megújításához, a szerzői bátorság inspirálásához és új műfajok kialakításához is hozzájárult. A róla való elméleti gondolkodás és értelmezési kísérletek fel-felcsapó hullámai pedig szoros összefüggésben voltak-vannak egy-egy ország társadalmi jelenségeivel és korkérdéseivel, még ha sokszor nem is látszik azonnal egyenes vonalú összefüggésük.

A magyar krimi-*szakirodalom* azonban a magyar krimi irodalom kezdeteit továbbra is makacsul több évtizeddel a valóságosnál későbbre, leginkább a XX. század első és második évtizedére helyezi el időben. Szinte minden leírt kijelentése az első magyar krimiről, az első magyar detektívről, az első magyar fikciós nyomozással végigvezetett bűnügyi történetről, még ha nem is teljesen esetleges vagy téves, de legalábbis kikezdehető, ugyanis egy másik adattal, címmel, szereplővel könnyedén meg lehet azt cáfolni, vagy a megállapítást javított formában újra lehet írni. (Varga Bálint Guthi Somát, a századforduló-századelső színműíróját-íróját fedezte fel, aki egész detektívirodalom-sorozatot alkotott; Keszthelyi Tibor báró Orczy Emma 1903-ban kezdődő, angolul publikált Pimpernel-sorozatának adja az elsőséget, hogy csak egy-két példát említsünk.)

Kétségtelen, el kell fogadni, nem vagyunk éppen kriminagy hatalom, és a magyar krimi irodalom története sokkal inkább egyedi szerzők és egyedi művek váratlan, pontszerű és hektikus kiugrásaiként írható le, semmint történetileg egymásra és egymásból építkező, transzparens folyamatként.

A krimi irodalom hajnalán

Pedig a krimi irodalom hajnalán, azaz a XIX. század közepe táján-végén még úgy tűnt, hogy ez másképpen lesz, hiszen az európai próbálkozásokkal és azok példáján szinte egyidejűleg kezdődtek meg a magyar kísérletek is. A magyar krimi irodalom kezdeti szakaszában azonban nem az angol példa, hanem az 1842-ben megjelent Eugèn Sue *Párizs rejtelméi* című munkája volt az egyik pont, ahonnan az 1840-es évektől kezdve a magyar kriminálszerzők többsége elrugaskodott, ha a meginduló urbanizációs nagyvárosi környezetbe és annak szubkulturális világába helyezte kalandos és szándékoltan szórakoztatásra szánt történeteit, mint például Kuthy Lajos, Nagy Ignác, Jósika Miklós vagy Kiss József. De nem lehet eléggé hangsúlyozni, hogy évtizedekre ugyan az egyik legmeghatározóbb, de mégiscsak az egyik inspiráló forrás volt az ilyen jellegű magyar szövegek megszületéséhez, és a német romantika hatása sem volt elhanyagolható.

Ahogy Erényi Gusztáv 1938-ban a *Nyugatban a Detektívregény* című irodalmi műfajelemzésében utalt rá: „Azoknak a negyven-ötven filléres könyvecskéknek, amelyek mint »detektívregény« annyi elfoglalt, hivatalában elcsigázott ember hivatalnyomon akarjuk követni őket, vissza kell térnünk elmúlt századok irodalmi útvesztőibe, végig kell böngészniük a vásári népkönyvek, a kalandregények és a tizenkilencedik században divatossá váló bűnügyi regények végelethatalan irodalmát. Kezdenünk kellene Grimmshausen Simplicissimus-ával, Lesage Gil Blas-jával, érintenünk kellene Schiller Haramiáit, E. T. A. Hoffmann kísérteties novelláit, nem mellőzhetnők a tizenkilencedik század eleji balladoköltészet rejtelmét, a romanticizmus korában dívó háborzongató sorsdrámákat, szólnunk kellene Walter Scott, Edgar Poe, Eugene Sue exotikus, gyakran kriminalista környezetben játszó regényeiről, Victor Hugo Nyomorult-jairól, ahol Javet személyében először találkozunk a világirodalomban egy vérbeli titkosrendőr alakjával, és visszapillantásunk során eljutnánk Dosztojevskij Raszkolnyikov-jáig, ahol persze az üldözői elől bujkáló gyilkos alakját első sorban nem az üldözött vad ügyes kibúvó fogásai, hanem a sajátmaga alkotta kelepcebén vergődő bűnös ember mélyen átértett lelki küzdelmei determinálják. Az a kriminalista irodalmi hullám, amely a múlt [azaz a XIX. – Cs. T.] század derekán végigsöpör egész Európán, erős visszhangra talál magyar földön is. Jósika több mint száz kötetre rugó regényei közül szép számmal akadnak olyanok is, amelyek történeti vagy korszerű mezben igyekeznek az átlagolvasó bűnügyi rejtelmek iránti vonzalmát kielégíteni. Gaal József megalapítja a rablók és szegénylegények magyar regénytípusát. Utódai: Kuthy Lajos, Pálffy Albert, Nagy Ignác, Mailáth János gróf, részben magyar népies források, részben az idevágó francia regényirodalom hatása alatt izgalmas bűnügyi motívumokkal teleaggatott regénytémákat szönek.”

Vadnyugati történetek

Erényi viszont a továbbiakban már szintén nem magyar, hanem amerikai és nyugat-európai példák alapján állítja fel a műfaj alapvető jellemzőinek listáját: megrajzolja az „eredeti fickót”, aki „a gonosztevők elleni hajzában [...] mindig apodiktikus [azaz kétségbevonhatatlan – Cs. T.] biztonsággal győz. Szerinte „ez a műfaj nem lenne teljes az autónak, a repülőgépek és az utolsó két évtized több más technikai csodájának feltalálása nélkül”; de emellett „működni kellett egy szívós tipizáló törekvésnek is, amely mechanizált fortélyaival, kipróbált gyilkosfogó módszereivel kiemeli a detektívet az erkölcsi és érzelmi esetlegességek kátyújából”; miközben „a felszín tipikusan világvárosi marad”; „pár lépésnyire a nagy nyilvánosság centrumától szervezkedik a bűn”. És ahogy Erényi megfogalmazza: „Ehhez a hangulatbeli ellentéthez járul [...] a gonoszte-

vő meghajszolásának elejétől-végig izgalmas attitűdje. [...] A harmadik izgalomkeltő faktor a gonosztett elkövetőjének személyéhez fűződő rejtélyesség. »Ki a gyilkos?« így hangzik az a nyugtalan kérdés, amellyel a detektívregény-olvasók százezrei napról-napra, oldalról-oldalra továbbszövik az izgalom fonalát, egészen a végső megoldás trükkjéig. De ez már javarésztében nem az olvasónak a meseszöveves romantikus rejtelméhez fűződő fantasztikus izgalma, hanem kimondottan intellektuális, kombinatív természetű izgalom. [...] A gyilkos személyére nem pszichikai, hanem éles tárgyi megfigyelést feltételező, gyakran tudományos képzettséget és rutint igénylő ismertető jelek utalnak. Ezeknek a jeleknek mérlegelésénél az olvasó átmenetileg kilép a regénymillió magával sodró, képzeletingerlő folytonosságából. A szerző szándékosan táplálja, tüzei olvasóinak ezt a találgató, rejtvényfejtő buzgalmát, észrevétlenül támpontokat szolgáltat nekik, de végül is valamely fortélyos fordulattal meghazudtolja valamennyi kombinációját és túllicitál rajta.”

Valószínű, az angol nyelvű munkák alapján összeállított szakirodalmi tipizálás és karakterizálás visszavezethető arra is, hogy a XX. század elejétől már – a korábbi gyakorlattól élesen eltérve – valóban ezek lesznek a leginkább követendő példák Magyarországon is, így a magyar detektívstoriák és detektív szereplők is sokkal jobban hasonlítanak immár a klasszikus angol-amerikai krimi irodalom példaadóihoz.

A Nyugat-nemzedék a krimiről

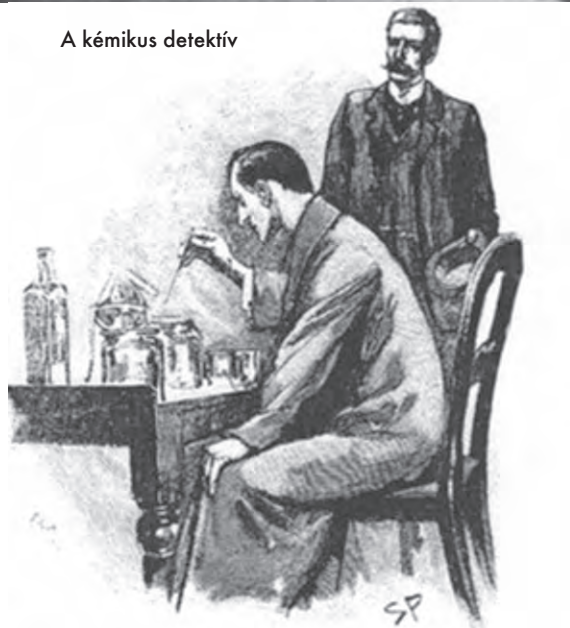
Már a két világháború közötti szakírók is (nemegyszer visszatekintve a század első két évtizedére) elsősorban a műfaj jogosultságáról, illetve a kriminek a magas és a tömegkultúra – sőt akár a károsnak is tekinthető ponyvatermékek – egymásnak ellentmondó regiszterében való elhelyezkedési lehetőségeiről elmélkedtek és vitakoztak. Nyilván ennek egyik oka abban is keresendő, hogy – a XIX. századi hagyományokat követve – a XX. század első évtizedeiben (elsősorban) a *Nyugat-nemzedéknek* a magyar irodalomban meghatározó írói és szerkesztői sem túlzottan értékelték a krimi műfaját, és továbbra is meglehetősen lekezelően bántak vele és csúnyán lesajnálták.

Kosztolányi Dezső például egy Edgar Wallace-darab kapcsán úgy vélekedett: „Ezeknek az idegcsigázó detektívdaraboknak az a varázsuk, hogy a nézők gyermetegbb kedélyű része az utolsó pillanatig nem tudja, ki a gyilkos, s addig pirosra gyulladt füllel, csillogó szemmel találgatja. Vannak azonban olyanok, akiket nem ejt rabul az izgalom. Ezek nyugodtan számlálják – ameddig bírják –, hogy hány holttest hever a színpalak között.”

1928-ban Hankiss János viszont már tudományos szemlélettel jelentette meg *A népszerű irodalom elmélete és története, I. A detektívre-*

Budapest, 1931,
Apponyi tér
(ma az V. kerületi
Ferenciek tere)

A kémikus detektív

16. MÁJ. Kakas Márton 27. MÁJ.

ÚJ SZOROZAT!
Nick Carter
amerikai detektív-elbeszélések. FOLLINUS ADREÉ fordítása.
Kiválóan érdekes és izgalmas történetek, melyek az új detektív műfajának, az új detektív műfajának legújabb alkotásai.

Megjelenések:

1. Indiana a nyugaton.	6. A kék szobákban.	14. A Fehérgyűrűs férfi.
2. A fekete szobák.	7. A fekete szobákban.	15. A fekete szobákban.
3. A fekete szobákban.	8. A fekete szobákban.	16. A fekete szobákban.
4. A fekete szobákban.	9. A fekete szobákban.	17. A fekete szobákban.
5. A fekete szobákban.	10. A fekete szobákban.	18. A fekete szobákban.
6. A fekete szobákban.	11. A fekete szobákban.	19. A fekete szobákban.
7. A fekete szobákban.	12. A fekete szobákban.	20. A fekete szobákban.

Egy füzet ára 24 Ujler. **60 K-ért**
Eldobható: 10 Ujlerre 2,40 K 20 Ujlerre 4,80 K (Hányadát nem adja!)
Nick Carter kiadó-vállalat ORSÓV. HIRMAN
Könyvkiadó és nyomdai vállalat
UJPEST, Árpád-út 37. szám.

Lajcsák szabóné fűző-áruháza új!
Földvár József,
Könyvkiadó és nyomdai vállalat
Könyvkiadó és nyomdai vállalat
Könyvkiadó és nyomdai vállalat

A kézimunka,
mint keresztmunka és hasznos szórakozás.
TIT. GÖRGEYKÉ GYÖRNYI LADÓ.
194 Képes. 900. Ára 4,50 K. 1000 K. 5 K.
Könyvkiadó és nyomdai vállalat

UNGHVARY JÓZSEF
Könyvkiadó és nyomdai vállalat
CZEGLÉ (PESTMEGYE)
Könyvkiadó és nyomdai vállalat
Könyvkiadó és nyomdai vállalat

Ingyen **EUFON-t** **60 K-ért**
Könyvkiadó és nyomdai vállalat
Könyvkiadó és nyomdai vállalat
Könyvkiadó és nyomdai vállalat

Nick Carter-hirdetés, Kakas Márton, 1912

Váci hajókirándulás, 1928,
szemben a váci börtön

gény című, máig alapvető, úttörő vállalkozását. Az elméleti, műfaji alapvetés mellett, melyet a korábbi bizalmatlanság és az addigra tényleg parttalanná váló detektívtörténet olvasásának divatja is indokolt, a magyar bűnügyi motívumokat is összegyűjtötte – hogy aztán szinte mindenki gyorsan el is feledkezzék róluk.

Pedig a téma szinte késhegyig menő, a közvéleményt hosszú évekre, sőt, évtizedekre foglalkoztató, heves vitákat gerjesztett. Miközben a magyar irodalom legjelesebbjei – a legmagasabb politikai elitig bezárólag – és olvasók tömegei rendületlenül éltek a szórakoztató tömegirodalom e termékével, addig az irodalmárok mind több kifogást soroltak fel ellene. Azonban például Babits Mihály ki-tüntetően szerette a detektívtörténeteket, vagy Guthi Böske (az említett korai detektívtörténet-író Guthi Soma lánya!) a kor hírességeinek életmódjáról szóló tudósításaival ceblébbé lett divatikon a *Nyári útinapló* című, a *Színházi Életben* 1937-ben megjelent írásában azt idézte fel, hogy „...Gastein nekünk magyaroknak az idén különösen érdekes, mert itt nyaral miniszterelnökünk, Darányi Kálmán. A csendes, egyszerű Savoy Hotelben lakik unokatestvé-revel, Hóman Bálint kultuszminiszterrel. Két egymásbanyúló szobájuk van, közös balkonnal. Itt részesültem abban a megtiszteltetésben, hogy mindjárt a megérkezése után való napon fogadott. Nem volt semmi ceremónia, titkár, bejelentés, ő maga jött elém szeretetreméltó közvetlenséggel és vezetett be a biedermeier hangulatú, egyszerű szobába, ahol nyoma sincs a fényűzésnek. [...] Néhány könyv feküdt az asztalon: detektívregények. – Hóman hozta őket – mondja nevetve –, szerinte a legjobb szer a fáradt elme pihentetésére.”

Sherlock Holmes alakja

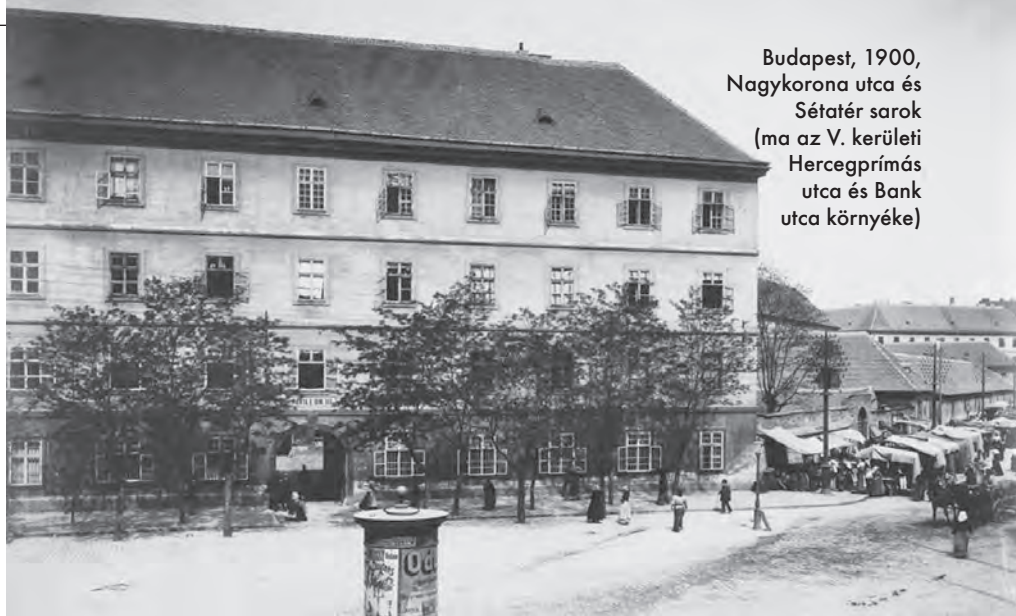
Szerb Antal viszont – kétségtelen, hogy a bűnügyi történetként is olvasható ismeretterjesztő kaland- és kisértetregény, az 1934-ben megjelent *A Pendragon legenda* megírása után néhány évvel – a *Világirodalom története* (1941) című összefoglaló munkájában Arthur Conan Doyle kapcsán sommásan azt állapította meg: „Az egzotikus regény mellett még egy másik angol regényfajta fejlődik ki és kezd külföldi kivitelre berendezkedni ebben az időszakban [azaz a századfordulón]: a detektívregény. A műfaj őse, amint mondtuk, az amerikai Poe, utána a franciák fejlesztik tovább, igazi hazája mégis Anglia, klasszikusa pedig *A. Conan Doyle* (1859–1930). Ő teremtette meg az örökérvényű mesterdetektív, *Sherlock Holmes* közismert figuráját. Kétségtelen érdeme, hogy sikerült alkotnia valakit, aki éppúgy *van*, mint Don Quijote vagy Falstaff. [...] De utódai, a tropikus gazdaságban felburjánzó detektívregények szerzői hamar ráeszméltek, hogy a közönséget jobban szórakoztatják, ha lemondanak minden irodalmi igényről.

A detektívregény azóta egészen sajátos mesterséggé fejlődött, létrehozása nem a képzelet dolga, hanem nehéz számtani feladat, a nevesebb szerzők a végén kezdik és visszafelé írják, nehogy egy »nyomot« kifelejtssenek. Játék, amelyet szerző és olvasó együtt játszik, agybújóska. [...] Annyira különvált az irodalomtól, hogy komoly, tudós és nagyképű emberek, akik büszkék arra, hogy regényt sosem vesznek a kezükbe, verset még kevésbé, minthogy komolyságukkal nem egyeztethető össze, nyíltan, sőt dicsekedve vallják be, hogy detektívregényt szívesen olvasnak, »az egészen más«. Jól mondják, hogy egészen más –, de azt már nem tudják, ártatlanak látszó szórakozásukban mennyi rejtett szadizmusukat élük ki. [...] Nem is beszélünk most arról, hogyan fertőzte meg a detektívregény és -film ifjú nemzedékek képzeletét, hogyan járult hozzá egy új embertípus létrejöttéhez, amely állandóan a hatalom fegyveres átvételéről álmodik és »Fel a kezeket« készülő mondani az egész civilizációnak...»

Pró és kontra vita

Hankiss János a jelenségre elfogadóbban és több nézőpont érvényesítésével és mélyebb elemzéssel tekintett – valójában a cselekmény- és a történetmesélés hiányát akár ma is kifogásoló magyar irodalom több dilemmájára is választ fogalmazott, amikor azt írta: „Bármennyire el kell ítélnünk az idegizgalom fölkeltségének erőszakolását és irodalmi céllá való fölmagasztosítását, nem térhetünk napirendre a bűnügyi regénynek s a fantasztikus regények irodalmi térhódítása előtt azzal, hogy beteges tünetnek minősítjük. Ha sokszor tökéletlen és művészietlen módon is, ezek a regényfajok meglevő és érezhető hiányt pótolnak, szükségleteket elégítenek ki – s leginkább reakciót képviselnek a naturalista irodalom erőszakolt unalma, vérszegény epikai magva, mesterkélt hétköznapiassága ellen. Ezek a regények – úgy lehet – segítenek előkészíteni az új regény számára, amely tervez, kombinál, alkot, ismereteket közöl és tudósokat ihlet, de amely azért teljes értékű művészet, egységes, sokoldalú, szabad lendületű világfestés.”

Nagypál István (azaz Schöpflin Gyula) 1941-ben a *Nyugatban* ezt megerősítve amellett érvelt, hogy az olvasók a ponyvafüzetek (s benne a detektívtörténetek) olvasásával igyekeztek pótolni a cselekmény iránti vágyukat. „A fejlett detektívregény technikája abban csúcspodódik ki, hogy a drámai kifejelet előtt úgyszólván mindenki gyanús az olvasó előtt, s a detektív elejtett megjegyzések, észrevételek ellentmondások, lélektani támpontok alapján leplezi le a bűnöst, rendszerint egy színpadias jelenet keretében. A detektívregény szintén irreális: az elvont logika birodalmában játszódik, ahol nincs semmi esetlegesség, véletlen ösztönbeli vagy intellektuális »ugrás«. Az író hátulról-előre szerkeszti meg művét, s az adott keretbe tölti be a szükséges bonyodal-

Budapest, 1900,
Nagykorona utca és
Sétáter sarok
(ma az V. kerületi
Hercegprímás
utca és Bank
utca környéke)

Munkácsy Mihály ábrázolása egy
ponyviadványban, 1882

Ki a tettes? A Magyar Detektív pályázata, 1927

13. szám A MAGYAR DETEKTÍV 37. oldal

A MAGYAR DETEKTÍV
PÁLYAZATA
(VIII. KÖZLEMÉNY)

A III. KISÉRLETI NYOMOZÁS

ROVATVEZETŐ: VIKTOR GYÓZÓ

A Magyar Detektív legutóbbi számában olyan tényállást közölünk, amelynek megoldása erősen feltette áll az eddigi tényállások megoldási lehetőségeinek. Ennél a tényállásnál nem csupán a tettes kilétere és a bűncselekmény elkövetési módjára vonatkozó bűnjelek láthatók fel, hanem nagy számmal szerepelnek olyan helyszíni nyomok is, amelyek a tettes kilétének kiderítése és a bűncselekmény elkövetési módjának megállapítása szempontjából döntő fontossággal nem bírnak. Ezek a helyszíni nyomok azonban nem azért soroltattak fel, hogy a tényállás megoldását megnehezítsék, hanem azért, mert ezeknek esetleges elhallgatása nem nyújtott volna teljes képet a helyszíni állapotáról, így szintén ezek felsorolásának mellőzése a nyomozási verseny résztvevőit nem állította volna ugyanolyan nehéz feladattá, mint amilyen a nyomozást vezető A. Surieuval meg kellett bírkoznia.

As eddig beérkezett pályaművek arra mutatnak, hogy a nyomozási verseny résztvevőit a jelen tényállással valóban nehezebb feladat elé állítottuk, mint az eddigi tényállásoknál, mert a megoldások között nagy számmal találhatók kevésbé helyes, sőt helytelen megoldásokat tartalmazó pályaművek.

Tegadhatalan, hogy a beérkezett pályaművek némelyike helyes

Budapestben, a
Városligetben,
1940

mat. Éppen némi intellektuális tartalma miatt a detektívregény a műveltebb olvasók körében is szerzett híveket; mivel nem csupán az ösztönökre apellál, hanem agymunkát is színlel, legalább annyira, mint egy keresztretjvény, bizonyos szerzett jogai vannak a színvonalasabb olvasók között is.”

A ponyvairodalom embargója és a pótszerek

A második világháború éveiben elszabaduló, a borzalmakat percekre feledtető ponyvaéhség, melyet csak a háborús szabályok szigorítása és a papírhiány tudott valamennyire fékezni, az 1945-ös, illetve leginkább az 1948-as történelmi fordulat után azonban egy csapásra megszűnt. Megszűntetődött. Sőt, úgy tűnt el, mintha soha nem is létezett volna.

A hidegháború, a személyi kultusz, a kommunista diktatúra dühöngő évei alatt nem olvastak ilyen fikciós történeteket az emberek, hanem az új hatalmi elit nap mint nap alkalmazta – míg a többség kényszerűen elviselte – a *mindennapi élet* kriminális bűneit. Csak a világpolitikai enyhülési folyamatok, majd a párizsi, és nyomában a nyugat-európai diáklázadások utáni tömegkultúra-kutatás felcsapó hulláma, illetve a magyar keményvonalas pártpolitika viszonylagos enyhülése, az 1956-os forradalom utáni pártállami konszolidációs törekvések nyomán szűnt meg a totális embargó a populáris kiadványok ellen. A megsemmisítő tagadás kategóriájából a türés kategóriájába vékony szelepen áteresztett tömegirodalmi műfajok ekkortól szoros politikai felügyelet mellett és előre meghatározott politikai célzattal jelentkeztek újra. Ahogy a rendőrségi krimiről írja Varga Bálint: „Az első szerző, aki egészen elképesztő sikert aratott regényeivel, Berkesi András volt. Az egykori ávós tiszt pályája elején történelmi témában utazott (főleg az '56-os forradalomról alkotott hamis kép kialakításában voltak komoly érdemei), majd átnyergelt a szocialista típusú kém- és kalandregényekre. [...] Könyvei százezres példányszámban kelttek el annak ellenére, hogy mindenki tisztában volt múltjával, valamint azzal, hogy a hatalom szöcsöve.”

Az olvasók krimiéhsége azonban újra elszabadult, már visszafojthatatlan és fékezhetetlen volt, s még az sem tudta elvenni az olvasók kedvét, hogy nem számíthattak másra ezekben az írásokban, mint amit Bánki Éva megfogalmazott Mág Bertalan (a másik szocializmuskori sikerszerző) munkáiról: „... korai műveiben sváb nagygazdák gyilkolnak magyar paraszt-csemetéket, arisztokraták lopóznak a szocialista Magyarországra, hogy munkás származású szüzlányok meggyilkolásával döntsék meg a szocialista államrendet. Ellenforradalmárokat öldösnek, hogy ezt is a kommunisták nyakába varrhassák, emigránsok a szolnoki Tisza-híd felrobbantására készülnek.”

A nyomozók újra a rendszer fenekedő elleneségei és kémei után vetették magukat, az olvasókban pedig a szocialista krimikben eluralkodó rendszerüzeneteket és a nyílt agitációt, valamint a szerzői megformálás kezdetlegességét még így is legyőzte és feledtette a kriminális történet, a kaland, a rejtély, az üldözés utáni szomjúság.

A pótszereket azonban hamarosan igazira lehetett cserélni. Ahogy Varga összegezte: „Az Albatrosz és Fekete könyvek a hatvanas évek közepén jelentek meg, kínálatuk pedig elképesztő volt. [...] A magyar könyvkiadás gyorsan behozta lemaradását, hisz egymás után jelent meg Raymond Chandler összes műve, Hammett legfontosabb munkái, Agatha Christie Poirot- és Miss Marple-regényei, Ross Macdonald meghatározó művei, Simenon Maigret-sorozata, Ed MacBain 87-es körzete, és még számos, kiváló szerző munkája (köztük olyan meglepő szerzők, mint William P. McGivern vagy Stanley Ellin). [...] Akkoriban már üzlet volt a könyvkiadás, a szocialista piac lehetőségeihez mérten ezek a könyvek nyereségorientált alapon láttak napvilágot. Áruk alig valamivel volt magasabb a szépirodalmi művekenél, így a 60–80 000-es induló példányszám volt a minimum. [...] A legjobb angol és amerikai szerzők könyvei körülbelül 2–300 000 olvasóhoz jutottak el.” És bár példájukon néhányan nekigyürköztek, mégis – ahogy Varga talán túl sarkosan megfogalmazta: „Érdemi elemzés és kritika ezekről a könyvekről nem, vagy csak alig jelent meg. [...] A [magyar] szerzők hol vállaltan epigonok voltak, hol saját ötletet próbáltak megvalósítani, de próbálkozásaik közül egyik sem volt maradandó.”

Rendszerváltás a krimiiróadalomban?

A krimiiróadalom és a krimi-szakirodalom harmadik nagyobb megélénkülési hulláma az 1989-es rendszerváltás utánra tehető. Ez még akkor is igaz, ha sokan azóta sem látnak igazi áttörést a műfaj megbecsülésében és értő vizsgálatában. Elmondható azonban, hogy az elmúlt évtizedekben több érvényes és meggyőző kísérlet is történt a műfaj egyes – főleg kortárs – magyar specifikusságainak vagy egyes alkotásainak magyarázatára (például Bán Zoltán András, Bényey Tamás, Varga Bálint, Császi Lajos), sőt, a kérdés tudományos igényű és elméleti megközelítésére (Bánki Éva, Benyovszky Krisztián), vagy éppen egyes szépirodalmi alkotók bizonyos művei kapcsán született tudományos értelmezésekre (T. Szabó Levente Mikszáth-tanulmánya, Szilágyi Zsófia Kosztolányi- és Móricz-vizsgálatai), amelyek a krimiiróadalom nézőpontja szerint (is) olvasták, sőt, nemcsak értelmezték, de értékelték is ezeket a műveket.

Már ha vannak egyáltalán. „Mert krimit írni nem könnyű (nem véletlenül nem sikerült Móricznak sem), másféle tehetség, erős fegyelem, szabálykövetés, az ismétlésre való

hajlam, a sablon apró kimozdításának képessége szükségeltetik hozzá” – állapította meg Szilágyi Zsófia.

Nehéz helyzetben vagyunk tehát, ha igazságot akarunk szolgáltatni a kriminek. Régen, majd száz évvel ezelőtt, egy kiváló magyar publicista, Bálint György 1938 októberében azt állította, hogy „Valószínűnek látszik, hogy detektívregények azért vannak, mert szükség van rájuk. [...] Én híve vagyok a detektívregénynek, némi fenntartással. Szeretném, ha egy árnyalattal bonyolultabb és valószínűbb volna. Ha hősei nem volnának egyszínűen jók és egyszínűen gonoszak: ha a gyilkossággal kapcsolatban nemcsak az volna a probléma, hogy ki követte el, hanem az is, hogy miért. [...] Ha a regény nem érne véget a tettes elfogásával, hanem azt is megmutatná, hogyan hat rá később tettének emléke, hogyan intézi el a kínos ügyet önmagával és a társadalommal. Szóval: szeretném, ha a detektívregény mélyebb, igazabb titkokkal is szolgálna, ha nem félténé olvasóját túlzottan az örvénytől, ha döntőbb megrázkódtatásokat okozna, ha a fásztó magánéletből nem a giccs sima világába gördítene, hanem felrepítene a nehezen megfogható valóság éles magaslati levegőjébe.”

Igen. Én is híve vagyok a detektívregénynek, némi (teljesíthetetlennek látszó) reményekkel. Szeretném, ha stimuláló ötletekkel, meglepő csavarokkal lenne tele a nyomozás, ha kreatívabb és bonyolultabb lenne a megfejtés, de kevésbé hasonlítana a valósághoz. Ha démoni hősei egyáltalán nem hasonlítanának senkire, akivel az életben tényleg találkozhatunk: ha a gyilkosságokkal és bűnös gonoszságokkal kapcsolatban nemcsak az volna a probléma, hogy ki követte el, hanem az is, hogyan lehetne csupán a detektívregények lapjain tartani azokat úgy, hogy a mindennapjainkba soha, semmiképpen se szüremkedhessenek be. Ha a tettetést mindig elfognák, ha képtelen lenne szakadatlanul szembenézni önmagával és a társadalommal. Szóval: szeretném, ha detektívregény mélyebb, igazabb titkokkal is szolgálna, ha nem félténé olvasóját túlzottan az örvénytől, ha döntőbb megrázkódtatásokat okozna, ha a fásztó magánéletből nem a giccs sima világába gördítene, hanem felrepítene. De ne a valóság mélységi levegőjébe. Vágyom, vágyunk arra, hogy megnyugtasson. Bárkit, aki kézbe veszi. Bárkit, aki csak olvasni, és nem *megélni* szeretné mai világunk csüggesztő és ijesztő rémségeit. Mert azt el is felejtettem mondani, hogy Karel Čapek szerint a krimikben a rejtvényfejtés és az *igazságszolgáltatás* motívuma játssza a legfontosabb szerepet” – ahogy Benyovszky Krisztián idézi, és amiről mind többször feledkezünk meg napjainkban.

És azt is kifelejtettem, hogy pontosan tudom: a kriminális történetek misztikusan közeli kapcsolatban állnak a *mesékkel* és a soha-soha meg nem valósuló *fantasztikummal*. ♦

SZENTESI RUDOLF

BUDAPESTI REJTELMEK

Részletek a bűnügyi regényből (1874)

(A Szentesi Rudolf szerzői álnév mögött Kiss József, a XIX. század utolsó harmadának elhivatott és sikeres költője rejtőzött.)

[...] „A sírbolt tövében egy női hulla feküdt. Vértócsa futott köröskörül. Úgy feküdt ott, mintha sötétpiros lepedőt terítettek volna alája. A temetőbiztos egyik drabanttal visszament a házikóhoz, hogy valami szerszámot kerítsen, amin el lehessen majd szállítani a tetemet.

Nyakán, mellén, arcán számtalan késszúrás ejtetett. A hulla arca oly éktelenül el volt torzítva, hogy alig hasonlított emberi archoz. Ez úgy látszik, szándékosan történetelt. Erre ugyan rá nem ismerne saját édes szülője sem. Abból a csapásból a hajnali dérről ellepett fűvön, valamint azon körülményből, hogy a bőr tapintásnál még kissé engedett a nyomásnak, következtetni lehetett, hogy a gyilkosságot csak egy-két óra előtt vihették véghez. De a következtetésekhez ez egyen kívül hiányzott minden támpont.

A hulla öltözete össze-vissza volt tépve és bekenve vérrel. Ruházatából sem igen lehetett eligazodni. Közönséges kelmeruhát viselt, minőt középmodú nők is, gazdagok is, szegények is viselnek. Kimotozták zsebeit, nem találnak-e zsebkendőt nevének kezdőbetűivel, vagy valami jegyet: hiábavaló volt a kutatás. A társadalomból kicsapott szerencsétlen lények közül való volt-e e nő, kik itt rendes tanyá-

ukat ütötték fel, mely esetben a gyilkosság tán személyes bosszú kifolyása lehetett, avagy rablógyilkosság forog fenn, mint a teljesen kifosztott hulla valószínűvé tevő? Ha nem tartozott a földönfutók közé, mi módon tévedhetett ide éjjeli órában? Mi célból járt itt? Mit akart? Kit keresett? Mind olyan kérdések, melyekre megfelelni nem lehetett.

Bejárták az egész temetőt, kimentek az országútra: nem akadnak-e még valahol másutt is vényomokra? Felverték minden árkot, minden bokrot, de más nyomokra, vagy valami élőlényre az egész temetőben nem találtak. Mikor aztán befejezték a kutatást, a drabantok a hullát feltették egy lajtorjára [létrára – a szerk.megi., mint alább is, a szövegértés megkönnyítése végett] és szép csendesen elszállították a Rókusba.

A boncolásnál megállapították, hogy a középtermetű 45–50 éves nő lehetett és hogy tizenkilenc seb volt a testén, mindegyik veszélyes, mindegyik halálos. Egyebet nem tudtak megállapítani.

[...] Czingár Jónás János úr gyakran szomorodott szívvel elgondolkozik azon, hogy miért is nem született ő egy más hazában, hol a nagyszerű, borzalmas, hétszeres gyilkosságok, a konspirációs és világraszóló cause celebrék [nevezetes jogeset] napirenden vannak, Angliában, Franciaországban. Vagy hát legalább szabadon bocsátának szegény Rózsa Sándort Kufsteinből, hogy Czingár Jónás János kapitányági tollnok úr ismét elfoghatná! Semmi sem történik arra nézve, hogy egy olyan rendőri kapacitás mint ő, kimutathatná foga fehérít, egyáltalában semmi!

Ezeket a hitvány csirkefogó-ügyeket, apró tolvajlásokat, zsebmetszéseket, holmi jelentéktelen agybehorpasztásokat, kofacivódásokat, betörési kísérleteket stb. már régen megunták. Azok úgy hasonlítanak egymáshoz, mint egy pár tojás. A verekedéseknél meg alig van valami bonyodalom, itt nincs semmi megfejteni való. És neki éppen az kellene. Valami olyan eset, ahol salomoni bölcsességet lehetne feltüntetni. Fájdalom ehhez is szerencse kell.

Czingár Jónás János úrnak pedig éppen az hiányzik, semmi egyéb. Néhányszor már arra a fogásra is vetemedett, hogy ha nem kerül, hát

maga csinál valami cause celebrét. Fölfújja, összevissza bonyolítja a csekélységet és nagy dolgot csinál belőle.

[...] Most az egyszer szilárd alapon áll.

Egy jegyzőkönyvet forgat, melyben nem mindennapi bűneset tárgyalatik; egy gyilkosság forog fenn, mely – hála istennek – annyira rejtélyes, hogy földerítse, ha sikerül, páratlanul fog állani a bűnügyi esetek krónikájában. A gyilkosság színhelye a Váci úti régi temető. Október 13-án virradóra egy női hulla találtott ottan éktelenül elrúttitva. A hírlapok annak idejében sokat foglalkoztak ez esettel: nemcsak hogy a tetteseket nem lehetett erodálni [itt: elpusztítani], de maga a szerencsétlen áldozat kiléte is titok maradt.

Czingár Jónás János úr hagyta feledésbe menni az esetet és csak most, mikor senki sem gondol már reá, kezd behatóbban foglalkozni vele. Nem szól senkinek, legjobb barátjának sem, de titokban alattomban folyvást ezzel foglalkozik, ezt kutatja, még talán éjjel is erről álmodik. Gyakran kirándulásokat tesz a Váci úti temetőbe és tanulmányozza a tere-numot [területet]. A temetőbiztos megmutatta neki a helyet, hol a hullát megtalálták. Ő fontos, igen fontos képet vág hozzá és – hallgat.

A hallgatás Czingár úr kiváló erénye. Ha fennhéjázó álmai valamikor teljeseedésbe mennek, nagy részben ennek fogja köszönhetni. Ennek és szívós kitarlásának. Czingár úr zenije a hallgatás és a türelem.

Ami a rejtelmes gyilkosságot illeti, eddigelé hiányzik minden támpont. Valami kalauzfonalnak még csak árnyékát sem bírja ellesni. Mindazonáltal folyvást tapogatózik. Az ő rendőri ösztöne azt súgja neki, hogy itt nem közönséges gyilkosság forog fenn. Az a körülmény, hogy a hulla szándékosan fölismertethetlenné tétetett, képzeletének tág tért nyit a legsajátságosabb kombinációkra.

[...] Ő képes éji aluvását, egészségét odaáldozni, képes három napig talpon lenni, bejárni Budapest valamennyi gyanús helyiségeit; ő sokra, mindenre képes. Csak rejtett, csak bonyolódott, csak ne mindennapi, közönséges legyen az ügy.

[...] – Ez az okmány Fehér Amália kezei

közt volt – mondá Czingár úr és éles, fűrkésző tekintettel mérte az előtte álló siralmasan összetöpörödött alakot. Dombi úr volt, Fosztó Mátyás kliense. Az a tíz-tizenkét nap, mióta a szabad mozgást és szabad levegőt nélkülözni kénytelen, egészen kihozta a sodrából, egész pusztítást vitt véghez nem éppen rokonszenves külsején. Czingár úr megjegyzése még mélyebbre csüggesztette alá a fejét. Egész testében összerezett. Ez a megjegyzés olyan váratlanul jött, hogy éppenséggel nem tudott rá mit felelni. A hallgatás is felelet. Minden kérdésre, amit a vizsgálóbíró eddig hozzá intézett, ezzel válaszolt.

De Czingár urat ez a makacsság nem riasztotta vissza. Minden hangszernek megvan az a sajátja, hogy hallgatni szeret, de ha hozzáértő művész veszi a kezébe, megszólal az, akár tetszik neki akár sem.

– Majd meglelem én a bibédet – vizsgalá magát a tollnok –, elébb-utóbb meglelem.

Czingár úr aztán művészi pauzát [szünetet] csinált és szemeit le nem véve a fogolyról, halkán, nyomatékkal, csaknem suttogva, úgy, hogy a jegyzőkönyvet felvevő írnök is alig hallható, utána tevé:

– Hol van Fehér Amália?

– Én nem tudom – hebegé Dombi és nem merte fölemelni tekintetét. Azután eszébe jutott, hogy ez a tagadás egyúttal vallomás is, és hirtelen kiigazította magát – én ilyen nevű nőt nem ismerek.

– Nem? Valóban nem? Lépjen ön közelebb!

Dombi néhány lépéssel előbbre ment.

– Ön ért kissé a bányászathoz?

– Nem.

– De érdeklődik iránta?

– Én nem érdeklődöm semmi iránt – viszonzá Dombi, szemlátomást visszanyerve nyugodtságát.

– Hol volt ön most egy éve? – kérde a vizsgálóbíró hirtelen más tárgyra ugorva át.

– Itt Pesten.

– És mielőtt Pestre feljött?

– A vidéken.

– Hol?

– Szanaszéjjel.

– Én megmondom önnek, hol volt. Ön most egy éve Monyásán tartózkodott négy napig.

– Sohasem voltam ott.

– Tanú jöjjön.

[...] Vannak betegségek, mikor a test oly érzéketlen, hogy gombostűvel szurkálják és mégsem érzi meg. Dombi úr a lelki érzéketlenség álarát öltötte magára; nem hallott és nem látott. Elméje mintha megtompult volna, emlékezete elhagyta és szemei, mikor fölvetette, oly bambán tapadtak a kérdezőre, hogy minden más ember kétségbeesett volna a siker reményének felett, de csak Czingár úr nem: ő még mindig bízott; őt nem egykönnyen lehetett elriasztani.

Még aznap társat kapott Dombi úr, hogy gondolataival, melyek annyira gyötörték, ne legyen egyedül. Egy négy láb magas emberkét csuktak hozzá, ki szörnyű gonosztevő lehetett, mert ő meg az ellenkező sarokba húzódott és épp oly megátalkodottul hallgatott, mint Dombi úr maga. [...]

– Hiszsz a kísértetekben, Pista? – kérde Dombi suttogva, lassan.

– Az ördögbe, igen; de kísértetet még sohasem láttam.

– Ebben a házban kísértetek járnak... hallod? ...kísértetek. Már két éjszaka eljött hozzám... láttam és megfogott... a torkom után nyúlt...

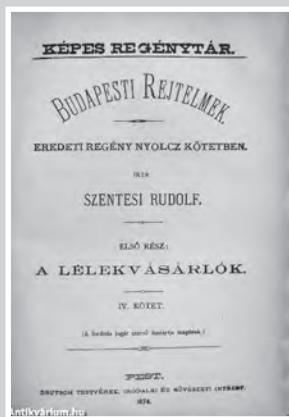
– Az a Fehér Amália, akivel az éjszaka beszéltél?

– Csitt! Ne mond ki a nevét. Az iszonyatos egy nő volt. Százszor megérdemelte a halált és mégis...

Paszuly Pista meg nem moccanat volna a világ minden kincséért, olyan feszült figyelemmel hallgatta minden szavát. [...]

– Mikor a vonat elindult és nem kellett tartanom attól, hogy Fehér Máli cserben hagy, hirtelen odafordultam hozzá. Azt hittem, mindjárt elsüllyed az asszony, úgy megijed.

Pedig én barátságos képet mutattam neki. Úgy tettem, mintha semmisen történt volna köztünk. A maga jószántából – gondoltam – vissza nem adja, itt csak csel vagy erőszak vezethet célhoz. Megpróbálom tehát a csel –

később az erőszakra is rákerült a sor. [...]

– Fehér Máli először volt életében ilyen nagy városban és nem tudta, hova forduljon. Éjjel érkezünk meg és a Váci út egyik kisebb vendéglőjében vettünk szállást. Együtt vacsoráltunk, azután ő egyik szobába ment, én meg a másikba. Ő lefeküdt, én pedig egész éjjel őriztem a nyitott ajtóban, hogy valahogy meg ne szökjék. [...]

– Egy este azután el is mentünk együtt... hanem előbb kifizettem a vendéglőben a kontónkat. Máli nem tudta, hova viszem, de nem gondolt rosszat és nem is félt volna tőlem a legrosszabb esetben sem. Tíz és tizenegy óra közt lehetett. Hűvös szél fújt. Sötét volt. Az Újpesti út egyik kis kocsmájában akartunk megvacsorálni. Egypár pillanatra letértünk az útról, be a régi temetőbe.

– Csonka Marci várakozott reánk... Még mielőtt Máli egyet sikolthatott volna, torkába merült a kése... Csonka erővel a kezembe nyomta a kést, hogy én is ejtsek rajta egy pár szúrást... Az inge alatt ott volt az írásom – a bizonyítvány – megint az enyém... Azután felemeltük és odébb hurcoltuk, hogy ne tűnjék fel azonnal. Marci összetépte a ruháit és még néhányat szúrt rajta... iszonyú volt... Mind a ketten tele voltunk freccsenve vérről... iszonyú!... nagyon iszonyú!...

Dombi felkiáltása halk hörgésbe ment át. Visszahanyatlott a szalmazsákra és sokáig, talán egy negyedóráig nem bírt szóhoz jutni.

– Mikor történt ez? – kérde Paszuly Pista oly józan hangon, mintha a gégeszabdálás mégis hatna az idegeire.

– Mikor?... Mikor? Megállj! Október 13-án... igen, akkor esett... hanem még nem mondtam el mindent. Mikor Csonka Marci legjobban dolgozott, hogy a holttestet felismerhetetlenné tegye, egy sírkő mögül egyszerre egy fekete köpönyegbe burkolt ember lépett elő. [...]

– Paszuly Pista! – rikoltott fel egyszerre úgy éjfél felé Dombi. – Pista, jer ide!

De szavára senki sem felelt.

– Pista! – hangzott másodszer, meg harmadszor, egyre rémültebben.

Hol volt már akkor Pista! Czingár János úr magánlakásán, a Zöldfa utcában, ott zörgetett az ablakon. Bebocsátották. Czingár úr első álmából riadt fel. Amint mosolygó arccal maga előtt látta a rongyos kis embert, mindjárt tudta, hányat ütött az óra.

– Nos? – kérde hevesen.

– Megvan – mondá a kis ember és ugrándozni kezdett a szobában.

– Vallott?

– De mennyit!

– Jól sejtettem?

– Egészen jól.

– Az október 13-án meggyilkolt asszony...

– Fehér Amália.” ♦♦

O tempora...

Pál rajza.

- Vajjon ki lehet az a veszedelmes gonosztevő, kit oly erős csendőri fedezettel kísérek?
— Az új főispán.

Jelvény kérdés.

Rendezik a jelvény kérdést,
Készen lesznek maholnap.
Lesve-lesik ott fenn Bécsben,
A magyarok
Vajjon ehez mit szólnak?

Azt hiszik, e nagy vívmánytól
Nem is tudánk aludni.
Rosszúl hiszik, ha azt hiszik,
Hogy még mindig
Czímeresek vagyunk mi.

Syriette.

Udvariasság.

- Miért ültél megint három hónapot?
— Egy kis udvariasság miatt.
— Hogy-hogy?
— Hát egy úr az utcán elejtette az ezüstbotját, én mindjárt odaszaladtam és udvariisan...
— Felemelted?
— Nem, csak elemeltem.

Rendőri hír.

Jó fogást csináltak ma a detektívek. Furó Ádám nemzetközi jól ismert betörőt fogták el, a kit már több mint egy év óta kerestek. Több ország rendőrsége kutatta állandóan és sehol se tudtak ráakadni. Mindenki bámulta ügyességét, hogy hol talált oly kitűnő rejtékhelyre. Kihallgatásakor beismerte, hogy a haladó párt klubjában élt már a párt megalakulása óta, ahol nem kellett elfogatástól tartani, mert soha egyetlen egy embert se látott ott. Hosszú ideig el lehetett volna még ott nyugodtan, de a kíváncsiság elvitte a hétfői megyeházi gyűlésre a karzati vendégek közé és hazafelé menet az a szokatlan és hihetetlen dolog tünt fel a detektíveknek, hogy valaki a haladó pártba megy. Sejtették, hogy nem tiszta lelkiismeretű ember s így került a vén betörő hurokra.

Kis városban.

- I. úr:** (este 9 órakor). De büdösség van!
II. úr: Meg kellene tiltani a főispánnak is, hogy 10 óra előtt megkezdhesse a sétáját.

A GYLKOS ÉRKEZÉSE

Fővárosi Lapok, 1876. október 25.

(Korabeli bűnügyi híradás.)

„A gyilkos Francesconival tegnapelőtt este érkeztek meg a déli vasuton Bécsbe, hol az indóháznál [pályaudvarnál] sűrű néptömeg várta. A perronon, mely a közönség elől el volt zárva, gr. Lamezan államügyész, több rendőrbiztos, hírlapírók s vasuti tisztviselők álltak. A triezsti vonat érkeztekor az egész közönség a vasuti kocsik felé tolongott, honnan a rablógyilkos volt leszállandó. Két detektív vette közre. Francesconi kis, gyöngye fiatal ember, finom tournurrel [itt: viselkedéssel]; felhajtott gallérú mencsikoffot [a Poltavánál a svédeket megverő és Nagy Péter cár birodalmát megmentő Mencsikoff orosz tábornokról elnevezett kabátípus] viselt, kalapját mélyen szemére vágta, kezei pedig bilincsbent voltak. A tömegeből mindenki ohajtotta volna látni a gyilkost, ki Breitenfeld rendőrbiztossal s két detektívvel foglalt helyet a kocsiban. A munkások magasra tarták lámpásaikat, hogy láthassák. Köröskörül nagy volt az izgatottság; a kalap s a felsőkabát galléra közt észrevehető volt a gyilkos sápadt színe, gonoszúl pillantgató szeme s vékony barna bajszja; ő maga úgy ült, mintha már nem is élne.

A kocsit az országos törvényszékhez indult, hol tegnap volt az első kihallgatás. Hír szerint az elrablott összegből sikerült Klagenfurtban felfedezni 10,000 ftot osztrák bankjegyen és 4000 márkát porosz jegyekben. Sterzingben a gonosztevő töredelmes és részletes vallomást tett. Egész hidegvérrel, részletesen mondta el gonosztettének elkövetését s csak a vallomás végeztével látszott rajta az összetörtség. Gugát, a meggyilkolt levélhordót, a postaigazgatóság nagy disszelmeltemteté el; koporsója virágkoszorúkkal volt borítva s két katonai zenekar játszott gyászindulókat.” [...] ➡

Tisztelgő felvonulás 1937-ben, III. Viktor Emánuel olasz király magyarországi látogatásakor az Andrassy úton

Budapest, 1935, őrszoba a XII. kerületi Városmajor utcában

A DETEKTÍVEK ÜNNEPE

Budapesti Hírlap, 1895. december 18.

„A budapesti államrendőrség detektív-testülete ma ünnepelte főnállásának tizedik évfordulóját. Az ünnepet, mely a főkapitányság detektív felügyelői szobájában folyt le, Szombatfalvy Albert detektív-felügyelő nyitotta meg rövid beszéddel. A detektívek, ugymond, mint a közbiztoság névtelen harcosai, nem fényt, ünnepeltetést kívánnak, hanem csak az a céljuk most, hogy beszámoljanak tíz éves működésükről és köszönetet mondjanak mindazoknak, a kik e magyar detektív-testületért közvetlenül vagy közvetve fáradoztak és közreműködtek abban, hogy a detektív-intézmény a jelenlegi színvonalra emelkedhetett. Ezután Haluska Lajos detektív felolvasta a detektív-testület tíz éves működésének történetét.

A kormány 1885-ben határozta el, hogy az igényeknek már meg nem felelő polgári biztosi intézmény helyett a detektív-intézményt hozza be. December 8-án nevezte ki Török János főkapitány az első detektíveket, szám szerint 28-at. A detektív-intézmény folyton fejlődött, de különösen azalatt az idő alatt, míg Sélley Sándor vezette a rendőrséget. A detektív-testület ma a felügyelőn és helyettesen kívül 75 detektívből áll, kik a legnagyobb odaadással végzik feladatukat. Az éljenzéssel fogadott előadás után ismét Szombatfalvy Albert detektív-felügyelő emlékezett meg Sélley Sándor dr. miniszteri tanácsos, mint volt főkapitány érdemeiről. A detektív-testület hálából megfestette a volt főkapitány arcképét, s azt a mai napon leplezte le. A kitünően sikerült arcképet a detektív-testület nevében Horváth Péter, a detektívek veteránja vette át.

Ezután Pekáry József főkapitányi helyettes felolvasta Perczel Dezső belügyminiszternek hozzá intézett levelét, a melyben a miniszter igaz megelégedését fejezi ki a detektív-testület működése fölött s buzdítja, hogy munkásságába a tíz év alatt tapasztalt buzgalmat, önfeláldozást ezután is megtartsa. A levél végén értesíti a belügyminiszter Pekáryt, hogy Szombatfalvy Albert detektív-főnököt rendőrtanácsossá nevezte ki.” [...] ➡

EDGAR ALLAN POE

Rejtélyes gyilkosság

Fordította: Mikszáth Kálmán (1875)

(Kevésbé közismert, hogy a kor jeles írói közül többen műfordításokkal segítették a műfaj szárnyra kelését irodalmunkban. 1875-ben Mikszáth Kálmán fordította le elsőnek Poe detektívtörténetét, amelyet ma A Morgue utcai kettős gyilkosság címen ismer a nagyrészt.)

„Párizsban létemkor egy Dupin nevű fiatalemberrel ismerkedtem meg, ki rendkívül feltűnt éles esze és nagyszerű kombináló tehetsége miatt. – Emiatt sokat bámultam őt, különösen egy esemény kötötte le nagyban figyelmemet. Egy éjszaka a Palais-Royal egyik sáros utcájában sétáltunk, mindketten gondolatainkban elmélyedve, és egy óra hosszat sem szólt egyikünk se. Dupin hirtelen a következő szavakban tört ki:

– Ő igen kicsiny fickó és jobban illenék a Variétés-színházba.

– Természetesen – kiálték fel –, de hogyan tudhatja ön: miről gondoltam? Hisz ez emberentúli, ez megfoghatlan, hihetetlen, csodás.

El voltam kábulva.

– Ön arra gondolt, hogy Chantillynek sokkal kisebb termete van kellesénél...

– Igen, én arra gondoltam – dadogám –, de hogyan tudhatja? Ördög ön?

Dupin nevetett.

– Egyszerű, megmagyarázom; de menjünk ismét azon úton vissza, melyen ön elmélkedéseit tette. Legelőször lovokról beszélt ön, aztán az X utca szögletén beleütközött ön egy szegény ördögbe, ez önt felbosszantá... nem igaz? sokáig nem szólt semmit, míg végre egy áriát dúdolt, melyet a színházban kellett hallania. Kevés vártatva felegyenesedett ön. Nem tévedhettem tehát, midőn azt tettem föl, hogy ön Chantilly törpe alakjáról gondolkozik.

Ezen jelenet után Dupin barátommal egy kávéházba léptünk, hol egy lap akadt kezünkbe, melynek homlokán a következő felirat állott: *Rendkívüli gyilkosságok.* Mindketten olvasni

kezdtük, mi következik: »Ma reggel három óra körül a Szt. Rókus városrész lakói hosszas fájdalom-kiáltások által költettek fel álmukból, melyek Morgue utca egyik házának negyedik emeletéből törtek ki. E házban Espanay asszony és Kamilla leánya laktak. E kiáltások után rögtön mintegy nyolc szomszéd és két csendőr sietett a házba. Midőn beléptek, a kiáltás már akkor megszűnt, de midőn a belépők az első lépcsőzetten felhaladtak, két vagy három egymással felelő hangot mégis meg lehetett különböztetni a legfelső emeleten.

Csakhamar ott termettek egyik ajtónál. Ez belülről volt becsukva, – feltörték tehát – és amint a szobákba léptek, oly látvány terült eléjük, melytől az iszonyodás és borzalom fogta el őket. A szobában iszonyú rendetlenség, a bútorok összetörve, széthányva, az ágyból az ágynemű a padlóra hanyva, egy széken véres borotva feküdt, a kandallón két-három hosszú, ősz, és véres emberi hajfűrt, mik tövestől kihúzottaknak látszottak. A padlón aranyak, ékszerek széthányva. Az írószekrény fiókjai

nyitva és némileg, de nem egészen kiürítve találtattak.

A szállás lakóját, Espanay asszonyt azonban sehol sem lehetett látni, de a kandallón szokatlan mennyiségű korom volt észrevehető, és midőn ott vizsgálódtak – iszonyú ki is mondani, ott lelték leányát a kéményben függve, kit fejével lefelé a szűk nyílásba szorítottak. A test még meleg volt. Arcában több mély karcolási seb s torkán *ujjkörmök* nyomásai voltak láthatók. Az öregasszonyt nem találták sehol sem, végre a ház hátsó részében levő kövezett udvarban meglelték holttestét. Nyaka teljesen át volt vágva, a fej, mint a test iszonyúan megcsönkítva.

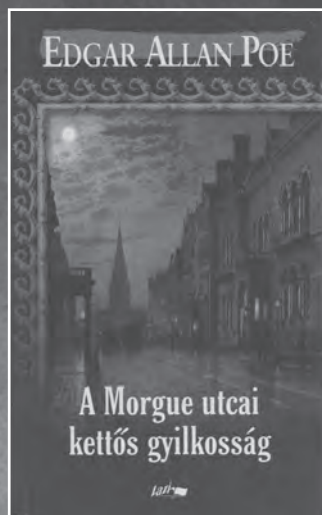
Ezen ügyben legközelebb tanúkihallgatások történtek a törvényszéknél. Adjuk ezen tanúkihallgatásokat szóról szóra:

1) *Dabung Pazclina* mosónő azt vallja, hogy Espanay asszonyt és leányát három éve ismeri és mos rájuk. Az anya és leány nagyon szerették egymást s jó fizetők voltak, szolgálót nem tartottak. Egyebet nem tud.

2) *Moreau Péter* dohánykereskedő azt mondja, hogy ez asszonyság már 4 év óta nála vásárolta a burnótot és dohányt. Tudomása van, hogy a megholtak azon házat, melyben holttestök találtattak, már 6 év óta lakják; az övék volt azon ház, s minthogy megunták a lakók lármáját s teljesen visszavonulni akartak a világtól, az üres lakosztályokat nem adták bérbé. Azért volt a ház lakatlan. A szerencsétlenek azon hírben éltek, hogy pénzök van. Tanú sohasem látott senkit a kapun bemenni évek óta, csak egyszer-kétszer a levélhordót és az orvost. Ezen vallomást több más szomszéd is erősíté, mindegyik kijelentve, hogy a házba senki sem járt, alkalmasint rokonuk sem volt. A homlokzat ablaktáblái voltak nyitva, a ház hátsó részének ablaktáblái pedig soha, kivéve a 4-ik emelet nagy szobájának ablaktáblái.

3) *Muzet Izidor* csendőr előadja, hogy ő a házba reggeli 3 órakor hívatott és a kapunál

Edgar Allan Poe

mintegy 30 egyént talált, kik bemenni igyekeztek. A kapu be volt zárva, azt feszítővassal nyitották fel. A kiáltás folyvást tartott mindaddig, míg a kapu ki nem nyitott, akkor hirtelen megszűnt. E kiáltás olyanforma volt, mintha egy vagy több személy által tétetett volna a legnagyobb halálos veszélyben. Tanú a lépcsőkön fölfelé haladt. Miután az első folyosót elérte, két élénk feleselésben lévő hang hallatszott – az egyik hang mélyenhangzó, a másik nyöszörgő. Az elsőnek hangjából a következő francia káromkodási szavakat »sacré« és »diable« megérté, másiktól azonban semmit, sem azt nem vehette ki, milyen nyelven van, sem azt: női vagy férfi hang volt-e. Azt gondolja, hogy spanyolul beszélt.

4) *Duval Henrik* ezüstműves megerősíti Muzet vallomását, a nyöszörgő hangot azonban olasznak tartja. Abban bizonyos, hogy francia nem volt, arról azonban éppen nem bizonyos ő sem, férfi vagy nő hangja volt-e. De meg van győződve, hogy miután Espanay asszonyt és leányát ismerte, egyikük sem volt a nyöszörgő hang.

5) *Odenheimer* vendéglős, tanú nem értven franciául, tolmács által kérdeztetett ki. Amsterdamban született. Mídon a kiáltás hallatszott, a ház előtt ment el, s ő is felment a többi kíváncsiakkal. Az előbbi tanúk vallomását ő is megerősítette, egynek kivételével. Ő tudniillik bizonyos benne, hogy az éles hang franciáé és nőé volt. E szavakra, bár nem érti, emlékezik: »sacré, diable«.

6) *Mignaud Gyula* bankár előadja, hogy Espanay asszonynak nála volt pénze. Halála előtti napon jött hozzá és kért tőle négyezer frankot, mit ő Bon Adolf könyvvivője által aranyban lakására küldött.

7) *Bon Adolf*, Mignaud könyvvivője vallja, miszerint nevezett napon ő vitte a négyezer [ran]kot az asszonyság után, s vele lakására kísérte. Az egyik csomagot (miután a pénz két csomagban volt) a kisasszony, egyet meg az öreg vett át tőle. Ezután ő meghajtá magát és távozott.

8) *Bird Vilmos* szabó mondja, hogy ő is a házba hatolt. Hallotta a feleselő hangokat. A mély hang franciáé volt, a »sacré« »diable« szavakra tisztán emlékezik. A nyöszörgő hang azonban angol vagy német lehetett, amely két nyelvből ő egy betűt sem ért.

A fentebbi tanúk közül négyen kikérdeztetvén, még azt jegyzik meg, hogy a szoba ajtaja, hol a kisasszony holtteste találtatott, belülről volt bezárva. Minden teljesen nyugodt volt, se sóhajtás, se nyögés nem volt hallható. Bent a szobákban egy lélek sem volt látható! Az ablakok úgy a belső, mint a külső szobában le voltak eresztve. A két szoba közti ajtó betéve, de bezárva nem volt. Az ajtó, mely a homlokzat részről a folyosóra vezetett, be volt zárva, és a kulcs belülről a zárba dugva. Egy kis szoba, a negyedik, nyitva volt. Régi ágyak, skatulák és más ehhez hasonlók voltak benne. E tárgyak gondosan eltávolítottak. A ház minden helyiségében egy vonal nem volt, mely gon-

dosan át nem vizsgáltatott. A kéményseprők a kéményekben kutattak. A ház négyemeletes, és padlásszobákkal van ellátva. A tetőn egy csapózárral ellátott ablak belülről be volt szegezve és évek óta nem látszott kinyitni. Az idő hossza, a feleselő hangok és az ajtófeltérés közt, tanúk által különféleképpen adatik elő. Némelyek vélték, hogy három percnél tovább nem tartott, mások ellenben öt percre mondják. Az ajtót csak nehézséggel lehetett kinyitni.

9) *Gareia Alfons* alkusz mondja, hogy ő is Morgue utcában lakik, ő is felment a házba s hallotta a feleselést. A mély hang franciáé volt, a nyöszörgő, bizonyos benne, hogy angolé. Nem érti ugyan az angol nyelvet, de kiejtés után ítélte.

10) *Montani Albert* cukrász a nyöszörgő hangot oroszoknak tartja, egyebekben megerősíti előbbinek vallomását. Oroszul ugyan nem tud. Különböző, ismét előhívott tanúk állítják, hogy a 4-ik emelet kéményei oly szűkek, hogy lehetetlen azokon emberi testnek áthatolni. Sehoh másik lépcső nincs, melyen a gyilkos észrevétlenül lemehetett volna azalatt, míg a tanúk felmentek.

11) *Dumas Pál* orvos előadja, hogy ő hívattván a hullák megvizsgálására, a leány holttestét nagyon zúzottnak találta és véresnek, ami nem csoda, mert míg a kéménybe csomagoltatott be, sokat szenvedett. Az arc iszonyú színű, a szemgolyók duzzadtak, a nyelv több helyen át volt harapva. Véleménye szerint a kisasszony megfojtatott egy vagy több személy által. Az anya teste iszonyúan meg volt csonkítva; a jobboldal csontjai összezúzva, a ballábszár széthasogatva és a bordák szintén. Véleménye szerint: valami nehéz doronggal vagy fejszével, mindenesetre nagyon erős férfinak kellett e gyilkosságot eszközölni az öreg nőn. A nyak hihetőleg az ott talált borotvával volt átvágva.«

Ezek voltak a tanúkihallgatások. S lázas érdekltségben tartották a Szt. Rókus városrész lakóit. Lassanként az egész Párizs e titokteljes gyilkossággal kezdett foglalkozni, melynek a rendőrség minden erőfeszítés mellett sem bírta semmi nyitját találni, de még csak gyanakodni sem volt kire. Egyetlen sugara sem volt a világosságnak, egyetlen nyom sem a nagy titokhoz... A rendőrtisztek nagy bambán néztek egymás szeme közé és egy-egy »hm«-nél nem tudtak többet mondani.

Napok múltak el és a dolog még mindig pihent. Legfeljebb az történt, hogy Bon Adolfot, a bankár könyvvivőjét, ki a négyezer frankot vitte az asszonyság után, elfogták, habár ezen pénz vitelén kívül semmi komolyabb körülmény sem terhelte. Dupin barátommal mi is sokat beszélünk e tényről, midőn én egy ízben előhoztam neki.

– Ha önnek kombináló tehetségével bírnék, barátom, vállalkoznám ezen átláthatlan büntett kinyomozására. Az lenne aztán a derék dolog.

Dupin mosolygott.

– Ha önnek szívességet teszek vele, hát megkísérlem kinyomozni. – A rendőrség úgyszólván

kal ostobább, mintsem azt valaha sikeresen tethesse. – Azok az emberek valóságos fatuskók.

– Köszönöm, Dupin barátom. Ön valóban nemes tettet követne el. A szegény bebörtönzött Bon rokonom, szeretném bebizonyítani ártatlanságát...

– Igen – mondá Dupin úr –, de a rendőrigazgató engedélyére volna szükségünk.

– Meglesz, barátom. Menjünk azonnal. A rendőrigazgató jó ismerősöm, ő megadja az engedélyt.

És nem is csalódtunk. A rendőrigazgató gúnyosan nevetett és azt mondta, ha van elég elpocsékolni való időnk, hát csak mulassunk a dolog kinyomozásával – ő nem bánja: azonban előre is biztosít, hogy semmire sem fogunk mehetni, mert a büntény elkövetését oly homály borítja, mint valami tudós agyvelejét.

Rögtön hozzáfogtunk vizsgálódásunkhoz, s elmentünk Dupin barátommal ama házhoz, hol a gyilkosság történt. Dupin mindent nagy figyelemmel vizsgált. Miután engedélyünket felmutattuk, a szobákba is beeresztettek, hol a két holttest feküdt. Dupin minden tárgyat megvizsgált, még a hullákat is. Ezután egy rendőr kíséretében a többi szobába és az udvarba mentünk, hol Dupin ezer meg ezer néznivalót talált. Csak késő este tértünk vissza a szomorú házból. Dupin egy szót sem szólt, mit vett észre, hanem némán bement egy hirdetési lap irodájába. Kevés vártatva visszajött, de ismét nem szólt semmit. És néma maradt egészen másnap délig.

Másnap délben meg nem állhattam, én kérdezősködtem.

– Nos, talált valami nyomot?

Dupin mogorván válaszolt:

– Én mindent megtaláltam.

– Hogyan? Az lehetetlen.

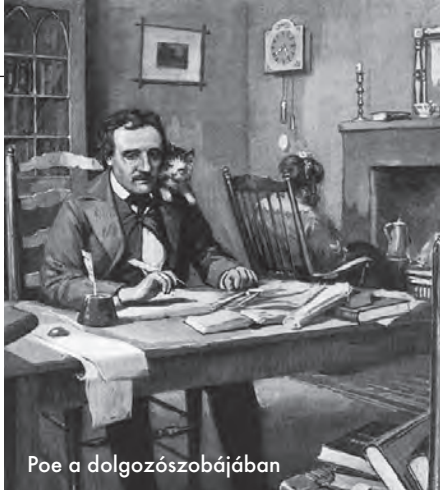
– Annyira nem lehetetlen, hogy éppen e percben várom, ha óránk jól jár, a gyilkost, illetőleg azt, ki némileg részes a büntetben. Reményilem, hogy ezen elővéleményemben nem hibáztam, mert erre alapítok mindent. Lehet, hogy nem jön, de minden lehetőség szerint meg fog jelenni.

– Szent isten! lehetséges-e? Nem, nem, nem hiszem.

– Megmagyarázom önnek. Okoskodásom a következő: a lakásba felhatolók feleselést és lármát hallottak a lépcsőkön, s midőn betörték a lakásba, ott egy lelket sem találtak, márpedig menekülni sehonnan sem lehetett. Itt az a kérdés, ki lehetett és hová lehetett a gyilkos? Hogy a feleselő hangok nem a nőkéi voltak, az a tanúvallomásokból be van bizonyítva. S ha nem a nőké voltak a hangok, akkor az is világos, hogy azon vélemény csupán badarság volna, miszerint Espanay asszony előbb lányát, aztán magát végezte volna ki, mihez különben ereje se lehetett, mert a leány holttestének kéménybe való zsúfolásához irtózatossá kellett. Bizonyos tehát, hogy a gyilkosok mások voltak.

– Ez igaz – mondám én.

– Most térjünk át – folytatá Dupin – a han-

Poe a dolgozószobájában

gokra. Minden tanú megegyezik abban, hogy a mély hang franciáé volt, de a másik hangra nézve, ami szerfelett különös, mindenik tanú másképp vallott. A francia azt hiszi, hogy a hang spanyolé volt, ámbar ő nem tud spanyolul. A hollandiai véleményezé, hogy az francia hangja volt, de mi tudjuk, hogy a tanú, miután franciául nem tud, tolmács által kérdezett ki. Az angol azt gondolá, hogy német hangja volt, noha nem tud németül. A spanyol bizonyos, hogy angol hangja volt, azonban csak a szavak hangzásáról ítél, mert az angol nyelvből semmi ismerettel sem bír. Az olasz állítá, hogy egy orosz hangjának kellett lennie, azonban ő egy született oroszral soha nem beszélt. Egy második francia nem egyezik meg az elsővel, és meg van győződve, hogy a kérdéses hang olaszé volt; minthogy azonban ő e nyelvben nem jártas, úgy ő – hasonlóan a spanyolhoz – a szavak hangzásáról ítél. Nos! Valóban mi különösen szokatlannak kell e hangnak lennie, melyről ily vallomás adható. Egy hang, melynek hangzásához Európa öt nagy népének hangjából egyik sem hasonló.

– Csakugyan – feleltem hüledezve –, e hang semmi szóhoz sem hasonlított.

– Mármost kutassuk, hogyan menekülhetek a gyilkosok? Espanay asszony nem gyilkoltatta meg kísértetek által, kellett, hogy valaki meggyilkolja: de hát hová lett az a valaki? Az ablakon nem menekülhetett ki, a kályhán, kéményeken keresztül még kevésbé, mert a kémények, ha alul elég szélesek is, felül oly keskenyek, hogy egy macska sem férne ki. Ne feledjük azonban, hogy a hátulsó szobán egy ablak felső táblája nyitva volt. Csak ezen törtenhetett volna a kimenekülés. De miként fért volna ki e kis hézagon az orgyilkos, s miként ugrott volna le a 4-ik emeletről? Ez a szokatlan és rendkívüli. De bármily rendkívüli is, ennek így kellett történnie mégis.

– Ah, ah – mondám feszült érdekeltséggel lesve Dupin minden szavát.

Barátom folytatá beszédjét:

– Térjünk tárgyunkra vissza. Ugye különös ön előtt, hogy az, aki a gyilkosságot elkövette, semmit sem vitt el onnan, hanem a négyezer frankot is otthagya kiszórva. Miért követte tehát el a gyilkosságot? Ezenkívül természetellenesnek látszik azon irtózatot durvaság is, mellyel a büntett végrehajtott. Okos ember nem tette

volna azt, hogy miután megölte a kisasszonyt, még a kéménybe is gyomaszolja. Irtóztató erő kellett hozzá, különösen ahhoz, hogy az öregasszony nyakát egy beretvával elszelje. A kandallón igen vastag emberi hajfürtök feküdtek, tövestől kiszakítva. Ön tudja, mily erőmegfejtés kell, a fejből csak harminc vagy negyven hajszálat is kihúzni egyszerre? Ön e hajfürtöket látta, nemde? Gyökereiken (iszonyú látvány!) húsdarabok és fejbőr lógott, melyek bizonyosan ugyanazon óriási erő által mintegy félmillió hajszállal együtt egyszerre kiszakasztottak. – Ha ezután azon különös hangot tekintjük, mely több különböző nemzetiségű ember előtt idegen, töredezt szó és szótag nélküli hangzású volt, mily eredményre jövünk? Mily benyomást tett ez az ön képzeletére?

Némi borzalmat éreztem magamon elvonnulni, midőn Dupin hozzám e kérdést intézte.

– Egy örült vitte véghez e gyilkosságot – mondám –, egy dühössé lett örült, ki egy közeli örültkházából megszabadult.

– Némely tekintetben elfogadható volna az ön véleménye – felelé Dupin –, de az örült hangja az ő legvadabb rohamaiban is sohasem oly szótalanszerű, mint azon sajtáságos hang, mely a lépcsőkön volt hallható. Az örültek is valamely nemzethez tartoznak, és habár nyelvök értelemre nézve összhangzás nélküli szokat, de mégis valóságos szokat ejt ki.

– Ez igaz, teljesen igaz – mondám.

Dupin felegyenesedett s villogó szemekkel húzott ki zsebéből egy csomó haját.

– Nézze ön e haját! Ezt a meggyilkolt asszony összeszorított markában találtam. Micsoda haj ez?

– Dupin! – kiáltám reszketve. – Ez nem emberhaj.

– Ugye nem? – mondá Dupin mosolyogva.

– Most még mondok valamit. Tekintse ön azon véres nyomokat, mik a szobában találhatók, és azon ujj-nyomokat, melyek Espanay asszony testébe mélyedtek.

– Huh! Azok sem emberi ujjak! De hát micsodák?

Dupin barátom egy összegöngyöltített papiroost hajtott fel, melyen életnagyságban le volt festve az *indiai orangutang*, a legerősebb majomfaj.

– Ez a gyilkos! – kiáltá.

Elámultam.

– Igen... igen, az ujjak, a meggyilkolt kezében talált vörös haj, ez mind arra mutat, hogy majom volt a gyilkos – de hát kié volt akkor azon francia hang, melyet a tanúk hallottak?

– Erre nézve azt kombinálok – szóló Dupin csodálatos biztonsággal –, hogy az orangutangnak lehetett egy francia gazdája, akitől aztán a majom megszökött. Ő azt egész a szobáig követhette, de az iszonyú körülmények közt, mik bekövetkeztek, el nem foghatta. De ez esemény rosszállásával találkozott, ami a »diable« és »sacré« szavakból látszik. Különbén ez csak gyanítás, de oly gyanítás, melynek

alaposságáról meg vagyok győződve. S hogy ön lássa, hogy bízom okoskodásomban, íme itt van egy lap, melybe már tegnap, midőn ön mellől egy laphirdetési irodába távoztam, a következő hirdetési sorokat iktattam be.

Dupin egy lapot nyújtott át nekem, melyből a következőket olvastam: »A boulogne-i erdőben reggel (itt a gyilkosság történetének kelte állott) elfogattott egy igen nagy vörösbarba orangutang. A tulajdonos, mely mint állítatik, egy máltai hajón levő tengerész, az állatot visszakaphatja, ha személyét és ahhoz jogait igazolja, és a befogására s tartására fordított csekély összeget megtéríti. Kérdezősködhetni: Faubourg St. Germain 14. szám.«

– De hogy tudhatja – kérdém –, hogy e francia máltai hajó-matróz volt?

– Csak gyanítom; de némi bizonyossággal. Nézze ön e kötelet, melyet a tett színhelyén találtam. Ez, mint látja, matrózkötél, éspedig mint csomója mutatja, oly matrózkötél, minőt a máltaiak használnak. Ez nem lehetett a meggyilkoltaké! De vegyük, hogy tévedek, ti. hogy a majom nem máltai matrózé. Akkor ő azt fogja csak hinni, hogy valami körülmény tévútra vezetett, ellenben, ha eltaláltam, minden meg van nyerve. A francia, ki a gyilkosságot tudja, habár ő maga ártatlan, előbb meggondolja magát: vajon a hirdetést kövesse és az orangutangot visszakövetelje-e? Ő körülbelül így fog gondolkodni: én ártatlan vagyok s szegény; az orangutang sokat ér, az én helyzetembeli emberre nézve valóságos kincs; miért veszteném el ezen állatot, egy veszélytől alaptalan félelem miatt. Itt van, csak kezemet kell érte kinyújtanom. A boulogne-i erdőben, tehát a gyilkosság színhelyétől távol, találatott meg. Miként jöhetne valaki azon gondolatra, hogy e tényt egy oktalan állat követte el? A rendőrség az utat eltéveszté, és a legkisebbet sem földözte fel, mire támaszkodhatnék. És ha nyomában volnának is az állatnak, lehetetlen lenne ellenem a gyilkosság tudomását bebizonyítani, vagy engemet e tudomás következtében vádolni. Ezekre nem tekintve ismernek engem. A tudósító engem állít az állat tulajdonosának. Nem vagyok bizonyos, mennyire terjed személyemet illető ismerete. Ha kerülni fogom ily értékes dolog visszakövetelését, melyről tudják, hogy az enyém, akkor végre magam fordítom a gyanút az állatra. Nincsen előnyömré, a nyilvános figyelmet se rám, se az állatra vonni, követem a hirdetést, elhozom az orangutangot és mindaddig zárva tartom, míg a dolog felejtve lesz.

E pillanatban a lépcsőkről léptek hangoztak fel.

– Ő jön! – kiáltá Dupin.

– Ah!

Egy férfiú lépett be. Látszólag matróz volt, erős termettel, kihívó arccal. Francia nyelven jó estét kívánt.

– Üljön le, barátom – mondá Dupin. – Azt hiszem, ön az orangutang után akar kérdezősködni. Szavamra, ügyes állat! Ugyan hány éves lehet?

A matróz föllélegzett.

– Öt éves, uram. Itt tartja ön?

– Nem. Egy ló-bérbeadó istállójában van a Dubourg utcában. Ott átveheti holnap reggel. Persze csak úgy, ha képes beigazolni tulajdonjogát.

– Mindenesetre.

– Mert nem szeretnék könnyen megválni ez állattól.

– Nem is kívánom, kész vagyok illő jutalmat adni megtalálásáért. Mit kíván ön?

– Jutalmul – szól Dupin felegyenesedve és hirtelen – mondja el nekem, hogy történt a Morgue utcai gyilkosság?

Dupin ez utolsó szavakat igen halkán és nyugodtan mondá. Épp oly nyugodtan ment az ajtóhoz, bezárta és kulcsát zsebébe rejté. Ezután egy pisztolyt vont elő és a legkisebb gyorsaság nélkül az asztalra helyezé.

A matróz arca lángvörös lett, mintha a fulladással küzdött volna. A földre bámult és botja után nyúlt, de azonnal visszaesett székébe, erősen reszketett és oly halavány lón, mint a halál. Egy szót sem szólt. Szívem mélyéből sajnáltam őt.

– Barátom – mondá Dupin barátságosan –, ön szükségtelenül aggódik, valóban szükségtelenül. Mi nem szándékozunk önnek a legkisebbet sem tenni. Ismétlem becsületesre, hogy nem szándékoztunk önnek fájdalmat okozni. Én bizonyosan tudom, hogy ön a Morgue utcai tényben ártatlan. De mit se használ tagadni azt, hogy azzal bizonyos tekintetben összeköttetésben van. És tudnia kell önnek, hogy én ezen dolog felvilágosítására eszközökkel bírok, eszközökkel, melyekről ön nem is álmodott. Most a dolog így áll. Ön mit se tett, mit kerülnie kellett volna, bizonyára semmit, mivel önt vádolni lehetne, így önnek nincs mit titkolnia, semmi oka nincs, hogy ezt tegye. Másrészt a becsület által köteleztetik ön, hogy mindent megmondjon, amit tud. Egy ártatlan ember van bezárva és a bünténnyel vádolva, melynek elkövetőjét ön megmondhatná.

A matróz lélekjelenlétét nagyrészt ismét visszanyeré, midőn Dupin e szavakat mondá, de azért előbbi bátorsága egészen eltűnt.

– Az isten legyen velem – mondá rövid szünet után –, mindent el fogok mondani, mit e dolgról tudok; de nem várom azt, hogy önök csak felét is higgyék annak, mit mondani fogok. Valóban örült volnék, ha ezt várnám. Mégis ártatlan vagyok, és bátran megyek sorom elé, ha mindjárt meghalok is.

Előadásából a jelentékenyebb a következő volt: – Legközelebb az indiai Archipelágha utazott. Egyik osztály, melyhez ő is tartozott, Borneóban szállott ki és mulatságból több kirándulást tett a sziget belsejébe. Ő és egyik társa orangutangot fogtak. E társa meghalt, és így az állat az ő kizárólagos birtokába jutott. Nagy teher és fáradsággal, melyet a fogoly szelídhíthetetlen vadsága okozott, végre sikerült azt neki szerencsésen párizsi lakába szállíthatni, és ott, hogy szomszédainak alkalmatlan kíváncsiságát kike-

rülje, gondosan bezárni, míg az idő elérkezendik, melyben a majom sebe, melyet a hajón egy szállka lábában okozott, teljesen begyógyuland. Végzándéka volt az állatot eladni.

Midőn egy éjjel, vagyis a gyilkosság reggelén, egy több matróz által adott lakomáról hazatért, az állatot saját hálószobájában találta, hová egy számára készített faladából tört ki, melyben – hiedelme szerint – biztos őrizet alatt volt. Kezében, vagy ha úgy tetszik, első lábában beretvát tartott, egészen be volt szappanozva, és szakáll-levevést akart utánozni, miben alkalmasint egyszer gazdáját a kulcslyukon megleste. A matróz eliszonyodva, hogy oly iszonyú fegyver van ezen vad állatnál, mely azt oly ügyesen tudja használni, néhány pillanatig nem tudta mit tegyen. Különben szokása volt az állatot a legdühösebb pillanataiban is korbáccsal rendre utasítani, most is ezen eszközhöz nyúlt. Midőn az állat a korbácsot meglátta, egy ugrással kiünn termett a szobából, leszaladt a lépcsőkön és egy szerencsétlenségre nyitott ablakon leugrott az utcára.

A francia a kétségbeesés gyorsaságával követte. Az orangutang a beretvát még mindig kezében tartva néha-néha megállt, míg követője közel nem ért hozzája, ezután ismét tovább rohant. Ilyképpen folyt a vadászat meglehetősen ideig. Az utcák jóformán elhagyottak voltak, midőn körülbelül reggeli 3 óra felé, a Morgue utca mellett haladtak. Itt a menekülő figyelmét Espanay asszony háza negyedik emeletének nyitott ablakán kitoró világosság vonta magára. Ekkor a ház felé rohant, megpillantá a villámhárító rudat, szokatlan gyakorlottsággal mászott fel, megragadá az ablaktáblát és annak segítségével beugrott az ablakon. Mindez egy percig sem tartott. Az ablaktábla az orangutang által félig nyitva állva taszítottat vissza, midőn ő a szobába ugrott.

Erre a matróz megörült és megrémült egyszerre. Reménye volt az állat megfoghatására, miután alig képes a törből visszajönni, melybe önmaga esett, hacsak ismét a villámhárítón le nem mászik, mely esetben lent megfoghatta volna. Másrészt nagy ok volt azon aggályteljes kérdés: mit fog az a házban művelni? Ez utolsó gondolat indítá őt arra, hogy a szökevény tovább is kövesse.

Egy villámhárító rúdon különösen matróznak minden nagy nehézség nélkül föl lehet mászni, azonban midőn az ablak magasságáig érkezett, mely balra távol volt tőle, útjának vége lón. Minden, mit tehetett, az volt, hogy annyira hátrahajolt, miszerint egy pillantást vethetett a szoba belsejébe. A pillantáskor az ijedtségtől csaknem a kövezetre rogyott. Ekkor volt, midőn az iszonyú kiáltás hangzott az éjben, mely a Morgue utcai lakosokat álmukból felkelté. Espanay asszony és leánya mindketten éji-öltönyben, látszólag papirosaik rendezésével voltak elfoglalva, melyek a vasládában

valának, mely már említettett, és amely a szoba közepére vettetett. Nyitva volt és tartalma mellett a padlón feküdt. Az áldozatoknak háttal az ablak felé kellett ülnök, és azon időből következett, mely az ablakoni belépés és a kiáltás közt eltelt, úgy látszik, hogy a majom nem vettett azonnal észre. Az ablaktábla becsapódását természetesen a szélnek tulajdoníthatták.

Midőn a matróz a szobába látott, a hatalmas állat Espanay asszonyt hajánál megragadta, melyek nem voltak felkötve, mert valószínűleg fésülködött. A majom a beretvával arca körül járt, urának a beretválkozásnál mozdulatait követve. A leány elterülve, mozdulatlanul feküdt; ájulásba esett. Az öreg nő ellentállása és kiáltása, mialatt fejről a haj húzatott, azon következményt idézte elő, hogy az orangutang valószínűleg békés szándékát dühösre változtatta. Karjának egy erőteljes vonásával egyszerre levágta a fejét a testről. A vér látása dühösségét a böszültségig fokozá. Fogait csikorgatva és szikrázó szemekkel rohant a leányra, iszonyú körmeit nyakába mélyeszté, és oly soká szorítá, míg az áldozat meghalt.

Tévedező, vad pillantása ekkor az ablakra esett, melyen át urának az iszonyodástól megkövült arca látható volt. Az állat dühössége – mely valószínűleg a korbácsból félt – félelemmé változott; jól tudva, hogy büntetést érdemelt, véres tettét elrejtetni akarta, és halálos aggállal szaladgált összevissza a szobában; feldöntötte s összetörte a bútorokat és kihányta az ágyruhákat az ágyból. Utoljára a leány holttestét kapta föl és a kéménybe dugta, mint ahol találtatott is. Ezután megragadá az öreg nő holttestét és fejével dobta ki az ablakon. Midőn a majom csonkított terhével az ablakhoz közelített, a matróz is inkább csúszva ereszkedett le a villámhárító rúdjáról, s e mészárlás következtében egészen eliszonyodva az orangutang sorsát illető minden gondról megfeledkezett. A szavak, melyeket a betörők a lépcsőkön hallottak, a francia ijedt kiáltásai és a szörnyeteg ördögi ordításai valának.

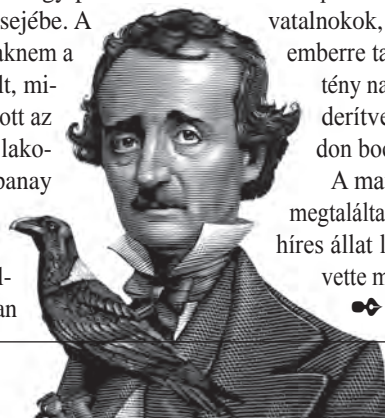
*

Ez volt nyitja a rejtélyes gyilkosságnak. A matróz elbeszélése után azonnal siettünk a rendőri hivatalba, hol Dupin a bámuló rendőrfőnökek előadá az egész esetet. A rendőrfőnök dühös volt, hogy a dolgok ily fordulatot vettek.

– Mit avatkoznak az én dolgomba? Az ördögbe is, mért nem mindenki a maga bajával törődik?

Denique mindenütt egyformák a főhivatalnokok, haragusznak, ha okosabb emberre találnak, mint ők maguk. A tény napnál világosabban ki lévén derítve, Bon könyvvivőt szabadon bocsáták.

A matróz egypár hónap múlva megtalálta az orangutangot, amelyből híres állat lett. Később drága pénzen vette meg tőle egy bolond angol.”

DR. GUTHY SOMA

TŐZSDECÁPÁK, 1908

Az Újépület és kisebbik udvara Budapesten (ma az V. kerületi Szabadság tér)

(Fekete könyv. Eredeti bűnügyi és detektív-történetek, V. köt., Éjszakai Budapest.)

„A *Donnerstag* és *Fuchs*-cégnak valamikor virágzó bankbizományi irodája volt a Belvárosban. *Donnerstag* úr fegyházviselt férfiú; különböző szélhámosságok miatt összesen hét esztendő telt el a kies fekvésű Illaván. Ott ismerkedett meg *Fuchs* úrral, aki Újvidéken valami pénzhamisítási ügybe keveredett és legjobb akarata mellett sem tudta magát tisztára mosni. A honvágtyól kergetve Budapestre jöttek és közös üzletet nyitottak. Kezdetben csak tőzsdei ügyletek lebonyolításával foglalkoztak és irgalmatlanul kifosztották a kezük ügyébe került hiszékeny embereket. Ilyetén módon tíz esztendő alatt nagy vagyont harácsolnak össze és csak természetes, hogy üzletüket megnagyobbították. Hogy a közönségben nagyobb bizalmat keltsenek, a Bécsi utcai üzlet kirakatába ötven-hatvan darab ropogós ezrest, hazai és külföldi aranypénzeket és nagy csomó értékpapírt tettek ki közszemlére.

Az érdemes férfiak egy szép napon kocsiba ültek és *Tuzár Mihály* detektív lakására hajtottak. A vén kopó már ismerte őket a régi jó időkben. *Donnerstag* úr az ő protekciójával jutott Illavára; ő nyomozta ki azt a pénzhamisítási bűnpört is, mely *Fuchs* úrnak a nyakát szegte. Hanem azért lekötölemez udvariassággal fogadta vendégeit.

– Minek köszönhetem a szerencsét?

Donnerstag adta meg a feleletet.

– Egy rejtélyes, titokzatos ügyben fordulunk önhöz. Előrebocsátom, hogy szívességét gazdagon fogjuk jutalmazni.

– Halljuk az esetet!

– Cégtársak vagyunk.

– Tudom... Amióta nem láttuk egymást, szépen fölkapaszkodtak az ugorkafára. Maholnap milliomosok lesznek... Hja, értik a módját: hogy kell a büntető törvény paragrafusát elkerülni és kijátszani.

– Jól esik nekünk ez az elismerés.

– Pedig nem akartam hízelegni... Az én tapasztalatom szerint társadalmunknak két nagy kategóriája van: a tapasztalt balekfogók és a tapasztalatlan balekok kategóriája. A balekfogók csoportja is két részre oszlik: kis tolvajokra és nagy tolvajokra.

– Úgy van!

– Örülök, hogy egy véleményen vagyunk.

– A két csoport között azonban nagy a különbség. Az egyiket csakis a szegénység, a nyomor kergeti a bűnbe; a másikat csakis a kapzsiság... Az egyiket a detektívek egész serege figyeli, hajszolja; a másik szabadon garázdálkodik, vagy kisiklik a törvény alól. Az egyik a legcsekélyebb haszonnal is megelégszik, érzékenyen senkit meg nem károsít; a másik nagyban operál, családokat nyomorba dönt, jóraival, tisztességes embereket halálba kerget... Az egyiknek a fotográfiája ott van a rendőrség albumában, a másiké az udvari fényképészek kirakatában díszleg; egy-egy családi ünnepség vagy kitüntetés után a képes újságok címlapján is gyönyörködhetünk benne... Az egyik – amíg szabadon jár –, nyomorúságos pincelakásból indul a „munkába” és ha kirándulása nem járt eredménnyel, szomorúan baktat hazafelé, ahol már türelmetlenül várják kiéhezett gyerekei és még csak kenyeret sem

adhat nekik; a másik fényes palotában lakik, nagyúri életmódot folytat s ha kedve szottyán, a jótékonyág oltárára is áldoz egy-egy morzsát hatalmas zsákmányából... Szóval, hogy a régi példaszót idézzem: a kis tolvajokat felakasztják, a nagyokat futni hagyják.

– Hja, mundus vult decipi, ergo – decipiatur! [A világ azt akarja, hogy megcsaljuk – tehát csaljuk meg!] Mi tiszteletreméltóan respektáljuk ezt a klasszikus aranymondást.

– Ami azt jelenti, hogy csálnak, lopnak szemérmetlenül, lelkiismereti furdalás nélkül és ami fő: büntetlenül!

– No, no! Ön túlságosan szigorúan ítél meg bennünket.

– De igazságosan... Látja: önök például bankbizományi üzletet alapítottak. A nyereszkesedési vágyra alapított vállalat mindig jövedelmező... Csak éppen, hogy ki kell tenni a mézes madzagot és tüstént ellepik a legyek... Pompás gondolat volt, hogy az értéktőzsdén ütöttek tanyát. Ha tőlem függne, az egész értéktőzsdét becuknám!

– Kérem, kérem! Az értéktőzsdére a gazdasági fejlődés szempontjából nagy szükség van. Az ipari, gyári és kereskedelmi részvények csak ott helyezhetők el; egyetlen piaca az államadóssági kötvényeknek, a közönségi kölcsönöknek; a különféle nagy tőkealakulások csak ott mennek végbe...

– Szép! Úgy beszél, mintha csak könyvből olvasná... De én mindig a tapasztalatlan balekok szempontjából beszélek. A mi közönségünk csodálatosan tájékozatlan a tőzsdei és mindenféle pénzügyi dolgok iránt és mi sem könnyebb annál, minthogy önök azokat a szegény embereket hálójukba kerítsék. A balekok nincsenek tisztában azzal, mennyit veszíthetnek, csak a nyeresre gondolnak és nem veszik számításba a kockázatot. Olyan nekik a tőzsdei ügylet, mint a hazard kártyajáték és önök valamennyien alaposan kiaknázzák az emberek vakságát, tudatlanságát.

– Ohó! Akadnak kivételek is.

– Elenyészően csekély számban. Száz ember közül kilencvenöt az ügynökök és bankárok áldozata lesz. Óh, én jól ismerem a tőzsdei családok különböző fokozatait. Jól tudom, hogy szerezték önök is a vagyonukat! [...] Fájdalom, nincs módomban, hogy lerántsam önökről a leplet és figyelmeztethessem a közönséget: kerüljétek a tőzsdét, mert onnan csak megkopasztva kerülhettek ki! Higgyék el: szívesen leálcáznám önöket. [...] De térjünk a dologra!

– Rendesen nyolc órakor csukjuk be az üzletet. Régi, megbízható szolgánk összeszedi a

kirakatban levő értéktárgyakat s átadja Fuchs barátomnak, aki azokat nagy börtáskába rakosgatja s az én jelenlétemben elhelyezi a Wertheim-szekrényben.

- Értem.
- A szekrénynek két zára és két kulcsa van. Az egyiket én őrzöm...
- A másikat Fuchs úr.
- Főlöszleges mondanom, hogy a szekrényt csak úgy nyithatjuk ki, ha mind a két kulcsot a zárba illesztjük.
- Szóval: meg nem lophatják egymást.
- Hehehe! Ezt jól mondta! Hát hiszen nem is gyanakszunk mi egymásra. Fuchs úr maga a becsületesség és ő is tűzbe tenné értem a kezét.
- Menjünk tovább!
- Nos, képzelje meglepetésünket: néhány nap óta valaki a börtáskában levő pénzt megdézsmálja.
- Ne mondja!
- Becsületemre! Négy nap alatt tizenkétezer forintot loptak ki a börtáskából, holott úgy vigyáztunk a kulcsokra, mint a szemünk fényére. Lefekvéskor mindig elzárom, Fuchs úr pedig a vánkosa alá teszi; másnap reggel pedig rendes helyükön találjuk.
- Hm! Különös. És kire gyanakszanak?
- Senkire... A Wertheim-szekrényen a fűrésnek, feszítésnek semmi nyoma.
- Kinél van az üzlet ajtajának a kulcsa?
- A szolgánál. Ismétlem, tisztességes, megbízható ember: de a két kulcs együttes használata nélkül különben sem nyithatná ki a szekrényt. Ördögös história! Három éjszaka egyebet sem tettem, minthogy ott ólálkodtam

az üzlet körül, gondolván, hogy rajta érhetem a tolvajt, de hiábavaló munkát végeztem... Most hát eljöttem önhöz... Ugyan kérem: mi a véleménye erről a titokzatos esetről?

- Megengedi, hogy nyíltan beszéljek?
- Sőt kérem...!
- A tolvaj itt van a szobában.
- Ugyan?!
- Donnerstag vagy Fuchs... Csak az a kérdés, hogy melyik a kettő közül!
- Hallottad, Fuchs?
- Hallottad, Donnerstag?
- Képtelenséget állít, uram... Mondtam már, hogy a kulcsot egyikünkől sem lopták el. Hallatlan merészség! Ilyet mondani!
- Ne heveskedjék, Donnerstag úr. Megmaradok amellett, hogy a tolvaj nem lehet más, mint Fuchs vagy Donnerstag... Biztosíthatom önöket, hogy pénzüket érintetlen marad, ha a kulcsokat ezután nem tartják maguknál, hanem valami jó, megbízható helyen letéte teszik.
- Eh! Ez már mégis több a soknál! Ahelyett, hogy a kárvallott embereknek segítséget nyújtana, sértegeti, meggyanúsítja őket. Gyertünk, Fuchs!
- Donnerstag veszi kalapját, botját és dühösen becsapva maga után az ajtót, elrohan. Fuchs úr siet utána. A magára maradt detektív pedig előveszi csibukját, megtölti jóféle muskotálydohánnyal, aztán leheveredik a díványra és beleburkolódzik a pipa füstjébe. Nem igen törődik a cégtársak ügyével; bánja is ő, hogy a két gazember közül melyik lopja meg a másikat.
- Félóra múlva kopogtatnak ajtaján és a következő pillanatban Fuchs úr lép a szobába.

- Nem zavarom?
- Csak kerüljön beljebb!...
- Fontos közlendőim vannak... Rájöttem, hogy kettőjük közül melyik a tolvaj.
- Nos?
- Az ön jeles cégtársa: Donnerstag.
- Hogyan? Az imént még mind a kettőnket meggyanúsított...!
- Hja, azóta sok minden történt... Önök elrohantak; útközben szidták, szapulták azt a szókimondó, semmiházi detektívet, mikor pedig elváltak, Donnerstag ment a dolga után, ön pedig idejött énhozzám. Miért jött? Hogy megtudja, mire alapítom véleményemet. Ha ön lenne a tolvaj, cégtársa jött volna el hozzám.
- Érthetetlen! A kulcsot nem lopták el tőlem, pedig anélkül ki nem nyithatták a szekrényt.
- Megálljunk csak! Ha jól tudom, ön nőtelen ember... Kivel lakik?
- Egyedül.
- Vannak cselédei?
- Nincsenek. Lakásomat az irodai szolgálata felelősége takarítja ki.
- Hol étkezik?
- Vendéglőben ebédelek; reggelimet és vacsorámat takarítónóm hozza a lakásomra.
- És meddig van önnél a szolgálata felelősége?
- Amíg le nem fekszem... Reggel nyolc óra tájban újra eljön...
- És reggelként ön nyitja ki az ajtót, hogy bemehessen?
- Az előszoba egyik kulcsát magával viszi.
- Vagy úgy! Most már kezdem érteni a dolgot... Azt kell hinnem, hogy az a derék, megbízható szolgálata összejártszik Donnerstaggal. Csak természetes, hogy a takarítónő is be van avatva a dologba. Mondja csak: mélyen szokott aludni?

- Nem mondhatnám... A legcsekélyebb neszre is fölbredek, azonban... Néhány nap óta úgy alszom, mint a bunda...
- Persze, persze... A takarítónő, aki a vacsorát hozza, altató port hint az ételbe. Éjfél tájban visszakerül a lakásba és a kulcsot szépen kivevizi az ön vánkosa alól.
- Igen, igen! Úgy kell lenni!
- Ha meg akar győződni róla, egynéhány napig rejtse el az ételt, ne nyúljon hozzá, aztán feküdjék le és színeljen alvást.
- Köszönöm a jó tanácsot...
- Fuchs úr hálálkodva hagyta el a detektívet. Egy hét múlva lelkenedve nyitott be hozzá.
- Uram! Ön csodálatos ember! Fogadja el tőlem hálám fejében ezt a csekélységet.
- Mi történt?
- Tegnapelőtt éjszaka rajtaérem a takarítónőt, amint a vánkosom alá nyúlt. Torkon ragadtam, megölésével fenyegettem és a nyomorult megvallott mindent. Önnek igaza volt.
- És mi történt Donnerstaggal?
- Kétszeresen megtértette a káromat, hogy föl ne jelentsem. Az üzlethöz pedig kidobtam. És ezt a fényes eredményt önnek köszönhetem. Áldja meg az Isten!"

Bolond Istók, 1891

SEPTEMBER 20.

BOLOND ISTÓK.

5

Lohengrin Párisban.

Uj német invasio. A gallok bevontatják a művészeti trójai fahatyt az operába. Vilmos, a hódító hattyulovag, ráér e közben, hogy követ dobjon a korzikai parvenü-re, — ki a németet ejtette pláre.

IRODALOM.

OLLÓSI LOPÓ-TÓK FILKÓ
zugirkász levele
SCHINDER-BINDER FLÓRIÁN
ponya-irodalmi kiadóhoz.

Mélyesges alzáttal, hasra eső hódolattal járulok önhöz, tisztelt...

szetben. (Bordalok s ezzel rokon költemények.) *A haza minden előtt!* (Hazafias, forradalmi darabok.) *Ország és pokol!* (Káromkodó, pessimistikus világnézletű atkozódások.) *Menyország lajtorjája.* (Vallásos dolgozatok.) *Kostók és pipaszó,* vagy: *Füstkarikák.* (Pipadalok.) *Erdőn, mezőn,* vagy: *Gyepre magyar!* (A természettel foglalkozók.) *Lebuj és búmaszi.* (Szemérmetlen, esiklandós versek, szemelvények a szennylapokból.) *Hegedűszó, muzsikaszó, csimbalom.* (Tivornya és korhelydalok.) *Sziporkák.* (Vélős gondolatok, jelmondatok, örök igazságok. Ebből csak kevés példányt. Csak pour l'honneur du drapeau. Általán a selejtesből minél többet, az értékesebb gyűjteményekből minél kevesebb példányt nyomtatni.) Et sic porro. Van még ilyen czimem im petto vagy tiz tuizat.

Honorarium: Nyomott ivenként 2 frt 50 kr. Tantième: Egy házmesteri állás a harmadik négyemeletes házban, melyet ön a kiadványok tisztá jövedelméből építtetni fog. Nos — áll az alku? **Schinder-Binder** kiadó válasza: Ön az én emberem! Jöj-jön és kezdjük meg a munkát!

EPERVÜLGYI IZIDOR zártszékárendés gukkerozásai.

„A madarász.”

Oronjos fészekben oronjos madarak...
Oronj a fők is, miket mind ocarak.

Oronkát, a bájost, majd megcsal a férje,
Készül már a revanche, — de magát meghérje.

Förge szép **Joliska** póstáz télbe-nyárba,
Bár én lennék nálad, ah! rekommendálva.

Ambár ifjú fűrjere vadász **Zsófi** néni:
Üreg zaáknak üreg föltaal khell beérni.

„Adj Isten! doléjjo prachttvöll **Vidor Palkó,**
„Még sok ily kasszállist! morg Evra hidalgó.

Vaskolopos, czopfos a két bölcs tanárka...
Ily csodabogar, hajh, nem csak hajdan járta.

Soljmosi vén vadász szelid khoczáat kerget,
Sörön látogtja a „kaposztás kertet.”

Dárdái megorzóult tiszt örfi, — régi dal, —
Hiába hözna ki Csataj bankóval!

A német rendőregytem

A Magyar Detektív számára írta:
DR. PAUL DEGENHARDT porosz bíróalmi főtanácsos.

A porosz iskolászerű rendőrképzés két csoportra osztható. Az egyik csoport az általános, a másik a különös előkészítéssel foglalkozik. Az előbbi a rendőri hivatás iskolája, az utóbbi már szakszerű kiképzést nyújt. A részlet-szakkérdésekről a külön rendőri szakiskolákban tartanak előadásokat. A további kiképzést a magasabb rendőriszkola nyújtja, de van ezenkívül még „Rendőri-intézet”, amelynek különös célja a kutatás és a kutatásra való nevelés. Kiegészíti mindezeket az iskolákat a testnevelési intézet.

Hivatásos rendőri iskola van minden szolgálati helyen. A rendőriszkolába azok kerülnek, akiknek a középfokú műveltségük nincs meg. A rendőriszkola első fokozata az előkészítő. Ezzel az előkészítő iskolával van kapcsolatban a „Rendőrhivatási iskola”, amelynek nyolc osztálya van. Az előkészítő tanfolyam ismételt két osztályra oszlik, mégpedig az alsó másodikra és az alsó elsőre. (A német intézeteknél az osztályok számozása megfordított sorrendben történik. — A fordító.) A középső fokozatban három osztály van (középső III., II., I.), a felső fokozatban ugyancsak három (felső III., II., I.). Kötelező minden rendőrisztviselőre, hogy a középső fokozat első osztályát elvégezze. Azok a tisztviselők, akik a hetedik fizetési fokozatot el akarják érni, kötelesek a felső

A porosz detektív tanfolyam hallgatói egy gyilkosság helyszíni szemlélén.

A porosz detektív tanfolyam hallgatói egy gyilkosság helyszíni szemlélén, A Magyar Detektív, 1927

A DETEKTÍVREGÉNYEK RONTANAK

Népszava, 1908. augusztus 16.

(Korabeli tudósítás.)

„A budapesti rendőrség egy fiatal legényekből álló betörőbandát tartóztatott le, akiket a detektívregényekben való szertelen elmélyedés vitt a bűn útjára.

Guttermuth János fogtechnikus, akinek a Baross-tér 20. számú házában van a műterme, nemrég följelentést tett a rendőrségen, hogy lakásába ismeretlen emberek betörték s négy-ötezer korona értékű ékszer és pénz elloptak. A rendőrség a tetteseket, P. József, V. Imre, E. Zoltán, Sz. Jenő és V. Béla tizenhat-tizenhét éves fogtechnikusok személyében kinyomozta és letartóztatta. Az öt fiatal betörő valószínűsége Sherlock Holmes-féle furfanggal a következőképpen hajtott végre a betörést: V. Béla, a társaság vezére, aki egyébként föl is vette a Sherlock álnevet, fölment a műterembe s azzal a kifogással, hogy fogait akarja rendbe hozatni, bement a technikussal annak dolgozószobájába. Mialatt most Guttermuth vele foglalatalkodott, a többiek egyenként, mint betegek, besompolyogtak a váróterembe. Ott azután tolvajkulccsal kinyitották a váróteremből nyíló szalonajtót s azon át kiszedegették Guttermuthnak kétezer koronát érő ékszerét, kétezeröt száz korona arany, ezüst és rézpenzét, amely zacskókba volt összegyűjtve. A pénzt azonnal beváltották, az ékszer pedig kivitték a Rákospatakhöz és ott egy fa tövében elásták. Úgy akadtak rá a detektívek a rejtékhelyen, egy dobozban, papiros közé csomagolva.

A lopott pénzen egy dohány-utcai zugkávéházban éjjeli tivornyákat rendeztek s továbbképzésük céljából összevásárolták az összes Budapesten kapható detektívregényeket. A rendőrség 117 ilyenfajta könyvet foglalt le V. Béla Aréna-uti lakásán.” ♦♦

(BŰN ÉS BŰNHŐDÉS)

Pesti Hírlap, 1908. október 15.

(Korabeli színházi tudósítás.)

„A temérdek bűnügyi regény, detektívtörténet szokatlanul nagy mértékben fölébresztette mostanság a publikum figyelmét a gonosztevők világa iránt. Az Uránia színháznak tehát kapóra jöhetett Ráth Istvánnak legújabb darabja, amely *Bűn és bűnhődés* címen a gonosztevők világával foglalkozik. És a publikumnak nagy érdeklődése, amely mindjárt a szerdai premiére-estén teli pad- és páholsorokban nyilvánult meg. azt igazolja, hogy a darab a közönségnek is kapóra jött.

Sietünk elismerni, hogy ez az előlegezett nagyfokú elismerés egy arra érdemes darabot ért; Ráth ugyanis e darab mindkét felvonásán át sok érdekes anyagnak összehordásával és annak szabatosan rövid előadásával egy pillanatra sem untatta közönségét. [...]

Most aztán Ráth István rátért a kétfelvonásos rendszerre és nagy sikere volt; és ezt elérte a már említett szabatos rövidség révén, no meg azzal, hogy a szöveg tömörsége révén időhöz jutván, annál több mozgófényképpel tarkíthatta azt... A darab első részében egyébként a gonosztevők fortélyaival foglalkozik, míg a másodikban a börtönfalak mögötti világgal; szórakoztató, mozgalmas, színes esetek egymásutánja mindkét felvonás.

A vetített képek nagyon érdekesekek, a mozgófényképek pedig, amelyek közül egyik-másik érdekesítő detektívtörténeteket perget le a publikum előtt, meglepően jók. Ajánlatos azonban, hogy a mozgófényképet kissé bőszavúbb magyarázat előzze meg, hogy a publikum minden részletében, megérthesse. A szerzőt a megtelt nézőtér szívélyes ovációban részesítette.” ♦♦

A magyar Arsène Lupin, 8 Órai Újság, 1934

Budapest, 1934 március

8 ÓRAI ÚJSÁG *Ingyen példány!*

XX. évfolyam Alapította: NADANYI EMIL Szerkesztőség és Kiadóhivatal: V. Homokútsza 10 — Tel.: 15-0-14

Negyven oldal — 10 fillér * Negyven oldal — 10 fillér

SOMOSKEÖY,
a világ legkedvesebb és legzseniálisabb kalandora

Magyar uri fiú királyi udvarok fényében és a világ-politikában. Volt hadvezér, orvosprofesszor, gyémánt-bányász, bankár, szerelmes — és mindig gavallér

Somoskeőy Géza páratlanul izgalmas és csodálatos életének fittes történetét

március 31-én délben megjelenő
40 oldalas húsvéti számában

40 oldal 10 fillér *hezd közölni a* **8 ÓRAI ÚJSÁG** 40 oldal 10 fillér

Ugyanebben a számban:
Középeurópa gazdasági élete
Számos riport, szórakoztató olvasmány

11 Fordítás 11

A FIATALKORÚAK ÉS A MOZI

Katolikus Nevelés, 1914. június 20.

„Említettük, hogy Fejér vármegye törvényhatósága szabályrendelettel tiltotta el a fiatalkorúakat a dohányzástól és már előzetesen szabályrendelettervezetet készített a fiatalkorúak mozilátogatásáról. Ez a tervezet, amely Prohászka püspök átiratára készült, most nyert megerősítést és most hirdetik ki vármegyeszerte. A mozilátogatást szabályozó rendelet a következő:

1. §. A 15. életévüket be nem töltött gyermekeknek tilos szüleik, vagy felnőtt hozzátartozóik, tanárok, vagy tanítók felügyelete és kíséréte nélkül a mozgófényképszínház látogatása. Ilyen kíséret, vagy felügyelet mellett is csupán csak kifejezetten gyermekek részére tartott előadásra mehetnek ezen kiskorúak.

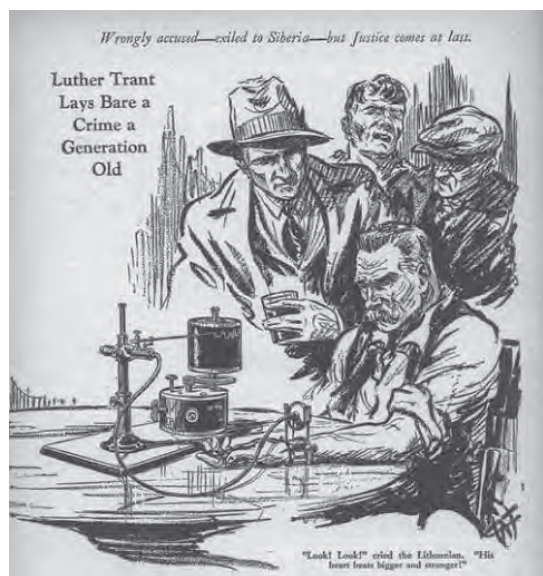
2. §. A mozgófényképszínház tulajdonosa, vagy vezetője köteles az e tilalom ellenére mozgófényképszínházba járni akaró, 15. életévüket még be nem töltött fiatalkorúakat kiutasítani, esetleg tettleg eltávolítani.

3. §. Azon mozgófényképszínház-tulajdonos, aki e rendelet 2. §-ában foglalt rendelkezés ellen vét, rendőri kihágást követ el és a rendőri hatóság által 100 koronáig terjedhető pénzbírsággal, ismétlés esetén ezen felül még öt napig terjedhető elzárással is büntetendő.

4. §. Az e szabályrendelet alapján kiszabott büntetéspénzek az illető község szegénypénztárát illetik.

Az indokolásban a vármegye Prohászka püspök átirata nyomán a következőket mondja: »A fiatalkorúak székesfehérvári felügyelő hatóságának értesítése szerint a fiatalkorúak által elkövetett, büntetendő jogszabályba ütköző cselekmények és általában a fiatalkorúak elzüllesztésének külső, úgynevezett társadalmi okai között mindinkább előtérbe nyomul egy vállalkozás, melynek hivatása egyébként a tudomány és művészet ápolása és a nemesen szórakoztatás lenne. Ez a vállalkozás a mozgófényképszínház-vállalat, mely gyakori előadásaival, olcsó helyeirevel könnyen hozzáférhetővé teszi az előadások látogatását azok részére is, akiknek az nemcsak hogy hasznukra nincs, hanem ellenkezőleg erkölcsi züllésüket, gyakori *bűnözésüket* vonja maga után. Ezek azok, akiket újabb büntető törvényeink általában gyermek- és fiatalkorúak név alatt foglalnak össze, vagyis az életük 18. évét be nem töltötték. De ezek közül is főleg a 6–15 év közöttiek azok, akikre a mozik gyakori és nem nekik való előadásainak látogatása veszedelmes.

E korban ugyanis legjobban ki van fejlődve a gyermekekben az utánzási és a kalandvágy. Így, míg a már megfontoltabb gondolkozásúak előtt mulatságos, ártatlannak látszó, gyermekcsínyeket feltüntető képek azokra vannak hatással, kikben az utánzási hajlam van kifejlődve, addig a szenzációs, kalandos rablőhistóriák, detektívtörténetek, szerelmi drámák azoknak a lelkét mótelyezik meg, akikben a kaland és érzéki vágy szunnyad és csak a kedvező alkalmat várja, hogy a jobb érzés felett érvényesülhessen. Ha figyelemmel kísérjük a mozik nézőterét, mindig akad egy csoport gyermek, akik már a mozi útján ismerkedtek össze, ott kötöttek szoros barátságot s onnét indulnak kalandos útra, mely rendszerint egy-egy felfedezett tolvajlás után a fiatalkorúak bírósága előtt vagy a javító-nevelő intézetben végződik.« ♦♦

TRANT, A PSICHOLOGUS DETEKTÍV

Bolond Istók, 1916. június 4.

A detektívtörténet új változatban tűnik fel Balmer és Hány amerikai írók műveiben. A modern psycho-physiologiai kutatás eredményeit alkalmazzák alapmotívumul. Az ő detektívjük egy kitűnő pszichologus, a ki lélektani megfigyelésekkel dolgozik s ezzel fejt fel a legbonyolultabb bűnügyek szárait. A rendkívül érdekesítő történeteket *Benedek Marczell* fordította le a Magyar Könyvtár számára. A füzetet a Lampel R. (Wodianer F. és Fiai) cég adta ki; ára 60 fillér. ♦♦

A NÉMA KASTÉLY DETEKTÍVTÖRTÉNET 3 FELVONÁSBAN.

Az Ujság, 1915. november 7.

„A filmeknek az a válfaja, a mely detektívtörténet elnevezés alatt lett ismertté, rendkívüli vonzó erővel van a közönségre. Ez a nagy vonzóerő attól sem csappant meg, hogy a közönség nem mindig találta meg a detektív-filmben azt, a mit kívánt. Mít vár a közönség a detektívtörténettől? Korántsem rémtörténetet, sem pedig ponyvát. A modern detektívtörténetnek hősei: a bűnös és főképp a detektív. A detektív feladata az, hogy a legrejtélyesebb bűncselekményt felderítse és az igazságszolgáltatás kezeire juttassa a bűnöst. Ámde az, a mit a detektív produkál, ne legyen valószínűtlen és akármily nehéz a feladata, a logika törvényeibe ne ütközzék se a történet cselekménye, se a kinyomozása. Minden túlzás nélkül állíthatjuk, hogy a *Mozgóképek-Otthon* hétfői monopol-képében: *A néma kastély*-ban nemcsak hogy mindazt megtalálja a közönség, a mire joggal számíthat, a cselekmény izgalmas bonyolódásával és a detektív idegfeszítő munkájának föltárásával kapcsolatban, hanem a mi a legnagyobb ritkaságok közé tartozik, a bűnös és a detektív mesterien művészi játéka is annyira kiváló, hogy a néző csakhamar annak a tudatára jut, hogy oly detektív darabot ismer meg ezúttal, a mely a főszereplők játéka révén a művészi detektívfilmek privilegizált osztályához tartozik.

A kik a *Néma kastély* bemutatóján jelen voltak a művészi detektívfilm jelzőjével ékesítették ezt a pompás darabot. A premier közönsége lesz hivatva eldönteni, hogy helyes volt-e ez az ítélet.” ♦♦

A 111-ES (1920)

(Részlet a bűnügyi történetből.)

[...] „Selfridge úr elbúcsúzott öreg barátjától, és hozzám jött. Letelepedett az asztalhoz, a pincér poharat hozott, és töltött neki. Selfridge úr hátratolta mandzsettáját, és a kezét dörzsölte. Ez a figyelmeztetés rögtön kijózanított, egyszerre eszembe juttatott mindent.

– Mely véletlen szerencse, hogy itt üdvözölhetem! – mondta kenetesen.

Bólintottam, egy kicsit kényszeredetten:

– Csakugyan véletlen. Először vagyok itt...

– Én sűrűn járok ide. Kedves hely, szeretem.

– Barátai is sűrűn járnak ide?

Vállat vont.

– Az az öreg úr? Detektív. Egész nap a fülbevaló-ügyben szaladgált.

– Természetesen eredmény nélkül?

Nevetett:

– Eltalálta.

– No és ön?

– Én? Én szerencsésebb voltam.

– Mindjárt gondoltam. Megtalálta a fülbevalót?

Iparkodtam, hogy nagyon jámbor arcot vágjak. Nem tudom, sikerült-e? Selfridge úr mosolygott:

– Még nem. De azt hiszem, nyomában vagyok.

Én is mosolyogtam:

– Nagyon érdekes!

– Az! És most már örülök, hogy elvállaltam.

Ha minden úgy alakul, ahogyan képelem, remélem, Babrook kisasszony holnap visszakapja fülbevalóját...

– Én is remélem.

Ez a megjegyzés talán egy kicsit gúnyosan csengett, mert Selfridge úr egy pillanatig fürkészően nézett rám. Fejét csóválta, szelíden mosolygott:

– Ne higgye, hogy olyan egyszerű a dolog. Gúnyolódni könnyű, de szeretném tudni, mit csinált volna ön, ha megbízzák azzal, hogy a fülbevalót megkerítse? Hogyan fogott volna hozzá?

– Sejtlemem sincs róla. Nagyon rossz detektív lett volna belőlem. Türelmetlen és ideges vagyok, nem tudok logikával gondolkodni, pedig azt hiszem, mindenekelőtt ez kell hozzá.

– Fontos, nagyon fontos. A logika nagyon sok, de nem minden. Néha egy kis fantázia, egy ötlet többet ér minden logikánál.

– És önnek van. Fantáziája is, ötlete is...

Megint a kezét dörzsölte:

– Van. Van. Még csak az kellene, hogy ne legyen! Hol volnék már, ha nem lenne!

Jóízűen nevetett, én majdnem ellenségesen

néztem rá. Az villant át az agyamon, hogy most a szemébe vágom:

– Te gazember! Te elbizakodott szamárral! A szeretőd ma délután nálam volt, elszerettem téled. Érted? Az enyém volt, csókoltam... És amikor elment, fölbontottam azt a csomagot, amelyet rám bízta. És megtaláltam benne Babrook kisasszony fülbevalóját. Amelynek nyomában vagy, de még nem találtad meg. Nekem ne hazudj! Számár vagy! Kétszeresen megcsaltalak, elárultalak, és nem tudsz róla. Vagyok olyan gazember, mint te, talán nagyobb! Igen, Babrook kisasszony holnap visszakapja a fülbevalóját,

de nem téled, hanem tőlem. Majd aztán mosolyogj, ha tudsz!

Mi történik, ha ezt mondom neki?

Elordítja-e magát, és nekem esik, vagy mosolyog-e, és a kezét dörzsöli? Jó volna kipróbálni. Miért tolokodnak ilyen gondolatok agyunkba, ha azután nincs bátorságunk ahhoz, hogy meg is tegyünk, amire a kísértés csábít?

Selfridge úr nem nyugodott meg, megint unszolt:

– Mégis, szeretném tudni... hiszen ön okos ember... hol kezdte volna?

Ez a kötekedés bosszantott. Egy másodpercig haboztam, azután én is kötekedni kezdtem:

– Mindenekelőtt megpróbáltam volna kisütni, miért lopták el a fülbevalót?

Selfridge úr furcsán nézett rám:

– Miért? Ez csak nem vitás?

– Bocsánat, nagyon is az. Ön azt hiszi, a tolvaj azért lopta el, hogy megtartsa? Én nem hiszem. Az ilyen ékszer, amelyet alkalmasint mindenféle ismemek, veszedelmes portéka. Mit csináljon vele a tolvaj? Kiszedje belőle a gyöngyöket és briliánsokat, elpusztítsa a szép munkát? Akkor marad a gyöngy meg a drágakő meg az arany, de hová lesz Babrook kisasszony fülbevalója? Márpedig a fülbevalónak ez a legértékesebb része; az, hogy mint fülbevaló Babrook kisasszonyé, a parafakirály leányáé. Azok a rendkívül tehetséges fickók, akik ennek az ékszernek a megszerzésére szövetkeztek, ezt éppen olyan jól tudják, mint ön meg én...

Selfridge úr föltette pápaszemét, mint mindig, ha valami nagyon érdekelte:

– Tehát?

– Tehát azt hiszem, azért lopták el, hogy jó pénzért megint visszaadhassák Babrooknak. Ennél jobb üzletet nem csinálhatnak, és ez a legkényelmesebb és legegyszerűbb megoldás.

Diadalmasan néztem a bűvészre, meg voltam győződve arról, hogy elevenére tapintottam. Pápaszemém keresztül figyelmesen vizsgált, és helyeslően bólintott:

– Nem rossz. Sőt kitűnő. Tökéletesen egyet értünk, ugyanezt mondom én is. Ezek a tolvajok nyugodt és higgadt gyerekek, nem mohók, nem akarnak egyszerre meggazdagodni, szerényen beérik azzal az ötven-hatvanezer koronával, amelyet Babrooktól kicsálnak a fülbevalóért. Költségek címén hozzácsapnak még tízezer koronát, az már hetvenezer. Babrook szívesen fizeti. Csak az a kérdés, lesz-e idejük arra, hogy szóba álljanak Babrookkal? Hátha időközben sikerül valamelyik detektívnek, mondjuk nekem, megcsípni őket, és elvenni a fülbevalót, mielőtt Babrookkal megalkudhattak volna?

Példátlan szemtelensége most már mulattott. Szerettem volna azt mondani neki:

– És ha a tolvaj meg a detektív egy személy? Ha a detektívnek csak saját magával kell kezten szoritania, hogy elcsíphesse a tolvajt? Ha csak a saját zsebébe kell nyúlnia, hogy a tolvajból kivehesse a fülbevalót? És ha valaki megelőzi a tolvajt is, a detektívet is, és elviszi a fülbevalót Babrooknak, mielőtt a tolvaj vagy a detektív megalkudhatott volna vele?

Ehelyett természetesen azt mondtam:

– Hogyan jött nyomára az ékszernek?

Egy kicsit elgondolkozott:

– Tehát, mit is tudunk? Tudjuk, hogy nem közönséges tolvajokkal van dolgunk, hanem ravasz és elszánt fickókkal, akik kitűnően ismerik a viszonyokat és az embereket. Tudták, hogy Babrook meg a lánya ott lesznek az operában, tudták azt is, hogy a hiú apának és elbizakodott lányának nagyon jól fog esni a főhercegnő irigy kíváncsisága, könnyű lesz a fülbevalót megszerezni. Csak az egyiket kérték el! Elmés és finom ötlet! Tudták, hogy Babrookék reggelig tépelődni fognak, bizonytalankodni: hátha mégiscsak a főhercegnő kérte el? Tudták, hogy majd csak reggel megy a rendőrségre... és akkor megkapják a fülbevaló párját is. Figyelje csak meg, milyen nagyszerűen dolgoztak... az operában egy livrés udvari lakáj volt a tolvaj, a rendőrségen pedig a tisztviselő meg a közrendőr. Semmi polgári ruha... csupa bizalmat gerjesztő uniformis! Rendőr, lakáj... Aki ezt kieszelte, az nehéz gyerek, nem ez az első munkája. No, de én sem estem a fejem lágýára. Mindenekelőtt egy kis hirdetést adtam az újságoknak.

Elővett egy írást, megmutatta. Elolvastam:

– Tegnap este az operai díszelőadáson elveszett egy fülbevaló. Sydney Babrook (Ritz Szálló) százezer koronát fizet annak, aki az ékszert visszahozza.

Százezer korona! Ejha... csinos összeg! Ezért érdemes tolvajnak is lenni, becsületesen is.

– Mit szól hozzá? – kérdezte Selfridge úr.

– Szép pénz... nagyon szép pénz. És?

– Mit és? Ez a hirdetés már megjelent az esti lapokban, és holnap meglesz minden reggeli újságban is...

– És mi történt azóta?

– Semmi. Várunk. Megvárjuk, jelentkeznek-e a tolvajok?

Bután néztem rá: ez minden? Selfridge úr elnevette magát:

– Nem leleményes? Mit csináljunk? Tud valami jobbat?

Nagyon ártatlan arccal kérdezte, de szeme ravaszul csillogott. Én is mosolyogtam. Most persze szeretné megtudni, megnéztem-e a csomagot, megtaláltam-e az ékszert? Vigyáztam magamra.

– Nem én – mondtam lassan –, mondtam már, semmi tehetségem a detektívsegre. Ha ön így csinálta, alkalmasint így a legjobb. De azt hittem...

– Mit?

– Azt mondta, már nyomában van a fülbevalónak. De ha csak eddig van...

Ez egy kicsit bántotta Selfridge úr hiúságát. Vagy csak ezt várta, hogy lecsaphasson rám:

– Van tovább is. Hogyne lenne? Különbönbem nem mondhattam volna, hogy remélem, holnapra meglesz a fülbevaló!

Az asztalra könyökölt, tenyerébe hajtotta fejét, szemét behunyta, elgondolkozott, aztán hirtelen fölnézett:

– Minden ilyen nagyszabású csalás vagy lopás: egyéni cselekedet, csakúgy, mint az egy kép vagy vers, amelybe alkotója beleadta mindazt, ami az övé, csak az övé. Már a betörőnek is van egyénisége, tapasztalt detektívek – és én az voltam – a munkáról ráismernek az emberre. Olyan ez, mintha otthagya volna a névjegyét. Ha valami nagy betörés sikerül, a rendőrség mindenekelőtt azt iparkodik megállapítani, kinek a munkája lehet? Ha az illető véletlenül éppen szabadlábban van... ez már egy kis nyom. Lehet jó is, rossz is, ez csak utóbb derül ki, de mégiscsak nyom... erre ráveti magát. Én is így tettem volna, hiszen ismerem egypár előkelő nemzetközi szélhámost, és alighanem ezek között van a tolvaj. Nagyszerű gyerekek, a világ minden nyelvén beszélnek, otthonuk minden metropolis, okosak, ravaszak, elmések, pompás színészek, egyformán jól játsszák a gróft meg az inast, a tudóst meg a detektívet, egész irodalmuk van már, regényeket, színdarabokat írnak róluk, és hőstetteiket vászonra vetíti a mozi. Leleményesek és tanulékonyak, egymás példáján okulnak, a régi újságokat és könyveket bújják, és kifogyhatatlan kincsbányájuk: az emberek ostobasága és tudatlansága. Megtanulták, hogy ami bizonyos körülmények között egyszer már sikerült, annak ugyanolyan körülmények között másodsor is sikerülnie kell. Ez a mai fülbevaló-história például egyszer már ugyanígy megtörtént, 1862-ben a párizsi olasz operában a császárnéval és valami egzotikus dámával..."

◆ [Bp., Osiris, 1999, 96–101.]

A Vigaszínház előtt állnak középen: Heltai Jenő, Faludi Jenő, Erényi Nándor és Faludi Miklós, Budapest, 1905

Sherlock Holmes halála

A Magyar Detektív, 1928. január 15.

Sir Arthur Conan Doyle,
korabeli riportfotó

(Beszélgetés a modern detektívregény
megteremtőjével.)

„Egy hírneves angol magazin, az *Adventure Story* belső munkatársa felkereste otthonában Sir Arthur Conan Doyle-t, a világhírű tudós regényíró, akit egyedül arra vonatkozóan kérdezett ki lapja számára, hogy miért nem jelenik meg újabb Sherlock Holmes-regény – ami pedig valóságos forradalmat jelentene az egész világ könyvpiacán. Az érdekes interjú leírását az alábbiakban adjuk.

A kandalló mellett ültünk és Sherlock Holmesről beszélgettünk. Megfelelőbb napot e célra nem is találhattunk volna. Nehéz kód ereszkedett az utcákra, azonkívül vasárnap is volt, amidőn minden valamire való, jelentékeny betörő tette kész hangulatban van. Conan Doyle úgy beszélt Holmesről, mint egy élő lényről. Az illúzió – melyet szavai bennem keltettek – oly tökéletes volt, hogy minden percben azt gondoltam, most fogja valaki a folyosón *Watson*-t kiáltani. Meg voltam győződve arról, hogy Holmes valahol a közelemben tartózkodik, tán éppen ott motoz laboratóriumi eszközei között a szomszédos szobában.

– Természetesen, nagy hálával tartozom Holmesnek – kezdte Conan Doyle olyan hangon, mintha egy jó barátjáról, vagy egy orvostanáról beszélne, akinek nagy hálával tartozik. – Anyagi vonatkozásban nagyon jó barátunk bizonyult. Azonban, köztünk maradjon, iránta való érdeklődésem már nem a régi, már fáraszt. Azt gondolom, ennek oka abban rejlik, hogy nagyon is jól ismerem. Pontosan tudom, hogy adandó helyzetben hogyan viselkedik. Meglepő, váratlan for-

dulatokban hogyan védekezik vagy intézkedik. És az mindig unalmas, ha a barátjáról túl sokat tud az ember. Mindig az volt Holmesről az érzésem, hogy emberfölötti képességekkel bír. Nagyon kevés oldalról közelíthető meg. Érdeklődésemet eleinte teljesen lekötötte, később azonban mindjobban arról győződtem meg, hogy nem egyéb egy jól működő gépnél. Ő, valamint cselekményei, sokkal alacsonyabb nívón állnak, mint azok a dolgok, amelyekkel manapság foglalkozom. (Itt a spiritizmusra gondol, amelyben – mint köztudomású – mostanában oly nagy tevékenységet fejt ki.)

– Istenem – gondoltam –, ha Holmes most az ajtóban állana és hallaná, hogy ő sem különb egy jól működő gépnél, ő sem képes már oly teljesítményre, amely nem hordja magán az unalmasság bélyegét. És hogy úgy személye, mint cselekményei alacsony nívón állanak.

Watson doktor és Sherlock Holmes, rajzos illusztráció

Míndezt az az ember állítja róla, aki hírt és dicsőséget köszönhet neki. Akinek számtalan regényéhez fáradhatatlanul szállította az érdekesítő témákat. Ez egy kicsit sok.

– Nem gondolja, sir – kérdeztem aztán hangosan –, hogy legközelebbi könyvében több emberi tulajdonsággal tudná Sherlockot felruházni? Mondjuk, szerelmi kalandokban?

– Detektívtörténeteket nem lehet szerelmi kalandokban felépíteni – hangzott a határozott felelet. – Amint a detektívet sok emberi sajátossággal ruházzuk fel, már téves úton járunk. Az egész történetet a szentimentalizmus teljes kizárásával kell felépíteni. Én detektívtörténeteimet mindig egy ötlet körül építem ki. Legelsősorban tehát megfelelő ötlettel kell bírnom. Ez a dolog legnehezebb része, mert épp oly kevéssé tudok parancsszóra ötletet kigondolni, mint esőt előidézni. Például az az ötletem támadt, hogy kígyó által valakinek halálát okozhatjuk. Az ötletet jónak találtam és elgondolkoztam fölötte. Ezalatt mind határozottabb alakot vett fel. Elhatároztam, hogy az ember, egy Indiában élő angol férfi lesz a hősöm, és az a személy, akit megöl, egy nő. Kevés elgondolás után egy olyan embert vettem, aki Indiában lakik és mostohalányát kígyó mérgeivel akarja megölni, azért, hogy a lány hagyatéka birtokába jusson. Ezzel a történet alapja már készen is van. A további teendő az, hogy az olvasót hamis nyomokon vezessük és az utolsó fejezetig állandó izgalomban tartsuk. Továbbá *a detektívet olyan egyéni sajátosságokkal kell felruháznunk, mely sajátosságok támpontokat nyújtanak eljárásához. Végül olyan tényeket, eseményeket kell felsorakoztatni, melyek a tettet elárulhatják.* Az indiai angol könyvtárában feltűnően sok olyan könyvet találtak, melyek a mérges kígyók leírásával foglalkoznak. Ezeknek a körülményeknek nem a kitalálása, hanem a helyes megválasztása okoz nehézséget.

– Az egész munka egyszerű. Egyetlen napon egy egész Sherlock Holmes-történet megírtam és még időm maradt a golf játékra is. Láthatja, Holmes nem valami nagyszerű teljesítmény.

Tudtam, mit akar ezzel mondani. Conan Doyle az utóbbi időben szenvedélyes érdeklődéssel fordult a spiritizmus felé. Ennek tulajdonítható az, hogy a detektívregények már nem érdeklik. Azzal a kissé szomorkás meggyőződéssel búcsúztam el Sir Conan Doyle-től, hogy Mr. Sherlock Holmes az emberek millióinak izgalmas érdeklődését kormányzó új könyvekben – *sohasem támad fel többé!*”

KARINTHY FRIGYES KÖLTŐ ÉS DETEKTÍV

Uj Idők, 1931. február 1.

Karinty Frigyes
Az Est pavilonjában
FORRÁS: PIM

– Kérem, foglaljon helyet – mondta a magándetektív, biztató, atyai tekintettel. – Ne nézzen körül nyugtalanul. Teljesen egyedül vagyunk. Legyen hozzám bizalommal. A siketnémák intézetében nem számíthat olyan diszkrécióra, mint nálam. Mondja el őszintén, szegyenkezés nélkül, miről van szó.

A költő habozva hallgatott. A magándetektív ajkán megértő mosoly jelent meg.

– Ismerem ezt a zavart. Sokan jelennek meg előttem így. Ismerem és megértem. Aki hozzám fordul, rendszeren hosszú, keserves önmarcangolás után szánta el magát erre a lépésre. A dolog, ami rágja és kínozza, olyan természetű, hogy legszívesebben önmagának se vallaná be, ha a szembeötlő, különös jelek és tények nem kényszerítenék rá. De rákényszerítik és akkor aztán hiába: bizonyosságra van szüksége, különben belepusztul kétségeibe. De hogy jusson a bizonyossághoz? Ízlése, tapintata, büszkesége tiltakozik. Nincs is tehetsége, szeme, szimata, gyakorlata hozzá, hogy végére járjon a dolognak, megtudja a tiszta igazságot. És ekkor jutok eszébe én. Így volt?

A költő hálásan nézett rá. Gyorsan bólintott. A magándetektív elégedetten dörzsölte kezét. Időt engedett, aztán újból megszólalt, jószágon, unszolóan.

– Nos, mondja el. Mik a jelek?

A költő csodálkozva nézett rá. – De hiszen...

– Értem. Hiszen még azt sem tudom, úgy-e, miről van szó. De hát szó van valamiről, úgy-e, és nem akarom sérteni az érzékenységet. Módot akarok adni rá, hogy magától mondja el, közvetlenül, folyékonyan... kényszer nélkül. Nem vagyok én vizsgálóbíró, ha hasonlítok valakihez, inkább a lelki tanácsadóhoz szeretnék hasonlítani... a megértő baráthoz...

A költő ajka megrándult. Lesütötte a szemét.

– Milyen finom ember ön... mégsem tévedtem.

A magándetektív most már hipnotizáló erélyvel folytatta:

– Lehet, ön is az. De ön amellet boldogtalan. És nem tud segíteni magán. Én tudok. Fogok tudni, ön meg fogja ismerni a tiszta igazságot. Csak néhány adatra van szükségem.

Mikor vette észre először, hogy valami nincs rendben?

A költő legyintett.

– Ó, már nagyon régen... Sok évvel ezelőtt.

– És csak most, most szánta el magát? Persze, azt gondolta, rá fog jönni magától is.

– Úgy van.

– Helyes. Tartsunk tehát rendet. Mi volt az első gyanús dolog?

– Nagyon nehéz azt így hirtelen elmondani... Talán nem is egyszerre jött... Egy napon észrevettem, hogy valami megváltozott. Nem külsőleg, tetszik érteni, külsőleg minden úgy volt, mint azelőtt. Az íze lett más az egésznek...

A magándetektív mosolygott.

– Értem. Így szokott ez lenni. Azután jött a többi, úgy-e? Másképpen kezdett viselkedni a...

– Igen... és mindentől hiányzott az a valami, ami addig értelmet és örömet és hitet adott az életnek... Olvasni próbáltam, tanulni, dolgozni... résztvenni minden...

– Várjunk! Majd aztán. Szóval először azt vette csak észre, hogy elhidegült. Aztán szélszélyeskedni kezdett. Mikor maradt el először hazulról, anélkül, hogy meg tudta volna mondani, hol járt?

A költő felpillantott.

– Kicsoda, kérem? — kérdezte udvariasan.

– Nos hát, az asszony.

– Miféle asszony?

– Az Istenért, hát az izé... a kedves felesége.

A költő vállat vont.

– Nekem nincs feleségem.

A magándetektív egy önkénytelen, türelmetlen mozdulatot tett.

– Kérem, hiszen én nem polgári értelemben gondolom... Előtte nem kell az ilyesmi miatt restelkedni, azért vagyok itt, hogy éppen a legdiszkrétebb ügyekben nyomozzak... Szóval, nem feleség, hanem barátnő.

– Barátnő? Vagy úgy, hogy az én barátnőim... Á, dehogy, kérem – azokra nem is gondoltam e pillanatban, bár ez is egyik tünete az egésznek... De nem ez a komoly baj, különben jelenleg nincs is barátnőm.

A magándetektív alatt reccsent egyet a szék, ahogy megmozdult.

– Vagyis hát – mondta és a torkát köszörülte –, valami pénzügyről van szó... talán az üzletfele? Nem úgy viselkedik, ahogy a megállapodásuk... Vagy az a gyanú merült fel, hogy az elszámolásnál? Tessék bizalommal elmondani, majd utánajárunk.

A költő jóízűen nevetett.

– Üzletfél? Megállapodás? Elszámolás? Énnálam?

A magándetektív felállt. Egy futó pillantást vetett az órára, még mosolygott, de a hangja egészen más volt.

– Hát, kérem, mivel szolgálhatok?

A költő is felállt. A tekintete valahová a messzeségbe volt irányítva, kissé felemelte a karját.

– Hová repül az ifjúság? – mondotta tiszta, csengő, panaszos hangon.

A magándetektív hátrált.

– Tessék?

– Igen, hová repül az ifjúság? Ki rabolja el illúzióinkat? Miért válik boldogtalaná a tiszta lélek? A levél miért hull le, a tavasz miért múlik el?

Aztán, egyre hangosabban:

– *Meztelen vállán keresztel / Mért vonaglik az igazság, / Mikor püffedt paripáján / Gőgösen feszít a gaszág?* Nos? Miért? Ki okozza ezt? Ki akarta? Kinek érdeke? Hol az Isten? Mi az igazság? Ezt nyomozza ki! Ezért jöttem önhöz!

A magándetektív levegő után kapott.

– Kikérem magamnak! – kiáltott aztán rikácsolva, pulykavörösen. – Micsoda ostoba vicc ez? Nekem nincs időm ilyen ostoba viccekre! Az én időm valamivel drágább, mint az úré! Szemtelenység!

A költő a falitáblára mutatott.

– Bocsánat. Ön így hirdette magát: *Mindent meglát, mindent megtud, mindent kinyomoz.* Azt hittem... egy pillanatra eszembe jutott... De nem akartam ugratni, szó sincs róla. Legfeljebb tévedtem. Nem először történik, bocsánatot kérek... Nem akartam háborgatni.

És lassan, tűnődve indult az ajtó felé.” ♦♦

A DETEKTÍVREGÉNY DETEKTÍV ALAKJA

A Magyar Detektív, 1932. október 1.

„A bűnügyi regények, novellák és történetek az utóbbi időben hatalmasan elszaporodtak a napilapok, folyóiratok és könyvek hasábjain. A népszerű Conan Doyle veszedelmes utódot kapott a példátlanul termékeny irodalmi nagyiparos: Edgar Wallace személyében, követőiről és utánpótlásról nem is beszélve. S a detektívregényírók, egytől egyig a hamis kriminalisztika mocsarában tévelyegnek, nézeteiket, megállapításaikat,

a megoldásokat a regény fordulatai és formái szerint irányítják, anélkül, hogy azoknak kriminalisztikai értékét vagy értéktelenségét mérlegelnék.

Gyakorlott kezű íróknak érdekfeszítő bűnügyi történet megírása nem okoz nehézséget. A hivatásos bűnügyi detektív leleményességével és fantáziájával szemben a detektívregényíró igen előnyös helyzetben van, mert előre tudja a megírandó bűnügyi történet megoldását. A modern de-

tektívregények egyik állandóan visszatérő sémája az, hogy a bűnügyben dolgozó rendőrtisztviselőket és hivatásos detektíveket ügyefogyott, szerencsétlenkező embereknek tünteti fel, hogy annál inkább kidomborodjék a regény hőse, a műkedvelő mesterdetektívnek a megoldás birtokában igen kézenfekvő zsenialitása és éleselméjűsége. Hogy az ilyen regénynek milyen a hatása az ifjúságra és a primitívlelkű emberekre, az könnyűszerrel elképzelhető! De még ennél is rombolóbb hatása van annak, ha ez a megoldásnak előre tudatában lévő, regényhős – aki tehát egy kicsit az író maga –, betörő, gyilkos vagy gonosztevő. Az ilyenféle regények nem egyszer kimerítik a büntett feldicsérelése bűncselekményének kritériumát.

Igen érdekes és tanulságos társasjáték általában megfigyelni az ilyen modern bűnügyi regények és történetek rendőrtisztviselő-figuráit vagy hivatásos detektív alakjait. A legtöbb ilyenféle regényben a rendőrtisztviselő halványan vázolt, egyáltalában ki nem dolgozott mellékalak, aki – mint valami lélek nélküli gép – végzi munkáját, adott esetben mindent elront, vagy pedig éppenséggel ő teszi lehetővé a történet középpontjában álló bűncselekmény elkövetését.

Az ilyen irodalmat támogatni nem lehet és nem szabad! Maga az aktív detektívkar ugyan nem sokat törődik az ilyen beállítással, de bizonyos, hogy a közvélemény ilyenformán hamis képet kap a nyomozást végző detektívekről és a rendőrségről.

Külön jellegzetes tünet az is, hogy a bűnügyi történetek írói a legtöbbször milyen járatlanok a kriminalisztika szakismereteiben. Daktiloszkópiával, rendőri laboratóriumokkal, pszichoanalízissel, jellemábrázolással sohasem találkozunk detektívregényeinkben! S ez mindennél többet beszél. ♣ (g. e.)

LYUKASÓRA KÜLÖNSZÁM

XXIX. évfolyam, V. szám. 2020/5.

Kiadja a Magyar Írók Egyesülete

Szerkesztőség: 1052 Budapest, Városház u. 7.

A szerkesztőbizottság tagjai:

Alföldy Jenő, Ágh István,
Bertalan Tivadar, Czigány György,
Dobai Péter, Gülch Csaba,
Gyulai Líviusz,
Iancu Laura, Kalász Márton,
Markó Iván,
Pröhle Gergely, Rózsássy Barbara,
Szakonyi Károly

Főszerkesztő: Sággy Ildikó

Főmunkatárs: Szakonyi Károly

A különszámot szerkesztette:

Császtvay Tünde

Művészeti szerkesztő: Réti Attila

Olvasószerkesztő: Bognár Antal

Titkárságvezető: Óri-Kiss Gyöngyi

Nyomdai kivitelezés:

VIRTUÓZ Kiadó és Nyomdaipari Kft.

1037 Budapest, Bécsi út 267.

Felelős vezető: Tolonics Gergely

TÁBORI KORNÉL

LÉLEKBÚVÁRLAT

MODERN CSODÁI

A Magyar Detektív, 1933. május 1.

„Egy ukrán orvos találmánya: a diagnoszkóp forradalmasítja a kriminalisztikai kutatómunkát.

A jellemvizsgáló-gép

Francia és angol lapok feltűnést-keltő és érdekes találmányról adnak hírt: dr. Biszky Zachár ukrán tudós, a párizsi Institut Psycholoquie tanársegédje olyan módszert talált fel, amellyel a lelki tulajdonságokat szinte pontosan meg lehet mérni. A tudomány már régen kutat ilyen módszerek után, a pszichiátria és pszichológia terén alkalmaznak is bizonyos eljárásokat, azonban dr. Biszky módszerében az a szenzációs meglepetés, hogy ő a lelki tulajdonságok mérésére gépet konstruált s ez a gép, amelyet diagnoszkópnak keresztelt el, az eddigi tapasztalatok szerint pompásan bevált.

Dr. Biszky húsz esztendei munka és kísérletezés után állott elő találmányával, amelyre tapasztalati úton jött rá. Sok ezer élő ember koponyáját vizsgálva ugyanis, megállapította, hogy minden fejen más és más ponton vannak bizonyos ingerlékenységi felületek, amelyek egy speciális elektromos gépbe kapcsolva, különbözőképpen reagálnak. Biszky egyetlen emberi fejen 106 ilyen pontosan elhatárolható ingerlékenységi felületet állapított meg. További kutatásai során rájött a tudós, hogy aszerint, ahogy valakinek jellembeli és szellemi tulajdonságai, illetve képességei milyenek, az elektromos áram más és más ilyen ingerlékenységi felületen vált ki ingereket, amelyeket orvosi kopogtatás, vagy pedig fejhallgató útján lehet megállapítani, más külső tünetek hiányában. Dr. Biszky ezer és ezer ember fejének vizsgálata alapján valósággal megállapította, megrajzolta a jellemek „reflex-térképét”; egy gipszmodellen lerajzolta és megszámozta a „reflexcentrumokat”. A tudós így aztán megállapíthatta, hogy például az első számú ingerlékenységi hely, amely a fej mindkét oldalán megvan, az előadóképességre jellemző s ez a felület szónokoknál, színészeknél, rendkívüli előadóképességű egyéneknél erősen reagál az áramra.

[...] Ha a kék elektródot az orvos a baloldali reflexfelület felé viszi, a páciens *egyre gyorsabban és gyorsabban beszél, végül rettentően hadar*. Ha most az orvos lassan a

jobboldal felé viszi az érintkező elektródot, a páciens egyre lassabban beszél, ami a meghatározott felület és a beszélőképesség szoros összefüggését bizonyítja. Ha az orvos – hogy más példával is illusztráljuk a találmány nagyszerűségét – a kék elektródot pl. a *harmincas* számú ingerlékenységi felületre szorítja, a páciens ellenállhatatlan kényszerből kifolyólag *énekelni kezd*, de ha a vörös dróttal (elektróddal) érintjük ugyanazt a helyet, az énekléssel azonnal felhagy. Egy másik pont érintésénél a vizsgálat alatt álló médium arca egyre szomorúbb lesz, s ha az áram, illetve az érintés megszakad, csak akkor élénkül fel.

Dr. Biszky az ingerlékenységi felületek ezer és ezer különböző reakcióját és sajátját állapította meg s tapasztalati úton odáig fejlesztette találmányát, hogy *ma már szinte halálos pontossággal meg tudja mondani, hogy az előtte levő páciensnek milyen lelki és szellemi tulajdonságai vannak*.

A találmánynak óriási jelentősége van a pszichiátria és pszichológia terén, azonban szinte *beláthatatlan perspektívát nyújt a kriminalisztikának, a rendőri nyomozás lehetőségeinek*. Németországban, ahol a tudományos körök már ellenőrizték a találmányt, több kriminalisztikai intézmény beszerezte a gépet. Berlinben egy iskolai lopást úgy fedeztek fel, hogy a géppel az összes diákokat megvizsgálták s az egyik a Biszky által megjelölt s a kleptomániára jellemző ingerlékenységi felületen erős reakciót tapasztaltak. A diák a vizsgálat eredménye után bevallotta, hogy ő volt a tolvaj.

A Biszky-féle gép, a diagnoszkóp, ma a tudomány egyik legszenzációsabb felfedezése, azonban nemcsak az orvosokat, hanem a kriminalistákat is erősen foglalkoztatja a dolog, mert hiszen ez a gép lényegesen befolyásolhatja és eredményesebbé teheti a társadalom védekezését a terheltekkel, a hivatásos bűntevőkkel szemben.

Lélekkutatás a kriminalisztikában

Gúnyos cikk jelent meg nemrégiben Londonban arról, hogy dr. *Millikan* Róbert Andrews amerikai blöffel állt elő, mert azt meséli, hogy kozmikus sugarakat talált föl. Pedig dr. Millikan nem valami outsider-alak, hanem a

csikágói egyetem tanára, aki hét-nyolc évvel ezelőtt megnyerte a fizikai Nobel-díjat.

Az ironikus cikke az adott alkalmat, hogy a spiritiszták tudományos kísérleteik nézőpontjából sokat várnak Millikan fölfedezésének logikai továbbfejlesztésétől, mert némely pontokon találkozik az ő éteri elméletükkel. Az új sugarak messze világűrből jövet, úgyszólván bombázzák a földtekét szüntelenül. Jelenlétük újfajta elektroszkópok segítségével állapítható meg.

Újabb fajta elektroszkópok vagy más műszerek, esetleg kombinatív eljárások által végre talán meg tudják szabni a gondolat távoli útját, módjait is. De mekkora finomságú műszer vetekszik az agykéregből induló X-sugárral, amely nemcsak a gyertyaszál melegét, hanem a lélek mérhetetlen mélységeit is pontosan mutatja és meghatározza? Pedig a lélekkutatási műszereknek beláthatatlan fontossága lenne a gyakorlati kriminalisztikában is.

A szem energiamérője

Angol nyelvű lap (*Journal of the society for psychical research*) közli annak a találmánynak hírét, mely állítólag pontosan le tudja mérni a tekintet erejét. Ezer meg ezer éve, hogy erről a rejtelmes erőről tudnak. Már a klasszikus hellén-korban elég sokat írtak róla, hogy bizonyos emberek »ördögseme« mily rontó varázsrá képes.

Most aztán egy modern varázslónak sikerült volna igazolni, hogy az emberi szemnél csakugyan oly láthatatlan energia sugárzik, amelyet lemérhetünk, akár minden egyéb energiát. A föltaláló Sir Jagadis Chandra Bos hindu fizikus és biológus. Az angol sajtó szerint olyan készüléket állított össze, amely fölfogja a tekintetben lakozó energiát és regisztrálja is. Hasonlít az elektroszkópra, mellyel a legfinomabb áramlatok is mérhetők. Elég, ha az illető koncentrált akaraterővel egy pillantást vet a műszerre és ott egy tű mozgása már lerögzíti a tekintet sugárerejét.

Ez a vázlatos beszámoló ma hihetetlenül hangzik. De az angol újság hozzáteszi azt, hogy a mérőszerszerkezet csöppet sem; nagyobb csoda, mint a gondolathullámok jelzőapparátusa. Már pedig ilyen eszközt csakugyan elő tudott állítani az olasz *Cazzamali* tanár.” ♦♦

HARSÁNYI ZSOLT

Detektívtörténet Kisfaludy Károlyról (1938)

A Kisfaludy-Társaság Évlapjai 1937–1940, Új Folyam, 60. kötet.

„Abban a kávéházban, amelyben a napilapok rendőri rovatvezetői tárgyaznak, ott ült megszokott helyén az ablak tövében Tomay riporter, s vele átellenben az asztal másik oldalán ott ült Czakó detektív.

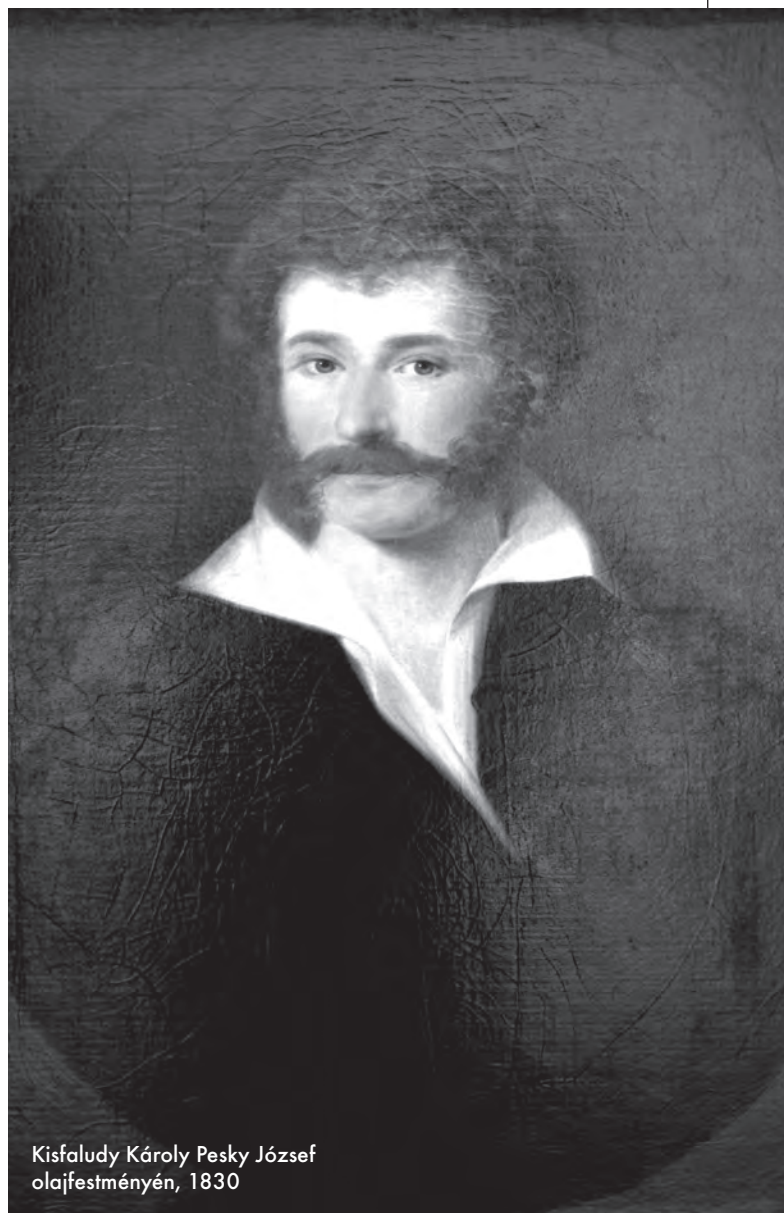
[...] Az írónak erkölcsi kötelessége egy darabból való, igazi, embernyi embereket olvasói elé állítani, hogy azok épüljenek a követendő példán. De ez az én két emberem csak félemler. Mindegyik csak kényszerűségből választotta mesterségét, mind a kettőnek lelke mélyén titkos fénnel más életnek és más foglalkozásnak elképzelése sugárzik. Mert lelke mélyén mind a kettő lelkesen és konokul filozopter. Vagy mondjunk inkább tanárjelöltet.

[...] Ismétlem: Tomay éppen olyan kevés hírlapíró a lelke mélyén, mint amilyen kevés titkosrendőr Czakó. Mind a kettőt megélhetési nehézségek tolták olyan pályára, amely nem végcélja életüknek. Mondjuk meg áperté: egyiknek sem volt pénze, hogy egyetemi tanulmányait befejezze. Egyik is, másik is kénytelen volt abbahagyni szíve választotta mesterségét és valami kenyérkereső alkalom után nézni. Tomay tanárjelöltet, aki dunántúli gyerek és apátlan-anyátlan, az illető kerület képviselője szerezte be a politikai napilaphoz amolyan próbálkozó ideiglenesnek. Czakó tanárjelöltet, aki erdélyi menekült, egy befolyásos ügyvédrokona tudta beszorítani a titkosrendőri létszámba lógósnak. Most tehát végzi újonnan vállalt dolgát mind a kettő. De ha így összekerülnek a kávéházban, mint régi barátok, korántsem érdekes bűnesetekről beszélgetnek, hanem az ábrándok ábrándjáról, az irodalomtörténetről.

– Olvastad ezt a tárcát Kisfaludy Károlyról?

– Olvastam – bólint rá a titkosrendőr –, elég jó, látszik, hogy tanárember írta. Egészen jól levezeti, hogy a magyar vígjáték apja rengeteget változtatott a vígjátéki kultúra megalapításával az egész magyar társaséleten. Valami ilyesfélét szeretnék doktori értekezésnek kidolgozni, ha valaha az életben hozzájuthatnék. Egyszerűen kiszedni taláломra egy vígjátéki alakot, vagy egy vígjátéki helyzetet a *Csalódásokból*, vagy a *Kérők*ből, mit tudom én. Azt az alakot, azt a vígjátéki helyzetet aztán megkeresném, nyomom követném nemcsak az irodalomban, hanem a közéletben is. Az volna csak az igazi nyomozás, nem az, amit most csinálok. Elolvasni nemcsak minden vígjátékot, amit azóta írtak, hanem egyáltalában minden művet, még az élclapok apró tréfáit is. Ha nyolc kötetnyi anyagot vadászok, legyen nyolc!

– Úgy van! – feleli csillogó szemmel a másik –, sőt nemcsak a nyomtatott betűben kellene bányászni, hanem magában az életben is. Kérlek, én egyszer, egészen kicsiny koromban, rajtaértem anyámat, Isten nyugosztalja, hogy lopott. Kora reggel, mikor apám még aludt, ő lábujjhegyen odaosont az ágyhoz, apám levetett ruhájához, kikotorászta a pénztárcáját és elcsent belőle valami keveset. Apám vagy nem vette észre, vagy nem szólt semmit. Mármost: hosszú évek múlva elmentem a színházba, kakasülőre. Valami vígjátékot játszottak. Felmegy a függöny, barátom, és mit látok: alszik a színen egy férfi. A felesége odasurran a ruhájához: halkán, nesztelenül kutat, gyorsan kilop valamit a kabátból, aztán igyekszik kiosonni. A többi már nem idetartozik. Most pedig ide nézz: lapozom a *Fliegende Blätter*t, mit találok benne, ezt a tréfát. Képpel. A művészet az élet stilizálása, tanultuk egyfelől. Az élet utánozza a művészetet, mondta Wilde Oszkár másfelől. Tehát a te gondolatod azzal a Kisfaludy Károly-féle alakokkal, vagy helyzettel sokkal szélesebb, mint gondolnád. Meg kellene keresni például, hogy a *Lányörz*ő, amelyet írója

Kisfaludy Károly Pesky József
olajfestményén, 1830

kétségkívül az életből másolt, visszakerült-e később az irodalomból az életbe, ha igen, milyen nyomát lehet felfedezni, aztán visszakerült-e újra az életből a színpadra, és így tovább. Jaj, de szép munka volna! Tudod, ha valaha katedrát kaphatnánk, ezt meg kellene csinálnunk együtt. Egész életre szóló munka. Volna kedved hozzá?

A titkos rendőr sóhajtott egyet, legyintő kezével belekaszált a levegőbe, azután felállott.

– Hát, én megyek.

Odaintette a pincért, fizetett egy langyos, sötét kapucinert.

Egyszóval a titkosrendőr távozik a kávéházból, hogy átmenjen a rendőrségre. Az újságíró még ott marad és belemerül a képes folyóiratokba.” [...] ❖

RÖKK MARIKA

A GASPARONE FILMSZEREPÉBEN

Esti Kurir, 1938. január 12.

„A hangulatos Millöcker-operett könnyű és elbájoló melódiai keltek ismét szárnyra az örökszép operett filmváltozatának tegnapi bemutatóján. A romantikus operettek közül kevés alkalmasabb a filmesítésre a Gasparone-nál, amely voltaképpen detektívtörténet és cselekménye, csempészeivel és zsványbandájával, komikus helytartójával és burleszk rendőreivel szinte a filmre kívánczik. A kávécsempész mulatótulajdonos és csempésztársai, a mulató balettje és a többi figurák a fordulat detektívtörténet során gyakran kerülnek olyan helyzetekbe, amelyekre a film jobb megoldást tud, mint a színpad.

A film szubrettszerepe a mulatóhely-tulajdonos unokahúga, a táncosnő: Rökk Marika. Ez a szerep pompás alkalmat nyújt neki azokra a szédítő tempójú, csillogó táncprodukciókra, amelyekben Rökk Marika igazán otthon érzi magát. Szettek és spiccek, keringő és balett – a táncművészet minden gazdagsága kibontakozik ezekből a szilaj, lendületes produkciókból, amelyeknek Rökk Marika annak idején is első sikereit köszönhet. A rendkívül csinos szubrett-primadonna játéka is szugesztív, minden részletében kidolgozott, átítatva természetes bájjal és humorral.

A férfiszereplők elegánsak, a prefektus szerepében pedig Slezák Leó burleszk humora, buffokomikusi tehetsége érvényesül; a mesekalósról szóló operett-film egyik fénypontja ez az alakítás: nem is téveszti el a hatását.”

Sztárfotó Rökk Marikáról

„Detektívregényekkel árasztják el ma az olvasó közönséget és tagadhatatlan, hogy sokan olvassák ezeket a különös irodalmi termékeket. A mai, szörnyű hajszában meggyötört idegzetű embernek szüksége van

HÁROM ÉRDEKES REGÉNY

Uj Idők, 1930. június 22.

valami szellemi bódítószerre. Az az izgalmas-ság, ami a detektívregényeknek jellemző tulajdonsága: a cselekmény roborogó menete, váratlan helyzetek következménye, ismeretlen alakok felbukkanása, felkelti az olvasó érdeklődését és lekötve a figyelmét, elvonja – ha csak néhány órára is – a mindennapi gondoktól.

Két nagy angol író felismerte a detektívregények technikájában rejlő varázst és ezt a felismerést nem átalotta legnagyobb sikert elért műveiben kamatoztatni. H. G. Wells fantasztikus regényei a roborogó cselekmény jegyében íródtak és Chesterton egyik legpompásabb könyve, a Pater Brown martiriumsága is detektívtörténetek formájában mondja el világítóan elmés és gondolkodásra késztetően mély mondanivalóit.

Azt a három új regényt, melyekről itt szólani akarunk, szintén a detektívregények izgalmas-sága, fordulatossága, lankadatlanul érdekes menete jellemzi, amellet, hogy mind a hármak tiszta irodalmi hangon, emelkedett ízléssel és világnézettel alkotta meg szerzőjük.

Az első könyv írója Orczy Emma bárónő, aki régi és kedves ismerőse az Uj Idők olvasóinak és a regény hőse is régi és vonzó ismerős. Sir Percy Blakeney a bátorszívű, lángeszű lovag utolsó kalandját mondja el Orczy bárónő *Az okos Pimpernel* című regényében, amelyet májusban közölt az Egyetemes Regénytár. Pimpernel

csapdába csalják francia el-lenségei és ő lélegzetfojtóan izgalmas harcok árán tudja csak önmagát és feleségét megmenteni. A regény háttere az emberiség egyik legvéresebb és legnagyobb drámája: a francia forradalom. Ma,

amikor újra éledezni kezdenek azok az évszázados ellentétek, melyek a franciák és angolok között sosem szűntek meg egészen, ma kétszeresen érdekes elolvasni ezt a regényt, amely az angol-francia ellenszenvet virágzása idejében mutatja be s melyet egy angollá lett magyar származású arisztokrata író tár fel előttünk.

Ugyancsak angolszász probléma a négerkérdés is, amely Amerikában már fenyegető méreteket ölt, s amely Angliában is erősen foglalkoztatja a közvéleményt. A kontinensen élő ember fel sem tudja fogni azt a mélységes megvetést, amivel az angolszász a színesbőrűekre, de különösen a négerre tekint. Egy angol színész, akinek egyik őse néger volt, gyilkol, hogy megmentse származásának titkát. Evvel a gyilkossággal kezdődik *Clemence Dane* és *Helen Simpson* regénye: *Sir John közbelép*. A gyilkosság a vádlottak padjára és majdnem a hóhér elé kényszerít egy ártatlan fiatal színésznőt,

akit egy színházigazgató: Sir John ment meg a haláltól. Sir John lélektani alapokon kiindulva, detektívet megszegényítő fölényel bogozza ki a bűnügy összekuszált szálait. Bár gyilkosság körül forog, mégis azt mondhatnók, hogy kedves, derűs regény a *Sir John közbelép*, mert az áldott angol humor aranszállai hímezik csillogóra a gyilkossági dráma komor selymét. [...]

A harmadik regényt *Bíró Lajos* írta. Őt nem kell a magyar olvasóközönségnek bemutatnunk. Több mesteri regénye jelent meg az Uj Időkben. Ezek a regények mély emberi problémájukkal, kemény, férfias stílusukkal mindenki számára vonzó olvasmányok. Bíró Lajos ma a világ egyik legkeresettebb filmírója. Mondanivalójának és stílusának filmszerűsége nem kerülhet el az illetékesek figyelmét. Megfilmesített regényei többek között *A mélység lakóiból* készült *Hotel Imperiál*, továbbá a *Serpolette* az egész világon ismertek. *A Molitor-ház* című regényét, melyet júniusban ismertettünk meg az Egyetemes Regénytár olvasóival, lélegzetelállítóan fordulatossá cselekmény jellemzi. De ebben a regényben a fordulatossá cselekményen, az alakok hibátlan jellemrajzán, a magyar levegőn kívül, korunk egyik legnagyobb gondolatát: a pacifizmust találjuk meg elrejtve.”

„Csarodai Mihály úr nagyon el van mélyedve egy bűnügyi regény olvasásában. Éjfél van.”

„Feleség: Miska! Hát még mindig nem jössz aludni? Hiszen mindjárt virrad!”

BÁLINT GYÖRGY

NÉHÁNY SZÓ

A DETEKTÍVREGÉNYRŐL

Pesti Napló, 1938. október 2.

„Mulholland gyanakszik» – mondta Jackson és hanyag eleganciával pipára gyújtott. Ez már nagyon régen volt, valamikor a XIX. században, mely füstösen és titokzatosan terült el a Themze mindkét partján. A véryomok még nem is látszottak, de Mulholland már gyanakodott és ezt Jackson rögtön észrevette. Azóta nem állt be lényeges változás, legfeljebb annyiban, hogy a vérfoltok megjelentek és elszaporodtak. Mulholland még mindig gyanakszik és Jackson ezt még mindig hanyag eleganciával közli. Nem csoda, hogy a dolognak lassankint híre ment az egész világon és öt földrész emberei sárga és más élénkszinű könyvecskékben izgatottan kutatják a titok nyitját. Mindenkit érdekel, hogy végül rájön-e Mulholland, hogy mi lesz Jackson-nal és főleg, hogy ki a tettes. Utkaparókat és egyetemi tanárokat, háztartási alkalmazottakat és államférfiakat egyforma feszültségben tart ez a probléma.

A detektívregény elterjedtebb kábítószere, mint az ópium vagy a futballmeccs. Olyan tömegjelenség, hogy már doktori disszertáció is készült róla a budapesti egyetemen. »Az angol thriller irodalom« a címe ennek a nagyon érdekes füzetnek, mely tudományos módszerességgel foglalja össze a hátborzongató és izgalmas (*thrilling*) regények műfajait és főbb sajátosságait. Bármit tartunk is e kissé gyanús műfajokról, mindenesetre tudomásul kell őket vennünk, mint korunk alapvető emberi tüneteit, vagy, stílszerűbben szólva, bünjeleit.

Valószínűnek látszik, hogy detektívregények azért vannak, mert szükség van rájuk. Mint a doktori értekezés írója, Halász Judit megjegyzi, a detektívregény »egyaránt kielégíti az olvasó érzelmi és értelmi igényeit. Az érzelmit a belső feszültség eszközeivel, az értelmet a megoldhatatlannak látszó rejtély problémájával, amit az olvasó a detektívvel együtt bogozhat ki. Az emberek mindig szerették az ilyen rejtélyeszerű formát. A keresztrejtvény és a detektívregény lényegében azonos alapra vezethető vissza.«

[...] A sárga könyvek olvasója, a szabályos polgár, a korrekt üzletember, a kifogástalan családapapa szabadon és veszélytelenül kacérkodhat a bűnnel. Az elvetemült Jackson bűnözők helyett, bevezeti a bűn száz rejtkehelyére, lehetővé teszi számára, hogy beleélje magát az ő helyzetébe, hogy vele bűnözzen – teljesen veszélytelenül. Mulholland, az éles eszű és

aranyos kedélyű mesterdetektív, aki kezdettől fogva gyanakodott, végül mindent kinyomoz, ártalmatlanná teszi Jackson – az olvasó pedig megkönnyebbülten teszi le a könyvet, úgy érzi, hogy vad kalandokat élt át és sértetlenül érkezett vissza karosszékébe. Jó volt játszani a bűnnel, de még jobb, hogy Mulholland idejében közbelépett, véget vetett a kísértésnek, minden homályt könyörtelen logikával megvilágított és győzelemhez segítette a polgári erkölcsöt. A titok, ha nem fejtjük meg idejében, demoralizál. Nietzsche mondja, hogy aki sokáig néz az örvénybe, arra az örvény visszanéz. A detektívregény, mely az élet ősi borzalmaiból és talányaiból ád ízelítőt, gyorsan véget ér, még mielőtt az örvény visszanézhetne a kíváncsi, de félénk olvasóra. Az éber Mulholland vigyáz, hogy az izgalom és nyugtalanság senkinek az étvágyát és munkakedvét meg ne zavarja.

Másnap természetesen új sárga könyv következik, a javíthatatlan Jackson új homályos cselekedeteivel. Mert e műfaj, azonkívül, hogy kényelmes borzongást adagol, még egy nagy szolgálatot tesz: elfeledtet. Az olvasó személyisége háttérbe szorul, környezete eltűnik, napi problémái köddé válnak, amíg detektívregényt olvas. A valóság nyomását nem érzi ezalatt: teljesen belefeledkezik egy másik valóságba, melyhez tulajdonképpen semmi köze. Oscar Wilde szerint az úriember sohasem avatkozik a saját magánügyeibe. A detektívregény lehe-

Bálint György

tővé teszi, hogy egyidőre »úriemberré« váljunk ilyen értelemben. Tökéletesen megvéd magánügyeinktől, ami, valljuk be, felbecsülhetetlen jótétemény.

Én is híve vagyok a detektívregénynek, némi fenntartással. Szeretném, ha egy árnyalattal bonyolultabb és valószínűbb volna. Ha hősei nem volnának egyszínűen jók és egyszínűen gonoszak; ha a gyilkossággal kapcsolatban nemcsak az volna a probléma, hogy ki követte el, hanem az is, hogy miért. Ha nemcsak az derülne ki, hogy hány órákor ment Jackson az épületbe, hanem az is, hogy milyen befolyással volt elhatározására egy gyermekkori élmény és a nemzetközi olajkartell terjeszkedése. Ha a regény nem érne véget a tettes elfogásával, hanem azt is megmutatná, hogyan hat rá később tettének emléke, hogyan intézi el a kínos ügyet önmagával és a társadalommal. Szóval: szeretném, ha a detektívregény mélyebb, igazabb titkokkal is szolgálna, ha nem féltené olvasóját túlzottan az örvénytől, ha döntőbb megrázkódtatásokat okozna, ha a fárasztó magánéletből nem a giccs sima világába gördítene, hanem felrepténe a nehezen megfogható valóság és magaslati levegőjébe. Olyan detektívregényt szeretnék, melyet még Agatha Christienél is erőteljesebb szerző írna.

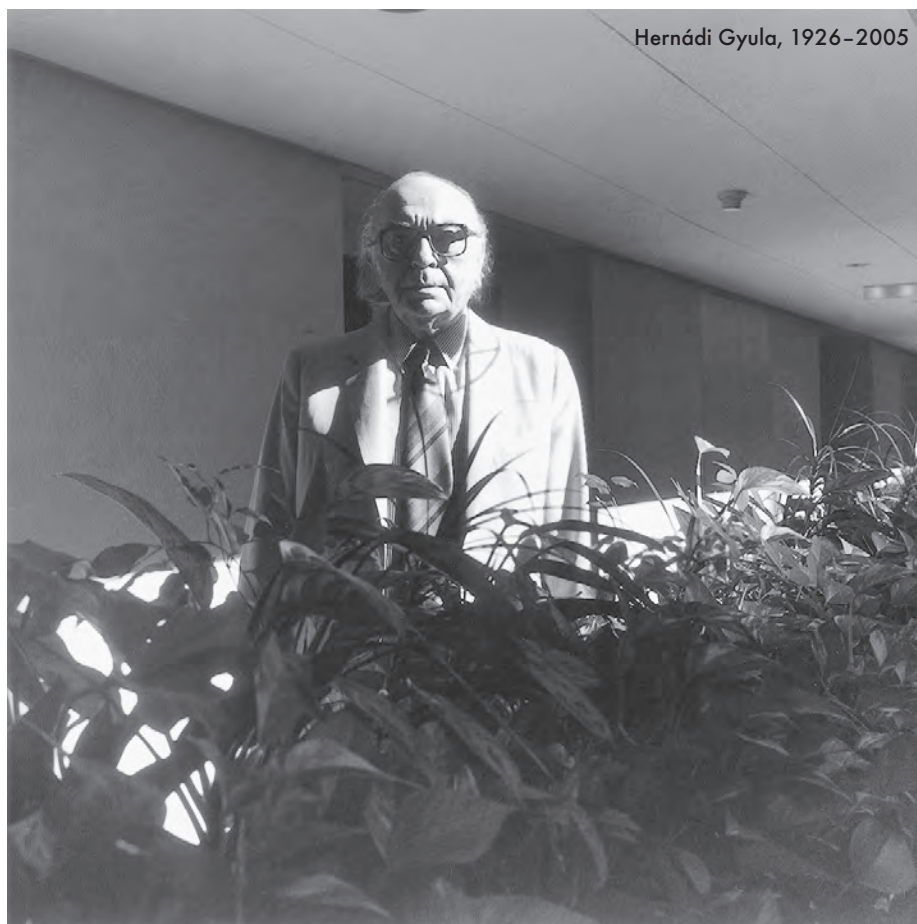
Mondjuk Dosztojevszkij.” ♦♦

SZAKONYI KÁROLY

HERNÁDI ÉS A KRIMI

Ki volt Hasfelmetsző Jack?

Aki ismerte *Hernádi Gyulát*, az jól tudja, milyen éles elméjű, nagy műveltségű, logikus észjárású író volt, s ezáltal szinte predesztinálva volt a legképtelenebb, legfantasztikusabb történetek kitalálására. Olyanokra, mint az *Erőd*, a *Frankenstein*, a *Drakula*, a *Lélekvándorlás*, és amiről szólni szeretnénk, a *Hasfelmetsző Jack*. Az utóbbi könyv is, meg dráma is. Valóságos krimi, olyannyira, hogy maga *Sherlock Holmes* és elmaradhatatlan társa, *Watson doktor* vezetnek benne egy bűntény felderítését. A színpadi változatnak, *Jancsó Miklós* rendezésében, nagy sikere volt 1979-ben, a Várszínházban. A híres londoni detektívet *Major Tamás* alakította. A történet 1888-ban játszódik, Viktória királynő uralkodása idején, és arról a borzalmas gyilkosságsorozatról szól, amely rettegesben tartotta Angliát.

Ha arról töprengünk, hogy irodalom-e a krimi (szerintem az, ha írói tehetség műveli, olyanok, mint *A. Conan Doyle*, *Sherlock Holmes* megteremtője, vagy *Simenon* és *Agatha Christie*), akkor úgy is fordíthatjuk a kérdést, hogy helye van-e az irodalomban a kriminek?

Természetesen helye van. Elég a legklasszikusabbat említeni: Dosztojevskij *Bűn és bűnhődés* című regényét. Raszkolnyikov tette ugyan nem olyan bonyolult és bonyolított módon derül ki, mint *Agatha Christie*-nél, hiszen már az elején tudjuk, hogy ki ölte meg a vén zálogos nőt, de a bűnös intellektuális bujkálása az igazságszolgáltatás elől, illetve a vizsgálóbíró félrevezetni szándékozó igyekezet mégiscsak izgalmas folyamat. Hozhatnánk további példákat a regény- vagy drámairadalomból, de elég, ha most *Hernádi Gyula* művét nézzük.

Nagyszerűen ábrázolja a Viktória-korabeli Angliát, a királynő puritán elveit, amellyel szemben fia, a trónörökös walesi herceg, *Edward* liberális életvitelével örökösen lázad. *Edwardot* a nők, a kártya és az ital érdeklik (meg az, hogy negyvenévesen még mindig várnia kell a trónra), ezért éles, mondhatni szemtelen kritikával bírálja anyja politikáját, és százszor is szemére veti, hogy öreg már az uralkodásra, nem kellene ragaszkodnia a koronához. *Viktóriának* azonban esze ágában sincs lemondani, s erre jó ürügy annak a sorozatgyil-

kosnak a felbukkanása, aki a nyomorúságos nyilvánosházakból kiszemelt nőket támadja meg, és brutális módon belezi ki őket, felmet-szi hasukat, kivágja méhüket és petefészket. Ilyen körülmények között nem bízhatja liberális elveket valló fiára az országot. A *Scotland Yard* képtelen elkapni a *Hasfelmetsző Jack*nek nevezett gonosztevőt. *Sherlock Holmes* veszi kézbe az ügyet, s minthogy a fia unszolására a királynő megígéri *Edward*nak, hogy ha lezárják az ügyet, átengedi a trónt, a herceg sürgeti *Holmes*t, de a nyomozás örökösen akadályokba ütközik, és csak tizenhárom év múltával kerülnek elő bizonyítékok a tettes személyére. Vagyis... de ez sokkal bonyolultabb. *Holmes* a csaknem másfél évtized alatt rengeteget dolgozott az ügyön, sokat utazott, adatokat gyűjtött, noha a kényes iratok megtekintésére nem mindig tudott engedélyt szerezni, az udvaroncok gáncsolták, mégis rájött a *Hasfelmetsző Jack*-titokra. Amelyet csupán a királynőnek, és annak is csak rettegve merne feltárni.

Hernádi, akárcsak *Poirot*, a nyomozás végén fedné fel a brutális gyilkosságok hátterét. A szálak ugyanis a legfelsőbb körökig vezetnek, egészen *Viktória* trónjáig. *Hasfelmetsző Jack* nem létezett, a gyilkosságok az *Edward*-féle liberális élet elszabadulásának megfékezését, az örökös veszélyhelyzet fenntartását szolgálták. A megfélemlítést. Itt *Hernádi* már átmegy az egyszerű krimiből a hatalom elkövette krimibe. *Holmes* magánkihallgatáson, rettegve a rettenetes igazságtól, elmondja a királynőnek, hogy összefutottak kezében a szálak, már csak el kell utaznia Svájcba egy utolsó bizonyítékért.

Hernádi 1989. Kөрkép antológia
Jelenetek Hernádi Gyula Hasfelmetsző
Jack című darabjából, Várszínház, 1979

Jobba Gabi, Madaras József
és a két Body-buildings

Középen Marsek Gabi

Major Tamás, Madaras József,
Marsek Gabi, Telódi István

Viktória királynő
szerepében
Jobba Gabi

Budapest, 1979. február 21.
Jancsó Miklós rendező Hernádi
Gyula: Hasfelmetsző Jack
című darabját. A bemutató
márciusban lesz a Népszínház
Várszínházában. Felvételünk
február 21-én, a próbán
készült.

A képen: Jobba Gabi és
Jancsó Miklós a próbán.

Fotó: Benkő Imre/MTI

Viktória hálásan köszöni igyekezetét, biztatja az útra... Amely Holmes utolsó útja, mert a királynő embere már tudja, mit tegyen. Edward felelősségre vonja anyját Holmes meggyilkoltatása miatt, és mindenért, amit megtudott. „Magyarázd meg nekem, miért csináltátok? – Mit, fiam? – Mért beleztétek ki azt a kilenc szerencsétlen kurvát? Tudod, hogy ha a nap-tárban összekötöd a gyilkosságok dátumát, egy nagy V betűt kapsz eredményül? – Viktória győzelmet jelent, nemde? – Zseniális ötlet volt, mama! Mindenki rettegett, nem mertek kimen-ni az utcára... több törvényes, rendeleted lett hirtelenjében, mint amennyid a Hasfelmetsző megjelenése előtt volt.”

Viktória le akarja tartóztatni a fiát, de az már

megszervezte a pucst, a királynő a megrázó kódtatástól agyvérzést kap. Edward a szélütött, béna, akarattalan Viktória kezét vezetve alá-írhatja a sebtében kitalált és Lord Selbronnak lediktált hamis végrendeletet, amelyben a királynő visszavonja rendelkezéseit, és a fia javára lemond a trónról. Immár VII. Edward megkezdheti uralkodását, de egy éles sikoly zavarja meg a pillanatot, riadtan jelentik, hogy Lady Selbornt a kertben bestiálisan megölték és kibelették...

A klasszikus krimiben a végén elvarrják a szálat. Megvan a tettes, a többi a törvényszék dolga. De Hernádi Gyula darabjában az elvarrott szál felszakad. Itt már átfordul a műfaj az abszolút irodalomba. Kérdést dob fel, sőt kér-

déseket. Valójában ki volt Hasfelmetsző Jack? Létezett-e egyáltalán? Tényleg Viktória keze volt a dologban? Vagy Edward állt a gyilkosságok háttérben a hatalomátvétele érdekében? Talán ezt a mostani gyilkosságot már ő intézte? És azért tartja fenn a hiedelmet, hogy ne kelljen megvalósítani liberális eszméit? Igazán van egy gyilkos, akit senki sem ismer, és akit képtelenek voltak leleplezni?

Hernádi élvezi, hogy találgatásokra a kész-tet. Tudjuk, ilyen volt. Szeretett meglepő kérdéseket feltenni, szerette a rejtvényeket, az abszurd helyzeteket, a meglepő fikciókat. Zseniális kombinációs képessége volt, olyan, mint a legjobb krimiszerzőknek. És persze jó író volt, különleges tehetség. ♠

1. Rendőr megbilincselte férfit vezet ki egy kocsmából, 1930-as évek
2. Fényképfelvétel készítése gyanúsítottól a rendőr-főkapitányság egy szobájában, Fénykép, 1905
3. Lábméretvétele a rendőr-főkapitányság nyomozóosztályán, Fénykép, 1905
4. Ujjlenyomatvétele a rendőrség nyomozó osztályán, Fénykép, 1905
5. A Richter rendőr lelövésével gyanúsított tüntető letartóztatása a Hold utca és Báthory utca sarkán, 1912
6. A rendőr-főkapitányság nyomozó osztályának kartotékszobája alkalmazottakkal, Fénykép, 1905
7. Krecsányi Kálmán rendőrtanácsos és Dömjén Benő detektívfelügyelő egy éjszakai razzizán elfogott gyanúsítottat hallgatnak ki, Fénykép, 1905

1

2

3

4

5

Bűnügyi nyomozás a századelőn

6

7